

სსიპ – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ, სოციალურ და პოლიტიკურ
მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებებით

თამთა როგავა

თეიმურაზ მერე და ბიბლია

სსიპ – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფილოლოგიის დოქტორის (PH.D) აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ა ვ ტ ო რ ე ფ ე რ ა ტ ი

ნაშრომი შესრულებულია სსიპ – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ, სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

ტიტე მისია

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

მარიამ მირესაშვილი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები:

დარეჯან მენაბდე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

გია ალიბეგაშვილი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახ. ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2009 წლის საათზე, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კოლეგიის სხდომაზე.

მისამართი: **თბილისი, ჯიქიას ქ. №9.**

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული
მდივნის მ/შ: ფილოლოგიის
მეცნიერებათა დოქტორი
სრული პროფესორი

ო. პეტრიაშვილი

დისერტაციის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალობა. ბიბლიით დაინტერესება უძველესი დროიდან მომდინარეობს. ქრისტიანული ერების უმრავლესობას საკუთარი მწერლობა საღვთისმეტყველო ლიტერატურის თარგმნით დაუწყო. გამონაკლისი არც საქართველოა. ოქსფორდში დაცული უძველესი პალიმფსესტების, ჰაგიოგრაფიულ თუ ჰიმნოგრაფიულ თხზულებებში გაბნეული ბიბლიური პარადიგმების, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების მოღვაწეობის ხსენებაც საკმარისია ბიბლიისადმი ქართველთა დამოკიდებულების ნათელსაყოფად.

„წმინდა წიგნის“ თარგმნის პარალელურად მწერლობაში „სადვთო სჯულის“ ტექსტების მეტაფორულ-ალეგორიულად გააზრებისა და გალექსვის მაგალითებიც გამოვლინდა. ავტორები ქრისტიანული ეთიკის უმნიშვნელოვანესი ასპექტების გათვალისწინებით მოძღვრავდნენ საზოგადოებას, გადასცემდნენ ხალხს სიბრძნეს, რათა განემტკიცებინათ თაობებში საკრალური ცოდნა.

აღორძინების ხანაში ქართველ მწერალთა მხრიდან ბიბლიური თემებით დაინტერესებას, შუა საუკუნეების კულტურულ-ლიტერატურული ტრადიციების გათვალისწინების გარდა, ახალი დატვირთვაც ჰქონდა. სპარსული კულტურის გავლენის გაფართოების, საზოგადოების ნაწილში სარწმუნოებრივი ინდიფერენტობის, ევროპული განმანათლებლური იდეების გატარების, დე პროპაგანდა ფიდეუსა თუ კაპუჩინთა უნიის გაძლიერების შედეგად შესუსტებული მართლმადიდებლობის განმტკიცება მწერლებმა მრწამსის საღვთისმამოვით გადმოცემით გადაწყვიტეს. დავით გურამიშვილს, დიმიტრი ორბელიანს, თეიმურაზ მეორეს გაუღექსათ „სადვთო სჯულისეული“ საკითხავები. ამათგან ბიბლიური თემების გადმოღების საქმეში მასშტაბურობით ამ უკანასკნელის შემოქმედება გამოირჩევა.

წინამდებარე ნაშრომის თემა აქტუალურია იმ თვალსაზრისით, რომ თეიმურაზ მეორის ლიტერატურული მემკვიდრეობის ბიბლიასთან მიმართების მონოგრაფიულად კვლევის პირველ ცდას წარმოადგენს.

კვლევის ობიექტი. პოეტის რელიგიური შეხედულებები ნათლად იკვეთება შემდეგ ნაწარმოებებში: „დღისა და ღამის გაბაასება“, „ქება სრისა“, „ანბანთქება III“, „ანბანთქება IV“, „განზრახვანი და კედრებანი“.

ვერდნობით რა პოეტის უმთავრეს თხზულებას, „დღისა და ღამის გაბაასებას“, ვცდილობთ წარმოვანინოთ „სადვთო სჯულის“ საკითხავებთან თეიმურაზ მეორის შემოქმედებითი მიმართების პრობლემა. პოემის პარალელურად ვაანალიზებთ, ასევე, რელიგიური თემატიკის შემცველ ანბანთქებებს, რომლებიც ფაქტიურად, მცირეოდენი ჩამატებების გარდა, იმავე ისტორიას შეიცავენ, რასაც თხზულების პირველი ნაწილი.

კვლევის მიზანი. სადისერტაციო ნაშრომის მიზანია შესწავლა იმისა, თუ რა ადგილი უჭირავს ბიბლიურ სიუჟეტებსა და მოტივებს თეიმურაზ მეორის „დღისა და ღამის გაბაასებაში“; დადგენილ იქნეს

პოეტის ბიბლიასთან დამოკიდებულება; ყოველი მოხმობილი პასაჟის აქტუალობა ეპოქის მოთხოვნების გათვალისწინებით გამოიკვეთოს; ზოგადად განხილულ იქნას მწერლის შემოქმედება „საღვთო წერილით“ ძალუმად ნაკვეთ პატრისტიკულ, ჰიმნოგრაფიულ თუ შუა საუკუნეების სასულიერო და საერო ლიტერატურასთან სათანადო პარალელულების მითითებით. განისაზღვროს თეიმურაზ მეორის მოკრძალებული დეაწლი, აღორძინების ხანის შემოქმედთა გვერდით, ერის მორალურ-ხნეობრივი სრულყოფის საქმეში.

თემაზე მუშაობისას მიზნად დავისახეთ „დღისა და ღამის გაბა-ასების“ ცალკეული ასპექტების წარმოჩენა.

კვლევის ობიექტში მოექცა შემდეგი საკითხები:

ა) რა მიმართებაა თეიმურაზ მეორის ძეგლსა და ბიბლიას შორის;

ბ) რამდენად მისდევს ბიბლიის ტექსტს ავტორი;

გ) გვხვდება თუ არა ჩამატებები სხვა საკითხავებიდან;

დ) რამდენადაა შესისხლხორცებული პოემაში ცალკეული ბიბლიური სიუჟეტი;

ე) რა ცვლილებებს განიცდის თხზულებაში ბიბლიის გარკვეული თავების ტექსტი;

ვ) რა არის საერთო ბიბლიასა და თეიმურაზ მეორის ნაწარმოებს შორის;

ზ) რა ინოვაციას ვხვდებით ბიბლიის პერიფრაზირებისას.

თ) გამოიკვეთა თუ არა „საღვთო სჯულთან“ თეიმურაზ მეორის შემოქმედებითი მიმართების ასპექტები.

გამოკვლევის ამოცანებია: თეიმურაზ მეორის ბიბლიით ნასახ-რდოები ლიტერატურული მემკვიდრეობის ეპოქის შესაბამისობაში ჩვენება; ცალკეული ბიბლიური საკითხავებისადმი პოეტის შემოქმედებითი მიდგომის გამოვლენა; და, საერთოდ, კვლევა თეიმურაზ მეორის ნაწარმოებების ბიბლიური წყაროებისა.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. ძველი ქართული მწერლობა იმთავითვე იყო მეცნიერთა კვლევის საგანი. შესაბამისად, ოთხივე პერიოდი საფუძვლიანად არის შესწავლილი. თუმცა, საბჭოთა ეპოქის მკვლევრები მწერალთა შემოქმედების ცალკეული ასპექტების დამუშავებას ხშირად იძულებით არიდებდნენ თავს. მეცნიერები ჰიმნოგრაფთა, ჰაგიოგრაფთა, კლასიკური და აღორძინების ხანის მწერალთა შემოქმედების განხილვისას გარკვეულ წნეხს განიცდიდნენ. ამიტომაც, ბევრი მწერლის სრულყოფილად წაკითხვა მხოლოდ უახლოეს წარსულში მოხერხდა. ზოგი მათგანის შემოქმედება დღემდე შეუსწავლელია. ზემოხსენებული ფაქტორი შეიძლება დასახელდეს თეიმურაზ მეორის რელიგიური შეხედულებების შეუსწავლელობის ერთ-ერთ მიზეზად. მისთვის, ისევე როგორც შუა საუკუნეების ავტორთა აბსოლუტური უმრავლესობისთვის, კულტურულ-ლიტერატურული ტრადიციებია ამოსავალი, რომლის ორიენტირს, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენდა ბიბლია.

ჩვენი მიზანი იყო ამოგვევსო ის ხარვეზი, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში გვხვდება თეიმურაზ მგორის რელიგიური თემატიკის შემცველი ნაწარმოებების შესწავლის თვალსაზრისით. ნაშრომში პირველად დაისვა საკითხი პოეტის შემოქმედების ბიბლიური მოტივების ეპოქის მოთხოვნების გათვალისწინებით გაანალიზებისა. ასევე, ბიბლიის ტექსტზე დაყრდნობით ნაწარმოების ტექსტოლოგიური განხილვისა და გადასინჯვისა.

თეიმურაზ მგორის დაინტერესება ბიბლიური თემატიკით გაპირობებულია ერთი საერთო იდეით, მან რწმენაშერყეულ ქართველებს სავადებულო-სამოძღვრო თხზულება შეუქმნა და ამით სცადა გამოეხატა საკუთარი მოქალაქეობრივი ვალი. „დღისა და ღამის გაბაასების“ იდეური ჩანაფიქრი სათაურით არ განისაზღვრება. დღე-ღამის „განწვალვა“ და უმჯობეს-უდარესობის დასადგენად გამართული კამათი ერთგვარი ლიტერატურული ხერხია მხოლოდ, რომელიც დოგმატის, ქრისტიანული მრწამსისა და ჭეშმარიტი ქართველის თვისებების სახელმძღვანელო დებულებების ჩამოყალიბების საშუალებად არის გამოყენებული.

ნაშრომში პოემის ნათლისა და ბნელის სიმბოლური დატვირთვის საკითხი ახლებურად დაისვა. მიგვაჩნია, რომ პოემის ნათელი და ბნელი ფიზიკური ნათელი და ბნელია, თუმცა რიგ შემთხვევაში სცილდება მათ მატერიალური საბურველი და სახე-სიმბოლოდ აღიქმება, თან ორივე სახეში უფალი იგულისხმება. ამდენად, ორივე სახეღვთის კატეგორიკურ-აპოფატკურ ატრიბუტს წარმოადგენს.

ნათლისა და ბნელის ანტინომია პოემაში, ქრისტიანულ მწერლობაში არსებული ზოგადი კანონზომიერებისგან განსხვავებით, უნდა გავიგოთ როგორც ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულების ტოლფარდობა.

კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველი. სადისერტაციო ნაშრომი დაფუძნებულია შემდეგ სამეცნიერო პრინციპებზე: ლიტერატურულ, ისტორიულ-ქრონოლოგიურ, სტრუქტურულ-ფუნქციონალურ, სისტემურსა და შეფასებითზე.

ნაშრომის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ჩვენ ავირჩიეთ კვლევის სხვადასხვა მეთოდოლოგიური გზა: ფილოლოგიური, ისტორიულ-ქრონოლოგიური, ისტორიულ-სისტემური. უმთავრესად შედარებისა და ზოგადსამეცნიერო დაკვირვების მეთოდები გამოვიყენეთ.

გადმოცემის ლოგიკური თანმიმდევრობა. სადისერტაციო ნაშრომში დაცულია ლოგიკური თანმიმდევრობა – პრობლემა განხილულია ქრონოლოგიურად. პოეტის შემოქმედების შესწავლის ისტორიას ეთმობა გარკვეული ნაწილი. მომდევნო თავში გამოკვეთილია შუასაუკუნეების, განსაკუთრებით კი აღორძინების ხანის ქართულ მწერლობაში ბიბლიური თემატიკის გაბატონების მიზეზები და მოტივები. შემდეგ თანმიმდევრობით არის გაანალიზებული ძველი და ახალი აღთქმიდან პოემაში გადმოსული სიუჟეტები, გამოვლენილია ავტორის ბიბლიასთან შემოქმედებითი მიმართების მაგალითები. ეს ისტორი-

ულ-ქრონოლოგიური და ლოგიკური თანმიმდევრობა კონკრეტულად ასახულია დისერტაციის სტრუქტურასა და თავების დასახელებაშიც.

ნაშრომის წყარომცოდნეობითი ბაზა. წინამდებარე ნაშრომის წყარომცოდნეობით ბაზას წარმოადგენს ძველი და ახალი აღთქმის საკითხავები, ამასთან აპოკრიფები, როგორც ხალხური, ისე ბეჭდური ხასიათისა.

ნაშრომის მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ნაშრომის მეცნიერული ღირებულება მდგომარეობს შემდეგში: აქ პირველად არის მცდელობა პოეტის შემოქმედების ერთი შეუსწავლელი ასპექტის მონოგრაფიულად კვლევისა. იგი დახმარებას გაუწევს ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიით დაინტერესებულ პირებს, ასევე, სპეციალისტებს, სტუდენტ-ახალგაზრდობას.

პრობლემის შესწავლის თანამედროვე დონე. საკითხი ფაქტიურად დღემდე გამოუკვლეველია. თეიმურაზ მეორის შემოქმედების ცალკეული ასპექტები – დიდაქტიკურ-მორალური, ეთნოგრაფიული მნიშვნელობა, ნატურალისტური ელფერი, ოპტიმისტური ხასიათი – საფუძვლიანად არის შესწავლილი ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში. ბიბლიურ სიუჟეტებთან პოეტის მიმართების საკითხი კი დაუმუშავებელია. მკვლევართა ნაწილი ეხება „დღისა და ღამის გაბაასების“ ბიბლიურ სიუჟეტებს. მათ შემოღებას კი ეპოქის „შაბლონად“ (კ. კეკელიძე), მისადმი ხარკის გადახდად (ბ. ქიქოძე), თანამედროვეობისთვის ინტერესმყოფლად (ლ. მენაბდე) მიიჩნევენ.

დისერტაციის სტრუქტურა. დისერტაცია შესრულებულია კომპიუტერული ტექსტის 165 გვერდზე და შედგება შესავლისა და 3 თავისგან. 1. „თეიმურაზ მეორე ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში“; 2. „თეიმურაზ მეორე და ბიბლია“; 3. „დღისა და ღამის გაბაასების“ სახისმეტყველება“; დასკვნისა და ბიბლიოგრაფიისაგან, რომელიც მოიცავს 146 დასახელების წყაროს ქართულ და რუსულ ენებზე.

სადისერტაციო ნაშრომის მოკლე შინაარსი

ნაშრომის შესავალში მითითებულია კვლევის ობიექტის, მეთოდოლოგიური და წყარომცოდნეობითი ბაზების, კვლევის მიზნისა და მეცნიერული სიახლეების შესახებ. დასაბუთებულია საანალიზო თემის აქტუალობა. თეიმურაზ მეორის შემოქმედების ბიბლიასთან მიმართების შესწავლისას ამოსავლად პოეტის უმთავრესი თხზულება „დღისა და ღამის გაბაასება“ მიიჩნეული. პარალელურად კი პოემის ცალკეული ადგილების ასახსნელად დამოწმებულია რელიგიური თემატიკის შემცველი „ანბანთქებების“ ტაეპები.

სადისერტაციო ნაშრომის პირველ თავში – „თეიმურაზ მეორე ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში“ – კრიტიკულად მიმოხილულია პოეტის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე არსებული შეხედულებანი.

მეფის თხზულებებით დაინტერესება, როგორც ჩანს, მის თანამედროვეთა შორისაც საკმაოდ დიდი ყოფილა. ამაზე მიანიშნებს ის ნუსხები, რომლებიც ავტორის პოემისა თუ ცალკეული ლექსების ხელ-

ნაწერებს შეიცავენ (თეიმურაზ მეორის თხზულებების სრული კრებულის გამომცემელს, გ. ჯაკობიას მარტო „დღისა და ღამის გაბაასეების“ ტექსტის დადგენისას 40-მდე ხელნაწერთი უსარგებლია). მეტნაკლები სისრულით პოეტის თითქმის ყველა ნაწარმოები არის შესწავლილი ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მკვლევრები განსაკუთრებით მაინც „დღისა და ღამის გაბაასეებს“ აანალიზებენ და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან იგი თეიმურაზ მეორის ერთ-ერთი უმთავრესი თხზულებაა.

პოემა სასულიერო და საერო ნაწილისგან შედგება. შესაბამისად, პირველში ბიბლიური სიუჟეტები თუ მსოფლიო საეკლესიო კრებების აქტებია გალექსილი, მეორეში კი ქართველთა ყოფის ფოტოგრაფიულად ასახვის მცდელობაა, რაშიც აშკარად იგრძნობა რეალისტური ნაკადი, ბუნებრივია, შუასაუკუნეობრივი გავებით.

მეტად საინტერესოა პოემის ვაწყობის ფორმა. მას ჟანრობრივად გაბაასეებას მიაკუთვნებენ. ეს ჟანრი სპარსეთიდან შემოვიდა ჩვენში და დიდი პოპულარობით სარგებლობდა, განსაკუთრებით აღორძინების ხანის პოეტებში.

„დღისა და ღამის გაბაასეებაში“ გადმოცემულია ეპიზოდები საღვთო ისტორიიდან. როგორც ბიბლიური სიბრძნე, ისე სამართლებრივი ნორმები თუ ეთნოგრაფიული მასალები გარკვეული ფორმით არის მოწოდებული, კერძოდ დღისა და ღამის პოზიციიდან. თხზულება სიუჟეტურად სწორედ მათი კამათი კრავს. დღე იხსენებს და იშველიებს იმ მნიშვნელოვან მოვლენებსა თუ ფაქტებს, რაც დღისით მომხდარა, ღამე კი, თავის მხრივ, უხმობს ღამის სცენებს ბიბლიიდან თუ ჩვეულებრივ, ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრებიდან. ცხადია, უპირატესობა ერთ-ერთს ეკუთვნის, მაგრამ ეს ერთი შეხედვით არ ჩანს. ორივე მყარად დგას საკუთარ პოზიციაზე, ავტორისეული რემარკაც არ გვხვდება არსად და, ამდენად, მსაჯულად პოეტის გამოყვანა შეუძლებელია, დასკვნები თავად მკითხველმა უნდა გამოიტანოს.

სხვადასხვა დროს სხვადასხვა რაკურსით განუხილავთ მეცნიერებს თხზულება – ე. ლორთქიფანიძე დიდაქტიკურ მოტივს ეხება; თ. ბგაიაშვილი ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ჭრილში განიხილავს; ვ. სიღამონიძე სპორტულ თამაშებს ახასიათებს; ლ. მენაბდე ფეოდალური საზოგადოების ზედა ფენის წეს-ჩვეულებებზე ამახვილებს ყურადღებას; ბ. ქიქოძე ჟანრობრივად ამუშავებს თხზულებას; ალ. ბარამიძე სინათლის აპოლოგიად მიიჩნევს პოემას; შოთა ჩიჯავაძემ თხზულების ხელნაწერთა ნუსხები შეაპირისპირა რედაქტორის, გ. ჯაკობიას მიერ დადგენილ ტექსტთან და დაურთო ტექსტოლოგიური შენიშვნები; ნინო სოხანაშვილის მხრიდან იყო მცდელობა თხზულების ფოლკლორული წყაროების ძიებისა – მაგრამ მონოგრაფიული შრომა ამ ნაწარმოებისა თუ ზოგადად თეიმურაზ მეორის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესახებ დღემდე არ არსებობს. პირველად ჯ. აფციაურმა შექმნა პუბლიცისტური რომანი თეიმურაზის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. იგი მხატვრულად აცოცხლებს იმ ეპოქას, რომელშიც ცხოვრობდა ავტორი, ახდენს მისი თხზულებების პერიფრაზირებას ანალიზის თან-

ხლებით, შესაბამისად, ერთხელ უკვე გალექსილი ბიბლიის ხელახალ „თარგმანებას“ ვიღებთ. ხშირად თვითონაც ურთავს ეპიზოდებს საკუთარი ფანტაზიით.

მართალია, პუბლიცისტური რომანი ინტერესით იკითხება, მაგრამ კვლევა-ძიებისას დასაყრდენ მასალად ვერ გამოდგება.

აღნიშნულ თავში მეტნაკლებად გამოვკვეთეთ ის აზრთა სხვადასხვაობა, რომელიც მეფე-პოეტის მნიშვნელოვანი ნაწარმოების გარშემო არსებულა. სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგვაროვანი მოსაზრებებია გამოთქმული ნაწარმოების დაწერის თარიღზე, მის სისრულეზე, თხზულების ავტორზე თუ სათაურზე, აქცენტი კეთდება ლიტერატურულ პარალელებზეც.

თხზულების დათარიღებასა და ეპილოგის პოემას მიკუთვნებასთან დაკავშირებით გ. ჯაკობიას, ლ. მენაბდიას და აღ. ბარამიძის შეხედულებებზე სარწმუნო კ. კეკელიძის კონცეფცია ჩანს. შესაბამისად, უნდა დავეთანხმოთ მოსაზრებას თხზულების 1736-38 წლებში დაწერის თაობაზე. იგი „გაბაასების“ დასაწყისში ამბობს კიდევ, რომ სურს მკითხველს გადაუშალოს გულისნადები, თუკი დასცაღდა და მოიცაღა. გ. ჯაკობიას ეპილოგისთვის პირობითად „თავგადასავალი“ დაურქმევია და განცდაკვებით მოუთავსებია. იგი მიიჩნევს, რომ ეპილოგი არსებითად არაფრით არ არის დაკავშირებული „გაბაასების“ ტექსტთან. ამავგე მოსაზრებას ავითარებენ აღ. ბარამიძე და ლ. მენაბდე. კ. კეკელიძის თქმით კი, შეუძლებელია ყანდაარს ტყვეობაში ყოფნისას თეიმურაზს სქელტანიანი პოემა შეექმნა, მხოლოდ დასრულებას მოახერხებდა „საპატიო ტყვეობაში“ ყოფნის პერიოდში.

მეფის მშფოთვარე ცხოვრების გათვალისწინებით სწორედ მოუცვლელობით შეიძლება გაჭიანურებულიყო პოემის დასრულება და მხოლოდ ყანდაარში მოცალეობის ჟამს დაემთავრებინა თხზულებაზე მუშაობა ავტორს. ეპილოგის ფინალშიც სწორედ „დღისა და ღამის გაბაასების“ „გასრულებაზე“ საუბარი, თორემ 14 სტროფიან სათავგადასავლო ხასიათის ლექსს თვეობით გარჯა ნამდვილად არ დასჭირდებოდა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში თეიმურაზ მეორისა და თეიმურაზ პირველის თხზულებებთან დაკავშირებით ადგილი აქვს ერთგვარ ადრეგასაც. ზოგჯერ ურევენ აღნიშნული ავტორების ნაწარმოებებს. ე. თაყაიშვილს „გაბაასება“ თეიმურაზ პირველისთვის მიუკუთვნებია, ასევე, თეიმურაზ პირველის „შვიდთა კრებათათვის“ თეიმურაზ მეორის პოემის ნაწილად ჩაუთვლია.

თხზულების მეორე სახელწოდება, მკვლევართა თქმით (კ. კეკელიძე, ლ. მენაბდე), გადამწუსხავთა შერქმეულია. თუმცა სხვა წყაროებში (აღ. ცვაბარელი, გრ. ქორქიევი) ორივე სახელწოდება ავტორისეულად ჩანს.

„სარკე თქმულთა“ იშიფრება როგორც ადრე ნათქვამის (ბიბლიური სიუჟეტები, ეთნოგრაფიული მასალა) ანარკლი. ბუნებრივია, საერო ცხოვრების აღწუსხვისა თუ საეკლესიო თემების ფოტოგრაფიული სიზუსტით გადმოტანის შემდეგ თხზულებას რეალისტურად აღწერი-

ლის ფუნქცია მიენიჭა. ამდენად, არ გამოვრიცხავთ ვარაუდს იმის შესახებ, რომ პოემის ორივე სახელწოდება ავტორის კუთვნილებაა.

აქცენტი კეთდება ლიტერატურულ პარალელზეც. პარალელის გავლების საფუძველს იძლევა ის გარემოება, რომ XI საუკუნის სპარს პოეტს, ასადი ტუსელს მიაკუთვნებენ მსგავსი სათაურის თხზულებას.

ამაზე ყურადღებას ამახვილებენ მკვლევრები: კ. კეკელიძე, ლ. მენაბდე, ბ. ქიქოძე, თუმცა იქვე მიანიშნებენ, რომ ამ მსგავსებით ოდნავადაც არ ადგება ჩრდილი თხზულების ორიგინალობას.

ბ. ქიქოძეს თხზულებათა იდენტურობის დასადგენად სპეციალური კვლევა-ძიება ჩაუტარებია, რის საფუძველზეც ასკვნის, რომ ძველი ქართული ლიტერატურა თავისი უანრებით, მოტივებითა და ლიტერატურული ფორმებით არ შექმნილა უცხო, კერძოდ, ირანული ლიტერატურის გავლენით, პირიქით, ჩვენი ძველი ლიტერატურის ჩასახვა და აღორძინება უშუალოდ დაკავშირებულია ჩვენი ქვეყნის იმდროინდელ სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ ვითარებასთან. ის უადრესად ეროვნული ხასიათისაა და ამსახველია ქართველი ხალხის ცხოვრების დამახასიათებელი თავისებურებებისა.

გ. ჯაკობიას ხელნაწერებისთვის პირობითი ნიშნები დაურთავს. მათ შორის იხსენიება „გაბაასების“ ზუგდიდის ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმში დაცული ხელნაწერიც, რომელსაც M_1 ნიშნით ნომრავს და უთითებს, რომ იგი **B** ჯგუფის ტექსტს განეკუთვნება, თუმცა უფრო სრულია, ვიდრე ტექსტის საბოლოო ვარიანტის დასადგენად უშუალოდ გამოყენებული **B** ხელნაწერი.

აღსანიშნავია, რომ ზუგდიდის ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმში დღესაც ინახება თეიმურაზ მეორის თხზულებათა შემცველი ხელნაწერები, იგი კრებულ „სარკეშია“ მოთავსებული – შესულია „გაბაასება დღისა და ღამისა“, ანბანთქება III, ანბანთქება IV – კრებულ „სარკეში“ დაცული საანალიზო თხზულებების შესწავლამ აჩვენა, რომ ეს ტექსტები ვარიაციულ სახესხვაობას იჩენენ სხვა ხელნაწერებთან თუ გამომცემლის მიერ დადგენილ ტექსტთან მიმართებაში.

თუკი M_1 ხელნაწერი **B** ჯგუფის ტექსტს განეკუთვნება, მაშინ რითი ავსნათ, რომ M_1 ხელნაწერის ზოგი ტაეპი თვით **B** ჯგუფის ხელნაწერთა ტაეპებისაგან განსხვავდება. ამდენად, შესაძლოა ეს ვარიანტები სპეციფიკური იყოს აღნიშნული ხელნაწერისთვის.

„გაბაასების“ პირველ ნაწილში ძველი და ახალი აღთქმის თემებია გაღმევი, იგი ფაქტიურად სიტყვაშეწყობილი ვარიანტია საღვთო ისტორიისა. ამიტომაც ტექსტის სწორი ვარიანტის დასადგენად თავისთავად საუკეთესო წყაროდ ჩაითვლება ბიბლია.

მასდასაუკუნე მუშაობისას შევეცადეთ აგვეხსნა რიგ შემთხვევაში სისწორე M_1 ხელნაწერისა სხვა თუ რედაქტორის მიერ დადგენილ ტექსტთან მიმართებაში. ხელნაწერის აზრობრივი გამართულობის დადგენისას სახელმძღვანელო წყაროდ ბიბლია გამოვიყენეთ.

საჭიროდ ვთვლით, უპირატესობა მიენიჭოს ამ ხელნაწერს ტექსტის საბოლოო ვარიანტის დადგენაში. ასევე, გამოითქვა ვარაუდი, პო-

ემის ბიბლიის ტექსტთან შეპირისპირების შედეგად, კიდევ ერთხელ გადაისინჯოს თხზულების გამომცემლის მიერ დადგენილი ვარიანტი.

გამახვილდა ყურადღება თეიმურაზ მეორის შემოქმედების ფოლკლორულ წყაროებზე. შეეხეთ ნ. სოზანაშვილის მოსაზრებას. მკვლევარი მეფე-პოეტის ანბანთქებების სტრუქტურის განხილვისას აღნიშნავს, რომ თეიმურაზი გამოცანას იმავე პრინციპით აგებს, როგორც ეს ხალხური შემოქმედებისთვისაა ნიშანდობლივი, შესაბამისად, მას დამოძღვრითი ფუნქცია აქვს.

შეგნიშნავთ, რომ „დღისა და ღამის გაბაასების“ პირველ ნაწილში თეიმურაზ მეორე წყაროდ იყენებს ბიბლიის როგორც კანონიკურ, ისე არაკანონიკურ საკითხავებს. ამდენად, ფოლკლორული წყაროების განხილვისას არ შეიძლება ცალკე არ გამოვყოთ პოეტის მიმართება ხალხურ აპოკრიფებთან.

პარაგრაფში „თეიმურაზ მეორის ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებანი“ გამოვლინდა „დღისა და ღამის გაბაასების“ დიდაქტიკურ-მორალური მნიშვნელობა, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ხასიათი, სიყვარულის პოეტისეული აღქმის ნიმუშები, მწერლის რელიგიური ტენდენციები.

როგორც ირკვევა, საფუძვლიანად არის გამოკვლეული თეიმურაზ მეორის შემოქმედება. ცალკეულ ასპექტებს სიღრმისეულად ეხებიან მკვლევრები. მეცნიერები უთითებენ, რომ იგი სხვადასხვა ჟანრში მოღვაწეობდა, მის ნაწარმოებებს დიდაქტიკურ-მორალური დატვირთვა აქვს, აკროსტიქის გამართვისა თუ ანბანთქების საერო-სატრფიალო ლიტერატურაში გამოყენების თვალსაზრისითაც ნოვატორად არის ჩათვლილი, ეხებიან მისი შემოქმედების ფოლკლორულ წყაროებს, მწერლის ნაწარმოებებში რეალიზმისა და ნატურალიზმის (შუასაუკუნეობრივი გაგებით) კვალზე მიანიშნებენ, „დღისა და ღამის გაბაასების“ განხილვის საფუძველზე მიიჩნევენ მას ოპტიმისტ პოეტად და სინათლის აპოლოგეტად, ცალკეულ საკითხებში ნოვატორადაც კი (აკროსტიქის გამართვის კონკრეტული ასპექტი, რუსი ქალბატონის პირველი მეხოტბე).

პირველ თავში გამოიკვეთა პრობლემის კვლევის მდგომარეობა. ზემოთ უკვე ვახსენეთ, რომ თეიმურაზ მეორის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე მონოგრაფიული ნაშრომი დღემდე არ არსებობს. ვთვლით, რაც გაკეთებულა მწერლის თხზულებების შესწავლისა და პოპულარიზებისთვის, ისიც არ არის პრობლემის ამომწურავი.

გამოვლინდა სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული ხარვეზის მიზეზები. საზგასმით აღინიშნა კომუნისტური რეჟიმის კვალი თეიმურაზ მეორის შემოქმედების სრულყოფილად შესწავლის საქმეში. საკითხით მეცნიერთა დაუნტერესებლობის მიზეზად დასახელდა შემდეგი: საბჭოთა ეპოქის მკვლევრები, ძველი ქართული მწერლობის წარმომადგენელთა შემოქმედებაზე მსჯელობისას, განზე ტოვებდნენ მათ ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში გაბნეულ რელიგიურ თემებს. მეცნიერები ძირფესვიანად ეხებოდნენ რა მწერალთა შემოქმედების ცალკეულ დეტალებს, რელიგიურ შეხედულებებსა და თხზულებების ბიბ-

ლიურ პასაჟებს განგებ ტოვებდნენ ყურადღების მიღმა, როგორც თემატურად უინტერესოს და არაფრისმოქმელს. ამას კი იძულებითი ხასიათი ჰქონდა, რადგანაც „ლიტერატურის პარტიულობის“ პრინციპი „წმინდა წიგნის“ თემატიკისა და ზოგადად ქრისტიანული მორალის იგნორირებასაც ითვალისწინებდა. რაკი ბიბლიური თემები დიდხანს ტაბუდადებული იყო, მკვლევრებიც იძულებულნი ხდებოდნენ, უინტერესოდ გამოეცხადებინათ „სადგოთ სჯულის“ მოძღვრება, მაშინ, როდესაც ბიბლია ათასწლეულობით კვებავდა იდეურად შემოქმედო. ბუნებრივია, მეცნიერებმა ზედმიწევნით იცოდნენ მწერალთა ლიტერატურული მემკვიდრეობის კვლევისას თხზულებებში მოტანილი ბიბლიური პარადიგმების განაალიზების მნიშვნელობა, ასევე, თუ რა მორალურ-ხელობრივი დატვირთვა ჰქონდა ყოველი ეპოქის საზოგადოებისთვის ბიბლიური თემების შესხენებას, თუმცა, „მწერლობის მოთვინერების“ პრინციპი მკვლევართა იძულებით ზომბირებასაც მოითხოვდა.

აღნიშნული შეზღუდვა თეიმურაზ მეორის შემოქმედებასაც შეეხო. ამდენად, მეცნიერთა მხრიდან მეფე-პოეტის რელიგიური თემატიკის შემცველი ნაწარმოებების უინტერესოდ გამოცხადება კომუნისტური იდეოლოგიის ზეგავლენის შედეგად ჩაითვალა. საკითხის შეუსწავლელობის მიზეზადაც ეს დასახელდა. მკვლევართა წერილებში თეიმურაზ მეორის განსაკუთრებული ინტერესი რელიგიისადმი „ეპოქის შაბლონად“ (კ.კეკელიძე) „კლერიკალიზმისადმი ხარკის გადახდად“ (თ. ბეგიაშვილი) გამოცხადდა, მის რელიგიური თემატიკის შემცველ თხზულებებს კი თანამედროვე მკითხველისთვის დიორებულიება და მნიშვნელობამოკლებულად (გ. ჯაკობია) თემატურად და იდეურად უინტერესოდ (ლ. მენაბდე) ასახელებენ. ასევე, ცდილობენ დაამტკიცონ, რომ პოემის პირველ ნაწილში სადგოთ წერილის ზოგიერთი ეპიზოდის გალექსვა ვერ აყენებს ჩრდილს თხზულების გარკვეულ ღირებულებას (ბ. ქიქოძე).

გაიხაზა ერთი საინტერესო დეტალი. ლ. მენაბდის წერილების გვიანდელ, 1997 წლის გამოცემაში ჩასწორებულია ზემონახსენები მონაკვეთი: „მისი პირველი ნაწილი (სადმართო) თემატურად და იდეურად ახალს და უცნობს არას შეიცავს“, – მიუთითებს ამჯერად ავტორი და ამაში ნაწილობრივ ნამდვილად უნდა დავეთანხმოთ.

ამ ფაქტით ნათლად დადასტურდა მკვლევართა ადრეულ მონაზრებებში იძულების კვალი.

ამდენად, ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებული ხარვეზების გათვალისწინებით, დასაბუთდა პოეტის შემოქმედების ერთი უმთავრესი ასპექტის – ბიბლიასთან ავტორის მიმართების – კვლევის აუცილებლობა და, შესაბამისად, საანალიზო თემის აქტუალობა.

პირველ თავში გამახვილდა ყურადღება ნაწარმოების ხასიათზე, ასევე, ავტორის რელიგიურ მისწრაფებებზე.

შეგინშნავთ, „დღისა და ღამის გაბაასება“ ერთგვარი ნაზავია სადგოთ და საერო ცხოვრების წესისა. პოეტმა სასულიერო და ჭეშმარიტი ქრისტიანი მოქალაქისთვის საჭირო დებულებები შეურწყა ერთმანეთს და ერთად მოათავსა თავის პოემაში. მას არც დოგმატური

ღმრთისმეტყველების შესხენება დავიწყებია. თეიმურაზის ყველა ფრაზა გათვლილია ქრისტიანული მრწამსის განმტკიცება-გაძლიერებაზე. იგი ენერგიულად უბამს მხარს საკუთარი ეპოქის მოღვაწეებს, რომელთა საზრუნავი იყო, ლიტერატურაში სასულიერო თემატიკის ჭარბად შემოდინებით აღმოეფხვრათ ის ინდიფერენტიზმი, რომელიც ქართველ საზოგადოებაში არსებობდა ქრისტიანობის მისამართით.

თეიმურაზ მეორის დიდ ინტერესს სასულიერო მწერლობისადმი, ორიგინალური ნაწარმოებების გარდა, ის ხელნაწერებიც მოწმობენ, რომლებიც მისი მეფობისას გადაინუსხა. მეფე-პოეტის ზეობის ხანაში ერთხელ უკვე ნათარგმნი და გადანუსხული სასულიერო ძეგლების გადმოღების სიმრავლეს სწორედ ზემონახსენები მიზეზები განაპირობებდა.

ცალკე პარაგრაფი დაეთმო პოეტის საღვთისმეტყველო ხასიათის თხზულებას „განზრახვანი და ვედრებანი“. მისი შექმნის მოტივად დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანისა“ და არჩილის „სიტყვა სანათლისდებოს“ მსგავსად შუა საუკუნეებში ფართოდ გავრცელებული სინანულის მოტივი დასახელდა. გამოითქვა მოსაზრება, რომ თუკი წინამორბედა მეფე-პოეტებმა აღსარების მიზნით შექმნეს ნახსენები ნაწარმოებები, თეიმურაზმაც ლოცვები შეკრიბა და ასე მოიხადა საკუთარი ვალი. გამოიკვეთა კრებულის ბიბლიასთან მიმართების საკითხი, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: თუმცა იგი ღირს მამათა და წმინდანთა მიერ შექმნილი, სხვადასხვა ადგილას გაბეჭდილი მცირე ლოცვებისგან შედგება, რაკი მათ თვალთვლით შესხედულებებს პირველწყრო ბიბლიაში ეძებნება, „სადვთო სჯულისეული“ პარადიგმები ავტომატურად ლოცვანშიც გადმოვიდა. შესაბამისად, მის უშუალო წყაროდ ბიბლია გამოირიცხა.

სადისერტაციო ნაშრომის მეორე თავში – „თეიმურაზ მეორე და ბიბლია“ – შევეხეთ აღორძინების ხანის მწერალთა მხრიდან მკითხველი საზოგადოებისთვის ბიბლიური მოტივების შესხენების აუცილებლობის მიზეზებს.

როგორც ჩანს, „საშაირო წიგნებსა“ და თხზულებებს, ანუ საერო მწერლობის ნიმუშებს მეტი გავლენა ჰქონდა საზოგადოებაში, ვიდრე საღვთო წერილსა და საეკლესიო ლიტერატურას. ამიტომაც, შემოქმედნი ცდილობდნენ მკითხველთათვის შესხენებისათვის ესა თუ ის ბიბლიური საკითხავი.

საინტერესოა ისიც, რომ აღორძინების ხანის პოეტებმა დამახასიათებელი ფორმით (ლექსად) მიაწოდეს მკითხველს „სადვთო სჯულის“ საკითხავები. ამ პროცესს განსაკუთრებით XVIII ს-ში მიუღია მასშტაბური ხასიათი. ეს, ბუნებრივია, ამ ეპოქისათვის დამახასიათებელი ტენდენციის გავლენით არის გაპირობებული უმეტესწილად, რომლის მიხედვითაც „ლექსს უფრო ყურსა უპყრობენ, ამბის წიგნები ძეს ავად“.

ზემოთ დასახელებული ტენდენციების გათვალისწინებით დავით გურამიშვილს, დიმიტრი ორბელიანს, თეიმურაზ მეორეს თავიანთ ძეგლებში გაურთიმავეთ საღვთო ისტორიის ცალკეული თავები. ამათ-

გან სიუჟეტების გალექსვის მასშტაბურობით სწორედ მეფე-პოეტი თეიმურაზ მეორე გამოირჩევა.

უნდა ითქვას, რომ თუკი მწერლები საკუთარ შემოქმედებით ქურაში გადადნობილ და ინტერპრეტირებულ სურათებს წარმოვიდგენენ ბიბლიიდან, თეიმურაზ მეორე პირდაპირ პერიფრაზირებას ახდენს წმინდა წიგნის საკითხავებისა და სიუჟეტთა გალექსვის სიმრავლითაც ვერავენ უტოლდება ქართულ მწერლობაში. მას თავის ორ „ანბანთქებაში“ ბიბლიის თავები და მუხლები ამოცანის სახით წარმოუდგენია მკითხველი საზოგადოებისთვის, თანაც სიუჟეტების ზედმიწევნით ცოდნას მოითხოვს და ერთგვარ წყველა-კრულვასაც კი უგზავნის მათ, ვინც უმცერებას გამოიხენს და ვერ მიუთითებს გამოსაცნობ ადგილს. უფრო ადრე კი შექმნა „დღისა და ღამის გაბაასება“, რომელიც ფაქტიურად სიტყვაშეწყობილი ვარიანტია ბიბლიის ტექსტისა.

ქართული კულტურა მუდმივად სინთეზურად ვითარდებოდა. აღნიშნულ ეპოქაში კი საქართველო თითქოს ვაკუუმშია. მაჰმადიანური სამყარო ზღუდავს ქართველებს აღადგინონ ევროპასთან საუკუნეების წინ გაწყვეტილი ურთიერთობა. არაერთი მცდელობა ევროპის ქვეყნებთან დამეგობრებისა კრახით დამთავრდა. მიუხედავად ამისა, ჩვენი ქვეყანა კულტურულ-შემოქმედებითი თვალსაზრისით მუდმივად გვერდში ედგა მოწინავე ევროპელებს. შესაბამისად, მათი იდეებით იკვებებოდა.

საინტერესოა, რა ხდება ევროპაში რელიგიური ცნობიერების თვალსაზრისით.

ევროპელი განმანათლებლები ცდილობენ, რელიგია განდევნონ მეცნიერებიდან. ფრანგი მატერიალისტები რელიგიურ რწმენას გონებას, ცოდნის ძალას უპირისპირებენ. მათ მიჰჩნიათ, რომ განათლება თავისთავად მოსკობს ცრურწმენას, რომ მეცნიერება დაეხმარება ხალხს, შეიცნოს ბუნების კანონები, რაც მათ რელიგიის უარყოფამდე მიიყვანს. სწორედ ამიტომ, ფრანგი განმანათლებლების აზრით, სკოლაში რელიგიის სწავლებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს (ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო).

რაც შეეხება ვოლტერს, ანტირელიგიური შეხედულებები ყველაზე მკვეთრად სწორედ მის ნააზრევში გამოვლინდა. მას მიმდევრები და თანამოაზრენი გამოუჩნდნენ, მათ შორის, XVIII საუკუნის ბოლოს, საქართველოშიც (დავით ბატონიშვილი).

აღნიშნული მოვლენების პარალელურად შემოქმედებითმა გონმა მოზარდთათვის ქრისტიანული სწავლა-მოდერების თავისებური ფორმით შეხსენება გადაწყვიტა. ქართველმა მწერლებმა ევროპული განმანათლებლობიდან დიდაქტიკური შეხედულებები გადმონერგეს და მას ორგანულად შეურწყვეს ქრისტიანული მოძღვრება. ამით ქართული განმანათლებლობის თვისებრივი სიახლეც გამოიკვეთა.

მართლაც, აღორძინების ხანის ქართველ მწერალთა დამოკიდებულება განმანათლებლობისადმი ცალკე საკითხია. არჩილის, სულხან-

საბას, ვახტანგ VI-ის დიდაქტიკურ შეხედულებებში აქცენტი ძირითადად ქრისტიანული თეოლოგიის საფუძვლიან შესწავლაზე კეთდება.

მწერლების მიზანი ერთია, მომავალ თაობას გაუდვივონ ბიბლიისადმი ინტერესი და თუ რა ფორმით მიეწოდება ეს მათ, ამას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, იგი ხომ შემოქმედის ინდივიდუალობასთან არის დაკავშირებული. თუკი დ. გურამიშვილმა ორი თაობის წარმომადგენელი მოიყვანა (მამა თავის ცოდნას აძლევს შვილს), თეიმურაზ მეორემ, სწორედ დიდაქტიკური მოტივით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი პასაჟები გახაზა ბიბლიიდან თავის „ანბანთქებებში“ და ამას გამოცანის სახე მისცა. უფრო ადრე კი დაწერა „დღისა და ღამის გაბაასება“, რომელშიც პირდაპირ გადმოიტანა საღვთო სჯულის ისტორიებიდან მისთვის სასურველი ეპიზოდები.

პოეტის რელიგიური მრწამსი თხზულების პირველივე სტროფებიდანვე გამოვლინდა. თეიმურაზ მეორე პოემაში საგანგებო ყურადღებას უთმობს სამებას. იგი მიუთითებს თავის სურვილზე, შეაქოს „სამბრწყინვალობით“ ერთარსება ღმერთი. აღიარებს თეზას, რომ უფალი არსებით ერთია, მაგრამ სამპიროვანი – მამაღმერთი, ძე ღმერთი და სულიწმიდა ღმერთი, რომლებიც შეადგენენ ერთსა და განუყოფელ სამებას. მას, გარდა ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებისა, გადმოუღია დოგმატური ღვთისმეტყველების მასალა, კონკრეტულად მსოფლიო საეკლესიო კრებების აქტები. პოეტი უმეტესწილად სქიზმას ეხება, შეგვახსენებს მწვალებელთა განკვეთის ფაქტებს. თან მკაცრად მიუთითებს სამების უზენაესობას. ეს ნაბიჯიც წინასწარი გათვლით არის გადადგმული. იგი პირველი არ იყო, ვინც კრებების აქტების შესხენება გადაწყვიტა.

ბუნებრივია, საქართველო, როგორც უძველესი ქრისტიანული ქვეყანა, ადრიდანვე სარგებლობდა წმინდა მამათა საეკლესიო კანონებით. ცხადია, არც მაშინ და არც შემდეგ საუკუნეებში კანონიკური ძეგლები თუ კრებების მასალები უცხო არ იქნებოდა ქართველ ღვთისმსახურთათვის საეკლესიო კრებებში მონაწილე პირთაგან უმრავლესობის თხზულებებსაც ადრიდანვე იცნობდნენ თურმე. ინტერესი დაღვინილი ქრისტიანული დოგმატის ხელახლა შესხენებისადმი არასდროს განუვლებულა. შემდეგ საუკუნეებში ბიზანტიელი ღვთისმეტყველების ნააზრევი თუ კრებების აქტები არაერთხელ ითარგმნა. დოგმატური თხზულებების გადმოღებით აღორძინების ხანის მოღვაწეინც არ ჩამოუვარდებოდნენ წინამორბედთ.

მეფე-პოეტებმა თეიმურაზ I-მა და თეიმურაზ II-მ კი გაღვივებულ მსოფლიო კრებების „საქმიანობები“.

კლასიკური ხანის მწერლების მხრიდან დოგმატური ღმრთისმეტყველებისა და ბიბლიის ხელახალი თარგმნის მიზეზად კ. კეკელიძე ადრე ნათარგმნი ტექსტების დაწინებებს მიიხედავს.

საინტერესოა, აღორძინების ხანის მწერლები რატომ მიუბრუნდნენ იმავე თემას, რაც ადრევე იყო დამუშავებული. თუმცა, თუ გავიხსენებთ საქართველოს ისტორიულ ყოფას, ვფიქრობთ, არ გაგვიჭირდება მიზეზის პოვნა. არასდროს ისე მძაფრად არ მდგარა ქართული სა-

ხელმწიფოს ყოფნა-არყოფნის საკითხი, როგორც XVII-XVIII საუკუნეებში. თურქ-სპარსელთა გავლენა, ერთი მხრივ, და იტალიელ კაპუჩინთა მისია, მეორე მხრივ, ნიადაგს ურყევდა მართლმადიდებლობას. ა. ჯაფარიძის თქმით, ამ დროისთვის ეროვნული თვითშემეცნება საოცრად იყო დაკნინებული ქრისტიანულთან შედარებით უპირატესობა სპარსულ-მაჰმადიანურ სამართალს ჰქონდა, რაც ქრისტიან ხალხს აბნეულა.

ცნობილია, ქართველი ხელმწიფეების მხრიდან იტალიელ მისიონერებს მკვეთრი წინააღმდეგობა არ შეჰხვედრია (თუ არ ჩავთვლით თეიმურაზ მეორის ქმედებებს. თუმცა, მას მოგვიანებით, თავისი შვილის, ერეკლე მეფის რჩევით, ტაქტიკა შეუცვლია და კათოლიკე-მისიონერებისთვის შემწეობა აღმოუჩენია.)

მეფეების კეთილგანაწობა იტალიელ მისიონერთადმი, უპირველეს ყოვლისა, გაპირობებული იყო იმით, რომ მათი გამოჩენა საქართველოს შანსს აძლევდა ადვანსი ევროპასთან ის ურთიერთობა, რაც წარსულში არსებობდა და მაჰმადიან დამპყრობელთა წყალობით ხელოვნურად იყო შეწყვეტილი. თანაც მათი მოღვაწეობა მეცნიერების აღორძინებასაც უწყობდა ხელს. ბუნებრივია, არც ის საფრთხე გამოპარვიათ, რაც მართლმადიდებლობას ემუქრებოდა პროპაგანდა ფიდეუსა თუ კაპუცინთა მისიონისაგან. ამიტომაც, პარალელურად ქრისტიანული დოგმატის შესხენებისათვის თუ რელიგიური თემატიკის შემცველი დოკუმენტების თარგმნისთვის მიუყვიათ ხელი. სწორედ ამიტომ ითარგმნა კრებების აქტები ხელახლა, თეიმურაზ პირველმა შექმნა ლექსი „შვიდთა კრებათათვის“, თეიმურაზ მეორემ კი პოემაში „გაბაასება დღისა და ღამისა“ საგანგებო ყურადღება დაუთმო კრებათა „საქმიანობის“ აღწერას.

ორივე მეფე-პოეტმა ხაზგასმით გამოკვეთა კათოლიციზმისაგან განსხვავებული მართლმადიდებლური მრწამსი სულიწმიდის მამისგან გამომავლობისა.

უნდა ითქვას, რომ ეს თხზულებები ორიგინალურობით არ გამოირჩევიან, მაგრამ ეს არ არის არსებითი. მთავარია, რომ ორივე ერთი მიზნით არის შექმნილი. ეს არის შესხენება იმ დოგმატისა, რომელიც წმინდა მამებს საუკუნეების წინ დაუწესებიათ. თეიმურაზ მეორის თხზულების ფორმატი არ იძლევა პოეტის მრწამსის უშუალოდ გამოხატვის საშუალებას, ამიტომაც, მწერლისეული მინიშნება ნაკლებად ჩანს, თუმცა იმ თემებითაც, რის გარშემოც ამხველებს პერსონაჟებს, ნათელია პოეტის სწრაფვა, მოკრძალებულ შენიშვნაში, ასევე, კრებების მსვლელობის აღწერისას გარკვეულ საკითხებზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებისას, ჩანს, თუ რა მიზანს ისახავს ავტორი. უდავოა, ამით მას სურს, შეახსენოს და ჩააგონოს მკითხველს სარწმუნოებრივი ვალი, თანაც აჩვენოს ის სიმძაფრე, რაც განდგომას შეიძლება მოჰყვეს.

სამაგიეროდ, ამ მხრივ აბსოლუტურად შეუზღუდავია თეიმურაზ I. ამიტომაც ურთავს, თუ რატომ დასჭირდა ამ თემაზე თხრობა. მისი თქმით, შეიძივე მსოფლიო საეკლესიო კრების კანონები სამაგიდო

წიგნი უნდა იყოს ყველასთვის, ვინც ღვთისმოსავია. იგი ერთგვარად აშინებს კიდევ ჯოჯოხეთით, ვინც სამების უზუნაესობაში ეჭვს შეიტანს და რომელიმე ჰიპოსტასს უარყოფს.

„გამოსწისა“ და „აღდგომის“ იღვის ავტორები ქართველთა ფიზიკური გარადწინისთვის ზრუნავდნენ. ეს იდეა ამოძრავებდა მათ, ეწარმოებინათ ზემოხსენებული საგარეო პოლიტიკა ევროპისა და აზიის ქვეყნებთან, თუმცა აქედან მომავალ საფრთხესაც რაკი ნათლად ხედავდნენ, ცდილობდნენ ბიბლიური თემებისა და დოგმატის შესხენებით შეეჩერებინათ მოსალოდნელი საშიშროება.

საბოლოოდ, შემოქმედთა მხრიდან ბიბლიური თემებით დაინტერესების უმთავრეს მიზეზებად დასახელდა:

ა) ქართველი საზოგადოების გარკვეული ნაწილის ინდიფერენტობი ქრისტიანობის და საღვთო წიგნების მიმართ;

ბ) სპარსული კულტურის ძალუმად შემოდინება;

გ) იტალიელთა უნიის გავლენის გაძლიერება;

დასაზოგადოების ნაწილში ევროპული განმანათლებლობის იდეების გავრცელება.

გამახვილდა ყურადღება ქართული განმანათლებლობის თვისებრივ სიახლეზე, რაც ქრისტიანულ მრწამსთან დიდაქტიკურ-მორალური მოტივების შესისხლხორცებით გამოვლინდა.

ბუნებრივია, აღორძინების ეპოქაში ბიბლიამ ახალი დატვირთვა შეიძინა. „დიდ ღამედ“ მონათლული დაცემის ეპოქის შემდეგ ქართველ ერს სულიერი გამოღვიძება და მხნეობა სჭირდებოდა. კალმოსნებიც ბიბლიური სიუჟეტების გაღმკვსითა თუ მეტაფორულ-ალეგორიული გააზრებით შეეცადნენ დაეყენებინათ მამულიშვილნი სწორ გზაზე.

გამოითქვა ვარაუდი, რომ მეფე-პოეტმა, არსებული მდგომარეობის სათანადოდ გაანალიზების შემდეგ, „ღღისა და ღამის გაბაასების“ სახით წარმოადგინა ჭეშმარიტი ქრისტიანისა და სრულფასოვანი მოქალაქის საორიენტაციოდ გამოსაყენებელი სახელმძღვანელო, რითაც უმნიშვნელოვანესი ვალი მოიხადა თვისტომთა წინაშე.

ძველი აღთქმის 51 წიგნიდან თეიმურაზ მეორემ თავის თხზულებაში სულ 5 წიგნის სიუჟეტი გამოიყენა, თანაც, ზოგან მხოლოდ გარკვეული მუხლები მოიშველია, ზოგან კი მთლიანი თავები. ესენია: „დაბადება“, „გამოსვლათა“, „წიგნი იობისი“, „წიგნი III მეფეთა“, „წიგნი IV მეფეთა“. ახალი აღთქმიდან კი „ევანგელე“, „მოციქულთა საქმეთაგან“ რამდენიმე წერილი და „იოანე ღვთისმეტყველის გამოცხადება“ გაღმკვსა.

თხზულების პირველი ნაწილი „წმინდა წიგნის“ უშუალო პერიფრაზირებაა. აქ საღვთო ისტორიის შემდეგი ეპიზოდებია გაღმკვსილი: ადამის შესაქმე, წყლით რღვნა, ისაკის შეწირვა, იაკობის კურთხევა, ისრაელთა გამოსვლა, იობის თავგადასავალი, ელიას ამადლება, ზაქარიას დაღუმება, ხარება, შობა, წინადაცვეთა, მირქმა, ფერისცვალება, ღაზარეს აღდგინება, იერუსალიმს შესვლა, ქრისტეს ვნება, ნათლისღება, სერობა, ჯვარცმა, გარდამოხსნა და დაფლვა, წმინდა პასქა, გვერდის განხილვა, განრღვეულის განკურნება, შობითგან ბრმის გან-

კურნება, ამაღლება, სულთმოფენა, ღვთისმშობლის მიცვალება, შვიდის საიდუმლოს საქმე, ათი მცნება, ცხრა ნეტარება.

პოეტი განსწავლულობას იჩენს ქრისტიანული დოგმატიკისა და საღვთო ისტორიის საკითხებში. პოემაში გადმოცემულია ის ამბები, რომლებიც პროზაულად გვხვდება „წმინდა წიგნში“. არაერთი მაგალითის მოხმობა შეიძლება ზედმიწევნითი თანმიმდევრულობისა: სამყაროს შექმნის, უფლისგან ფუნქციათა გადანაწილების სცენები, პირველი ადამიანების ცოდვები, უფლის რისხვა, ებრაელ ხალხთა ამოყვანა აღთქმულ ქვეყანაში, იობის განსაცდელი სრული სიზუსტით არის გადმოცემული. „ელიას ამაღლება“ სიტყვანიტყვით მისდევს სათანადო ეპიზოდს ბიბლიიდან (4 მეფეთა, 2), მიქიას წინასწარმეტყველება ქრისტეშობაზე გაუღეკსავს ავტორს (მიქ. 5,2; მათე 3,6), ესაიას ხილვა უჩვეულო ოსტატობით არის პერიფრაზირებული (ესაია 5,7). უნდა ითქვას, რომ თეიმურაზი უმთავრესად ყურადღებას ამახვილებს სახარების იმ ეპიზოდებზე, რომლებიც მახარებლებიდან ერთ-ერთს მოუყოლია: ლუკას – მირქმა და წინადაცვეთა, ზაქარიას დაღუპება; მარკოსს – უფლის სასწაულები; იოანეს – ურწმუნო თომას დარწმუნება. ლუკას სახარებაში ბევრი ამონარიდი „ფსალმუნიდან“, მაგრამ თეიმურაზს აინტერესებს ის ადგილები, რომლებშიც ღვთის განკაცებაზეა საუბარი. ის თხზულების დასაწყისშიც ხაზს უსვამს შეხედულებას ღვთის ორბუნებიანობაზე. სიზუსტეს იჩენს თხრობის პროცესში, ასევე, ბიბლიური ლეგენდების საფუძვლიან ცოდნას ამჟღავნებს, თუმცა დაფსუსებიც გაპარვია, თუნდაც ის, რომ ლამეჭი, რომელიც ბიბლიის მიხედვით მე-5 თაობაა კაენისა, აქ მე-5 შეიღდა არის ჩათვლილი (შესაძლოა, თეიმურაზი აქ „შვილში“ ზოგადად შთამომავალს გულისხმობდა). „ევასი და ადამის შეცთომის ამბავში“ ევა გველისაგან „დედობრივის წესით“ მოტყუვდა. ქალი მაცდურად ადამის შეცდენის შემდეგ აღიარეს, მანამდე როდი იყო ცნობილი მისი თვისება. კორექტული შეცდომით ჩანს გაპირობებული ის ფაქტი, რომ „იოსების ამბავი“ სინამდვილეში მართალი და მრავალტანჯული იობის ისტორიას შეიცავს. იგი თხზულების შემდეგ გამოცემებში ჩასწორებულია). „გამოსვლათა წიგნიდან“ ავტორს მხოლოდ ეგვიპტიდან გამოსვლის სცენა აქვს აღწერილი. თუმცა, სხვაგან არაერთხელ უბრუნდება მოსეს თავადასავალს და სხვადასხვა კონტექსტში გვაწვდის მას. თუნდაც „ხარების“ გადმოცემისას მოსეს ხილვის გახმაურება (213,გვ.27), ან კიდევ 10 მცნების ხსენება (384-386,გვ.48) მიგვახვედრებს, რომ მას ყურადღების მიღმა არ რჩება ბიბლიური პერსონაჟების ცხოვრების არც ერთი მნიშვნელოვანი ეპიზოდი. მის მიერ გალექსილი ყოველი პასაჟი სათანადოდ გაცნობიერების შემდეგ არის მოტანილი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „ღდისა და ღამის გაბაასებაში“ ამონარიდებია მოცემული ბიბლიიდან, გვხვდება მოვლენათა არათანმიმდევრულობა, ანაქრონიზმი, ახალი აღთქმიდან უმეტესწილად ის სიუჟეტებია გალექსილი, რომლებიც ოთხი სახარებიდან მხოლოდ ერთ-ერთშია მოთხრობილი. ზოგან უთითებს, რომელი სახარებიდან ლექსავს, ზოგან კი მიუთითებლად თხზავს.

უნდა ითქვას, რომ თეიმურაზი, მართალია, თავს უმეცრად წარმოაჩენს, უწოდებს რა საკუთარ თავს საღვთო ისტორიის „უსწავლელს“, დიდი რუღუნებით ეკიდება „წმინდა წიგნის“ ეპიზოდების გადმოტანას და მას თავისი გემოვნების თუ ინტერესის შესაბამისად აწეობს. სხავადსხვა ეპიზოდის ამგვარი დალაგება, ცხადია, გარკვეულ მიზანს ემსახურებოდა. საღვთო ისტორიის ასე ლაკონურად და სიტყვაშეწყობით წარმოთქმა მათი უკეთ გააზრებით და შესწავლით იყო გაპირობებული. როგორც ჩანს, თეიმურაზს სწორედ ის ეპიზოდები გაუღექსავს, რომელთა მოხმობაც საჭიროდ ჩაუთვლია დროის მოთხოვნების შესაბამისად, თორემ სხვა მნიშვნელოვან პასაჟებსაც, რომელთაც, ბუნებრივია, დღისით ან ღამით ექნებოდა ადგილი, ეს პარაფრაზირების ოსტატი ადვილად გართმავდა.

დღე-ღამის კამათი ბიბლიური სიუჟეტების მოხმობის ფონზე იშლება. ისინი ამბებს მხოლოდ თავიანთი პოზიციიდან კი არ ყვებიან, არამედ აყვედრიან კიდევ ერთურთს იმ არასასიამოლო ფაქტის გამო, რაც ამა თუ იმ ასტრონომიულ დროში მომხდარა. მაგალითად, ღამე იხსენებს კაენის სიკვდილს და თან დასძენს, რომ ეს საშინელი ცოდვა დღისით განხორციელდა. მათ ხშირად არეული აქვთ როლები. ღამე ყვება ისეთ ამბებზე, რომლებიც აშკარად დღისით მომხდარა, მაგალითად, ფერისცვალება უფლისა იესო ქრისტესი და, პირიქით, დღე აღწერს სერობის სცენას, რომელსაც ღამე ჰქონდა ადგილი.

ბიბლიური პასაჟების გაცოცხლება, ცხადია, უფრო დიად მიზანს ემსახურებოდა, ვიდრე მონაცემების შეგროვებას, თუ რომელ დროში მოხდა ესა თუ ის ფაქტი. ზაქარიას დადუმების, იობის განსაცდელის, ისაკის მსხვერპლად შეწირვის თუ სხვა ეპიზოდების გაღექსვა ამ თხზულებაში, სავარაუდოა, ერთი იდეით იყოს გაპირობებული, ავტორს სურს რწმენაზე, სარწმუნოებაზე დააფიქროს მკითხველი, რათა აღარ გადინხაროს უფლისაგან. ამის საშიშროება კი იმ ეპოქაში ნამდვილად იყო. ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ, ერთი მხრივ, მაჰმადიანთა და, მეორე მხრივ, კათოლიკეთა უნიის გავლენის საფრთხე. ეს ის დროა, როცა ქართველ მამულიშვილს უწევს თქმა შემდეგი სიტყვებისა: „ნუ გაათარღებით“. ამ ფონზე თეიმურაზის ნააზრევოც რწმენის შერყევის შეჩერებას, თუ ქართული ზნე-ჩვეულებების შენარჩუნებას ემსახურება უმეტესწილად.

ამდენად, პოემის პირველ ნაწილში ბიბლიური თემების გადმოღებისას თეიმურაზ მეორის მიზანი, მის თანამედროვე თუ წინამორბედ მოაზროვნეთა მსგავსად, დოგმატისა და ქრისტიანული მორალის შეხსენება და განმტკიცება იყო.

ნაშრომში ცალ-ცალკე გამოიყო ძველი და ახალი აღთქმის საკითხავებიდან პოემაში დაცული ყველა ეპიზოდი, სათანადო წყაროს, თემატიკისა და აქტუალობის მითითებით.

ბიბლიური სიუჟეტების განხილვის ფონზე დასაბუთდა „საღვთო სჯულის“ პერიფრაზირების დანიშნულება.

თხზულებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა შეხედულებას ადამიანის ღვთისწაფობაზე. აღორძინების ხანაში სულიერების

კრიზისი შეინიშნებოდა. ამიტომაც უსვამს ხაზს თეიმურაზი ადამის მოღვაწის ღვთის სახედ და ხატად დასახელების ფაქტს („ადამის შესაქმნის ამბავი“).

პოემაში მძაფრად არის ნახვენები უფლის მცნებაზე გადახვევის შედეგები. თავების „ევასი და ადამის შეცთომის ამბავი“, „აქ ღამისაგან პასუხის მიგება კაენისაგან აბელის სიკვდილისა“, „აქა ლამექისაგან კაენის სიკვდილი“ მიხედვით, უფლის გზიდან გადახვევა ადამიანებს სასიკეთოს არას ჰპირდება.

ძმისმკვლელობის მოტივი ყველაზე აქტუალური სწორედ პოეტის ეპოქაში იყო. კაენის აჩრდილი დადიოდა საზოგადოებაში. განსაკუთრებული ინტრიგები სამეფო კარზე იხლართებოდა. ეს მშვენიერად უწყობდა თეიმურაზმაც და ამიტომაც გაამახვილა ყურადღება კაენისაგან აბელის მოკვლის ვერსიაზე, ასევე, იაკობის კურთხევის ეპიზოდზე.

თეიმურაზ მეორე საგანგებოდ ეხება ძმათა შეუღლში შურის სინდრომის როლს.

ბიბლიური იაკობი გამორჩეული ფიგურაა. იგი, როგორც ვიცით, უფლისგან „ისრაელად“ იწოდა, რადგანაც შეებრძოლა მას. იაკობის ვრცელი ისტორიიდან თეიმურაზ მეორეს 27-ე თავის 1-მე-40 მუხლები გაუღუქსავს. სათაურიც შესაბამისი შეუჩრევია – „იაკობის კურთხევა“.

მართალია, საუკუნეთა მანძილზე სამეცნიერო ლიტერატურაში ზოგადად და კონკრეტულად კი ევზეგეტიკურ თხზულებებში არაერთი მოსაზრებაა გამოთქმული ამ საკითხაზე. ძიებულება მიზეზთა მიზეზი, რატომაც გამოარჩია უფალმა იაკობი, რატომ უყვარდა იგი დედას განსაკუთრებით, როგორი იყო მისი მრწამსი და ა.შ. ერთი სიტყვით, საკმაოდ დრმა ანალიზია მოცემული, თვალის ზერელე გადავლებითაც შეიძლება შეამჩნიო ერთი რამ. აქ ძმათა შეუღლზეა მინც უპირველესად ყურადღება გამახვილებული.

ძმებს შორის ცილობა, რაც არ უნდა მტყუან-მართალი მხარე არსებობდეს, დაუშვებელია. მიუხედავად ქიშპობისა და წაიკიდებისა, ჩვენ ვნახეთ, რომ საბოლოოდ ძმები შერიგდნენ. ურთიერთშეთანხმებისა და დათმობის ნიდაგზე შედგა მათი ძმობა და ჭეშმარიტი თანხმობა და ეს ასეც უნდა მომხდარიყო.

თეიმურაზს, ბუნებრივია, სტიქიურად არც ეს ეპიზოდი გაურთმავს. რადგანაც აქ მხოლოდ ნაწილია იაკობის ვრცელი ისტორიიდან გაღუქსილი, შესაძლოა, გაჭირდეს გაგება, რა აქვს მიზნად პოეტს, რაზე ამახვილებს ყურადღებას. მართლაც, სხვა შემთხვევაშიც ხშირად ძნელდება გარკვევა, რატომ მოიტანა მწერალმა ესა თუ ის საკითხავი, თუმცა, ბიბლიის იმ თავის ბოლომდე ჩაკითხვის შემდეგ ირკვევა თეიმურაზის სურვილი.

ამჯერად პოეტი ძმათა შეუღლის შეჩერებას ისახავს მიზნად.

XVII–XVIII საუკუნის საქართველოში ამ მხრივ, მართლაც, სავალალო მდგომარეობაა. შინააშლილობა, ფეოდალებსა თუ ტახტის მემკვიდრეთა შორის ატეხილი ქიშპი ნიდაგს ურყევს ისედაც შებღა-

ლულ სახელმწიფოებრიობას. ირანი „გაყავი და იბატონეს“ პოლიტიკას იყენებს.

„იაკობის კურთხევის“ სცენაში, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, პოეტის თანამედროვე ქართველთა ყოფა ილანდება. თუმცა, შესაძლოა, მისმა თანამედროვე დავით გურამიშვილმა უფრო ხატოვნად და სულში ჩამწვდომად მიიტანა მკითხველამდე ქართლის ჭირი.

იობის განსაცდელის გადმოღებას დამოდვრითი ხასიათი აქვს. თეიმურაზს სურდა მრწამსშერყეულ, გულგატეხილ ქართველებში რწმენა ჩაენერგა. იობის სიტყვები ბიბლიიდან: „უკუეთუ კეთილი იგი მოვიდეთ ცელისაგან უფლისა, ბოროტი ესე ვერ მოვითმინოთა?“ (იობი, 2,10,გვ.102), ნათლად გვაჩვენებს ჩვენს მოვალეობას. პოეტი გემოდვრავს: რაც არ უნდა სატანჯველი მოგაწიოს განგებამ, უფლის გმობა არ უნდა დაგცდეს და იობის თვალთა და მოთმინებით შეხედო მოვლენას.

ბიბლიური პატრიარქის, აბრაამის, ისტორიიდან მისი ურყევი რწმენის და ღვთისადმი უანგარო, ბრმა ერთგულების მანიშნებელი ეპიზოდები გაულექსავს ავტორს.

აღნიშნული ეპიზოდი საფუძვლიანად არის დამუშავებული მსოფლიო ლიტერატურაში. პოპულარულია იგი ფოლკლორშიც. მამაშვილის სახე შთაგონების წყარო გამხდარა ღირს მამათა თუ ჰიმნოგრაფთათვის.

შუა საუკუნეების ღვთისმეტყველთაგან აბრაამის საქციელი უანგარო მსხვერპლშეწირვის წინასახეობად ითვლება, შესაბამისად აბრაამ-ისაკს მამადმერთსა და ქრისტესთან აიგივებენ (იოანე ოქროპირი).

მ. თოდუა X საუკუნის ქართული ჰიმნოგრაფიის ბიბლიური პარადიგმების კვლევისას უთითებს, რომ ქართველი ჰიმნოგრაფები, პატრისტიკული ლიტერატურის გავლენით, ისაკის სახეში ქრისტეს ხედავდნენ, ხოლო აბრაამის მიერ მხოლოდშობილი ძის, ისაკის შეწირვას მაცხოვრის ჯვარცმის არქტიპად მიიხნევდნენ.

ხალხურ სიტყვიერებაში ბიბლიური სიუჟეტის შემცველი არაერთი ნიმუში არსებობს. აბრაამის თავგადასავლის შემცველი ლექსები ისაკის მსხვერპლშეწირვის ამბავსაც შეიცავენ. იგი ფართოდ ყოფილა გავრცელებული ხალხში, მისი რამდენიმე ვერსია არსებობს.

ქართულ ფოლკლორში დაცული ბიბლიური მოტივების, სიუჟეტების ნიმუშები და ვარიანტები გამოკვლეულია ე. ინწკირველისა და ნ. გულუას მიერ.

ე. ინწკირველის მოსაზრებით, მათ წყაროს წარმოდგენს თალმუდური ლიტერატურის რელიგიურ-ეთიკური შეხედულებების შემცველი ვრცელი წიგნი, რომელიც აგადის სახელწოდებითაა ცნობილი.

ორივე მკვლევარი, თუმცა მცირეოდენი სახესხვაობით, აქტიური, მსხვერპლად შესაწირად სათანადოდ შემზადებული ისაკის სახეს გამოკვეთს, ბუნებრივია, ბიბლიის ხალხურ ვერსიებზე დაყრდნობით. ნ. გულუა ხალხურ ისაკს სხვა ბიბლიურ პერსონაჟსაც კი ადარებს. ე.

ინჭირველი კი აგადის ტექსტთან ცდილობს პარალელის გაკვლევას და მიუთითებს, რომ ხალხურ ლექსში თაღმუდის ინერცია თუ გავლენა იგრძნობა.

ჯგვსგარეშეა, თეიმურაზი პატრისტიკულ და პიმნოგრაფიულ ლიტერატურას ზედმიწევნით იცნობდა. ასევე, არ არის გამორიცხული, მისთვის ხელმისაწვდომი ყოფილიყო როგორც ისაკის მსხვერპლშეწირვის ხალხური ვერსია, ისე აგადის ტექსტი. მიუხედავად ამისა, პოემაში ისაკი სავსებით განსხვავებულია – იგი არც ბიბლიურ ისაკს ჰგავს, არც პატრისტიკულ-პიმნოგრაფიულს და არც ხალხურს. სამწუხაროდ, თეიმურაზის ისაკს არა აქვს ის შემართება და არც გათავისებული აქვს ის როლი, რაც მას უფალმა დააკისრა. იგი პასიურია. წინააღმდეგობის გაწევის უნარიც კი არა აქვს, მითუმეტეს, თანაქურუმობისა. შეშინებული, შემკრთალი და მოვლენათა თანმიმდევრობით განცვიფრებული ორიოდ სიტყვას თუ ამოიკვნევს.

ბიბლიიდან ვიცით, თუ როგორ გამოხატავდა უფალმა აბრაამი. მანაც უშურველად გაიღო მსხვერპლი, შეამზადა ნიადაგი მთაზე ასასვლელად, იახლა ორი მსახური და მსხვერპლად შესაწირად გამზადებული ვაჟი.

მესამე დღეს დვთის ჩაგონებით მის თანხლებით მთაზე ასული აბრაამი აღთქმის აღსასრულელად ემზადება. ამ დროს შვილი ეუბნება:

„პრქუა ისაკ აბრაჰამს, მამასა თვსსა: თქუ მამაო. ხოლო მან პრქუა: რად არს შჯლო? და ისაკ პრქუა: აჰა ცეცხლი და შემად; სადა არს ცხოვარი მსხუერპლისად“ (დაბ. 22, 7, გვ. 81).

ეტყობა, ამ სიტყვებმა მისცა საბაბი მეფე-პოეტს, შეექმნა გაკვირვებული და ცოტა არ იყოს შეშინებული ისაკის სახე, თანაც საკმაოდ სახეცვლილი ფორმით. იგი ცდილა, ფსიქოლოგიური პორტრეტი გამოეძერწა სამსხვერპლოდ გამზადებული უცოდველი ყმაწვილისა და ჩაუმატებია მამის გადაწყვეტილებით გაცემული ისაკის განწყობის აღმწესხველი ტაეპები.

გადაგვარებისა და მორალურად დაცემის საფრთხე რეალურად არსებობდა აღნიშნულ ეპოქაში. მამების ღირსეული მეგვიდრენი ვერ იყვნენ შვილები. ალბათ, ეს უნდოდა ეჩვენებინა კალმოსანს, როდესაც ისაკის სახეს ქმნიდა, აქ მისი თაობის ხატი ილანდება. სხვამხრივ ვერც აისხნება ასეთი განსხვავებული, არცთუ ისე სახარბიელო სახის შექმნა.

ბიბლიური პერსონაჟების: ნოეს, ელისეს, მოსეს, იობის ხსენებისას პოეტს სურს დაგვანახოს ღირსეული პიროვნებების ხატება. ქვეყნად მართალი ადამიანებიც არსებობენ. უფალი არასდროს ივიწყებს მათ. შესაბამისად, მოკვდავიც მუდმივად უნდა ჰმადლობდეს ღმერთს; უფლის საქმე მის მიერ ხელდასხმულსაც შეუძლია გააკეთოს, ადამიანი ხომ „ღვთის სახედ და ხატად“ შეიქმნა.

ამდენად, თეიმურაზ მერის „ღლისა და ღამის გაბაასებაში“ ძველი აღთქმის სიუჟეტები თუმცა თანმიმდევრობით არის გალექსილი, მიზანი ქრონოლოგიის დაცვისგან სავსებით განსხვავდება. პო-

ეტს ნახსენები ეპიზოდები საკუთარი ეპოქის მოთხოვნების გათვალისწინებით აქვს გადმოღებული.

ცალკე ქვეთავი დაეთმო ახალი აღთქმის სიუჟეტებს. მინიშნებულ იქნა პოეტის განსხვავებული დამოკიდებულება ძველი და ახალი აღთქმის საკითხავების გადმოღებისადმი.

თეიმურაზ მეორე ახალი აღთქმიდან ღექსავს იმ ადგილებს, რომლებიც მხოლოდ ერთ-ერთ სახარებაშია მოთხრობილი, ან კიდევ სხვებსაც აქვთ გადმოცემული, მაგრამ სრულყოფილად ვერა. ამიტომაც, გადმოაქვს იმ სახარებიდან, რომელშიც ყველაზე ვრცლად გვხვდება ქრისტეს ცხოვრების ესა თუ ის ეპიზოდი. შესაბამისად, ევანგელეს კომბინირებულ ვარიანტს ქმნის. იგი სათანადოდ შეაჯერებს ოთხივე სახარებას და შემდეგ თუკი ერთ-ერთ მახარებელთან ნაკლულადაა მოცემული ცალკეული პასაჟი, თვითონ ავსებს დანარჩენი მოხრობლების მოშველიებით, ზოგან კი, მეტი ხისრულისათვის, თავად ურთავს ეპიზოდებს (წინასწარმეტყველთა მინიშნებებს თუ სხვა).

უპირველესად მოთხრობილია იოანე ნათლისმცემლის ელისაბედის საშოში ჩასახვისა და ზაქარიაზე დაწესებული სასჯელის ისტორია. თეიმურაზი თხრობისას ჩვეულებრივ მიჰყვება ბიბლიის ტექსტს. უთითებს კიდევაც, რომ ამ ამბის ამოკითხვა შესაძლებელია ლუკას სახარებაში. ღვთისმშობლის ხარების სცენის გალექსვისას, ასევე, ლუკას ეყრდნობა ავტორი.

ამ თავში ჩვენი ყურადღება მიიპყრო ერთმა საინტერესო სახემ.

გაცხარებულ კამათში დამე იშველიებს ეპიზოდს, რომელიც ღვთისმშობელთან მიმართებაში არც ერთ სახარებაში არ გვხვდება. აქ მოსეს მიერ ქორიბის მთაზე აღმოდებული მაცყლის სახით უფლის ხილვა (გამოსვლ. 3,2-3-4, გვ. 59) ღვთისმშობლის საშოში მაცხოვრის ჩასახვის არქეტიპად არის ჩათვლილი.

მეტაფორულმა სახემ „მაცყალმა“ პოპულარობა ჰპოვა სასულიერო წერლობაში. იგი ღვთისმშობლის სიმბოლოდ იქნა აღიარებული.

მ. თოდუას მინიშნებით, მცენარეული სამყაროდან ღვთისმშობლის ყველაზე გავრცელებული მეტაფორული სახელია მაცყალი და სიმბოლურ-აღეგორიულად წმინდა მარიაშის საშოში ღვთის სიტყვის დაგანებისა და დედა-ქალწულობის აღმნიშვნელია.

საანალიზო პოემაშიც „მაცყალი მეზებარე“ ღვთისმშობლის სიმბოლოა. ხარების სცენაში მოსეს ხილვის გახშიანება სწორედ იმავე თვალსაზრისს ამჟღავნებს, რაც სასულიერო მწერლობაში საკმაოდ ყოფილა დამუშავებული.

თეიმურაზ მეორის მიხედვით, სინას მთაზე იხილა მოსემ უფალი. იგი არის ერთ-ერთი მწვერვალი იმ მთაგრეხილისა, რომელიც ქორიბის სახელნითაა ცნობილი. სინას მთაზე სხვა დროსაც ჰქონდა ხილვა მოსეს, აქ უკვე რჯული უკარნახა უფალმა მას.

ამჯერად, როგორც ჩანს, მის სიტყვებში იოანე ოქროპირის საკითხავის გავეუნა იგრძნობა, რადგანაც სწორედ ის ასახელებს სინას მთას ხილვის ადგილად.

ახალი აღთქმის წიგნებში არაფერია ნათქვამი მოსეს ხილვისეულ მინიშნებაზე. ბუნებრივია, იგი თავად ჩაუმატებია თეიმურაზ მეორეს. უნდა ითქვას, რომ ამ ტაეპებში პატრისტიკული, ჰიმნოგრაფიული თუ პოეტის თანამედროვეთა შეხედულებების გავლენის კვალი იგრძნობა.

ქრისტეს შობის ისტორიას სინთეზურად ყველა ავტორი. აქ ოთხივე სახარებიდანაა დეტალები ჩამატებული. მათეს სახარებაში კეთილხულობთ: „ესე ყოველი იქმნა, რათა აღესრულოს სიტყუა იგი უფლისა, პირითა წინასწარმეტყუელისადათა თქმული : „აჰა, ქალწული მიუდგეს, და ჰქუეს ძე, და უწოდინ სახელი მისი ემმანუელ, რომელ არს თარგმანებით: ჩვენთანა ღმერთი“ (მათე, 1,22-23, გვ. 2).

წინასწარმეტყველთა ქადაგებების მოშველიების შემდეგ თეიმურაზ მეორე უშუალოდ მოვლენის გადმოცემაზე გადადის.

როგორც ვიცით, იესოს დაბადებამდე ღვთის მშობლები ბეთლემს დასახლებულან. გალილიდან მათი წასვლის მიზეზი იყო შემდეგი: კეისარმა ავგუსტინემ გამოსცა ბრძანება აღეწერათ მთელი მსოფლიო. ეს პირველი აღწერა იყო სირიაში კვირინოსის მმართველობისას. ყველა თავის ქალაქში ჩადიოდა ჩასაწერად. იოსებიც, რადგან დავითის სახლისა და ტომისა იყო, გალილიდან, ქალაქ ნაზარეთიდან, დავითის ქალაქში გადავიდა, რომელსაც ბეთლემი ეწოდება (ლუკა, 2, 1-4, გვ.151-152).

ჰეროდეს მმართველობისას მესიის ძებნაში ათასობით ბავშვი ამოწყდა. იოსებმა ეგვიპტეში გახიზნა ჩვილი, „რათა აღესრულოს სიტყუა იგი უფლისა, თქმული წინასწარ-მეტყუელისა მიერ: ეგვიპტით უწოდე ძესა ჩემსა“ (მათე, 2,15 გვ.4). ჰეროდეს სიკვდილის შემდეგ კი უფლის ჩვენებით დაბრუნდა ისრაელში. თუმცა, როცა გაიგო, რომ არქელაოსი, ჰეროდეს ძე, მეფობდა, შეშინდა და ჩვენებით გაფრთხილებულმა მიაშურა გალილეის მხარეს „და მივიდა და დაეშენა ქალაქსა შინა, რომელსაცა პრეტან ნაზარეთ, რათა აღესრულოს თქმული იგი წინასწარ-მეტყუელისა მიერ, ვითარმედ ნაზარეველ ეწოდოს“ (მათე, 1,23, გვ.5).

ამდენად, ისევ დაუბრუნდნენ იმ ქალაქს, რომელიც წლების წინ დატოვეს.

228-ე სტროფის ბოლო ორ ტაეპში საუბარია იმაზე, თუ როგორ ამოწყვიტა ბეთლემში ჰეროდემ ყრმები. ამ ამბებამდე იოსებმა დედასთან ერთად ყრმა იესო წაიყვანა ნაზარეთში, თან ეს „ჩვენებით“ მომხდარა.

აქ ერთგვარ ადრევას აქვს ადგილი. ნაზარეთში გადასვლის მიზეზი არასწორად არის მოხმობილი. ამ ქალაქში უფლის მშობლების შესვლისას ჰეროდე უკვე გარდაცვლილია, ოჯახი კი არქელაოსის შიშით გადადის ნაზარეთში. უფრო ადრე მათ, ჰეროდეს მიზეზით, ეგვიპტეს შეაფარეს თავი.

ამდენად, ავტორს მათეს სახარების პირველი თავის 23-ე მუხლში აღწერილი ამბების ნაცვლად მეორე თავის მე-15 მუხლი უნდა მოეხმო.

ასევე საინტერესოა ერთი მომენტი.

მათე მახარებლის თხრობის მიხედვით, მოგვებს ემცნოთ პირველად უფლის დაბადება: „სადა არს, რომელი იგი იშუა მეფე ურიათა? რამეთუ ვიხილეთ ვარსკუვლავი მისი აღმოსავალით და მოვედით თაყუანისცემად მისსა“ (მათე, 2,2, გვ.3), – კითხულობენ ისინი.

ლუკას სახარებაში უწინარესად მწვემსებს ჰქონდათ ხილვა და სწორედ მათ შეიცნეს ყრმა იესო პირველებმა (ლუკა, 2,8–14, გვ.152).

მოგვების იერუსალიმს შესვლისა და უფლის თაყვანისცემის გალექსვისას იგრძნობა, რომ ავტორისთვის ცნობილია როგორც რაოდენობა მოგვებისა, ისე მათი ნათესაური კავშირი, საქმიანობა და გონებრივი შესაძლებლობები. მოგვების სახე იელვებს, ასევე, „IV ანბანთქებაში“.

მსგავსი რამ ჩვენ ბიბლიაში არ გვხვდება.

მ. გუგუშვილის დაკვირვებით, მერვე საუკუნის ინგლისელი ღვთისმეტყველის ბედას შრომებში მოთხრობილია ამ სამი ძმის მიერ ყრმა იესოს თაყვანისცემის სცენა. ღვთაებრივი ზემოთაგონებით ამ ძმებისთვის სახელებიც კი შეურჩევიათ და შემდგენიარად მოიხსენიებიან: გასპარი, მელქიორი, ბალთაზარი.

შესაძლოა, თეიმურაზმა რომელიმე ღვთისმეტყველის პატრისტიკულ ნაშრომში ამოიკითხა ძმების ისტორია.

ლუკას სახარებაში არაფერი წერია ჰეროდეს სიკვდილამდე ოჯახის ეგვიპტეში გადასვლაზე. აქ მირქმის შემდეგ ნაზარეთში გადასვლის ეპიზოდია მოცემული. არც ყრმათა სრვის სცენა აქვს აღწერილი ლუკას. ამიტომაც, თეიმურაზიც, რადგანაც „მათე დასწერს შობისასა სიტყვას სრულად, თუცა ტკბილად“ (224,2, გვ.28), მისი სახარებიდან ლექსავს, თან თხრობისას მეტი სისრულისათვის სხვა თავების მუხლებსაც იშველიებს. ასევე, ამჟღავნებს პატრისტიკული ლიტერატურის საფუძვლიან ცოდნას.

უფლის წინადაცვეთის რიტუალს ლუკას სახარებაში ერთი მუხლი ეთმობა. იოანეს თხრობის სტილი საერთოდ განსხვავებულია. მის სახარებაში ქრისტეს ქადაგებებსა თუ სასწაულებს ექცევა მეტი ყურადღება, უფლის დაბადების ისტორია არ ჩანს. არც სხვა მახარებლებთან არის ეს სცენა ვრცლად. თეიმურაზიც ძველი აღთქმის ტექსტის მოშველიებით ამდიდრებს ამ ეპიზოდს – ყვება წინადაცვეთის ტრადიციის წარმომავლობაზე.

პოეტის თქმით, ქრისტეს „განხორციელება“ ანუ ქრისტეს განკაცება ადამიანთა მოღვმას სვიმეონისაგან ემცნო. იგი რუღუნებით ელოდა უფლის გამოცხადებას, რადგან ჩაგონებული ჰქონდა სულიწმიდისგან, რომ მანამ არ გაშორდებოდა მისი სული სხეულს, სანამ არ იხილავდა ძე ღვთისას. ბუნებრივია, წყარო ახალი აღთქმაა.

ნათლისღების შესახებ სამივე მახარებელი (მათე, მარკოზი, ლუკა) გვიყვება, თანაც სამივე ერთნაირად, მაგრამ თეიმურაზი მხოლოდ მარკოზის სახარებას ასხენებს წყაროდ:

სამივე ესაია წინასწარმეტყველის ქადაგებას იხმობს მანიშნებლად ქრისტეს ნათლისღებისა. თეიმურაზ მორეს კი რამდენიმე წინასწარმეტყველება მოჰყავს წინაპირობად. 242-ე სტროფის წაკითხვის შემდეგ იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ამ წინასწარმეტყველებებზე თვით მარკოზს უსაუბრია თავის სახარებაში, არადა ეს ასე არ არის.

არც ერთი მახარებელი არ უთითებს, თუ რომელ მთაზე მოხდა ქრისტეს ფერისცვალება. „დღისა და ღამის გაბაასებაში“ კი ბიბლიის ტექსტიდან მცირედენი გადახვევა გვხვდება: აქ ჯერ თაბორია დასახელებული მაცხოვრის ფერისცვალების ადგილად, შემდეგ – ზეთისხილის მთა. როგორც ჩანს, მას ზეთისხილის და თაბორის მთები ერთი და იგივე ჰგონია.

ლაზარეს აღდგინების სცენას სახარებაში მხოლოდ და მხოლოდ იოანე მახარებელთან ვხვდებით. თეიმურაზიც უთითებს რა, „მოწმედ კმარა ამისათვის იოანე ღვთისმეტყველა...“- ო, ყველა აღნიშნულ ისტორიას.

იერუსალიმს უფლის შესვლა მოგვითხრო ოთხივე მახარებელმა. იოანე ნაკლებად ეხება, თუმცა მაინც ასხენებს.

თეიმურაზი მათეს სახარებიდან თხზავს. თხრობას ზაქარია წინასწარმეტყველის სხენებით იწყებს.

სახედარზე ამხედრებული იესოს იერუსალიმს შემოსვლა ზაქარიას გარდა სხვა წინასწარმეტყველებმაც იქადაგეს (ესაია, დანიელი, სოფონია...) თეიმურაზი კი ზაქარიას სხენებით შემოიფარგლება. „იხარებდ ფრიად, ასულო სიონისაო, ქადაგებდ, ასული იერუსალმისაჲ.

აჲა, მეუფე შენი მოვალს შენდა, მართალი და მაცხოვარი, თავადი მშვიდი, და მჯდომარე კარაულსა ზედა, და კიცუსა ახალსა“(ზაქარია, 9,9,გვ.103)

თეიმურაზი ამჯერადაც აღნიშნავს, რომ ეს ვარიანტი იყო სრულყოფილი და სხვებზე უფრო მართებული.

მართალია, სხვა წინასწარმეტყველებიც ასხენებენ სიონის ასულს, მაგრამ კარაულზე შეჯდომის სცენა მხოლოდ ზაქარიასთან გვხვდება. ეტყობა, საგანგებო ჩაძიების შემდეგ ასხენა თეიმურაზმა. ბუნებრივია, ზაქარიას ქადაგებას განსხვავებული დატვირთვა ჰქონდა, რადგან როდესაც წინასწარმეტყველი ზაქარია მომავალი მეფის შესახებ ქადაგებდა, ამბობდა, რომ ის მშვიდობისმყოფელი იქნებოდა და საომარ ცხენზე ამხედრებული კი არ მივიდოდა, არამედ ვირზე მშვიდად მჯდომი.

როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, თეიმურაზ მორე ან შეჯერებულ ვარიანტს გვაძლევს, ან კიდევ ლექსავს იმ სახარებიდან, რომელშიც ყველაზე მეტი ყურადღება ეთმობა მის მიერ ამორჩეულ ეპიზოდს. სერობის სცენას, ჩვეულებრივ ოთხივე ეხება, მაგრამ პოეტი იოანეს სახარების მიხედვით თხზავს.

ფერხობანის სცენა მათეს სახარებაში არ გვხვდება. როგორც ჩანს, ეს იოანე მახარებლის საკითხავიდან აუღია, იუდას მიერ უფლის გაცემის სცენა კი მათეს სახარებაზე დაყრდნობით არის გალექსილი.

იუდას გამორჩევის ორმაგ ვერსიას გვაწვდის ავტორი.

მათეს სახარების მიხედვით:

„ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მათ: რომელმან შთამოყოს ჩემთანა ჳელი პინაკსა ამას, ამან მიმცეს მე... მიუგო იუდა, რომელმანცა მისცა იგი, და ჰსთქუა: ნუ უკუე მე ვარ, მოძღუარ? ჰრქუა მას იესო: შენ ჰსთქუ“ (მათე, 26, 23, 25, გვ. 78).

შემდეგ იესომ პურის ნატეხი მისცა ყველას და დაარიგა, პური და ღვინო მისი სხეულისა და სისხლის სიმბოლოდ ჰქონოდათ.

იოანეს სახარებაში იუდას მხილების განსხვავებული ვერსია გვხვდება: „მიუგო იესო და ჰრქუა. რომელსა მე დავაწო პური და მივსცე, იგი არს. და დააწო პური იგი, და მივსცა იუდას სჯმონისსა ისკარიოტელსა“ (იოანე, 13, 26, გვ. 290).

285-287-ე სტროფებში უფლის მიერ იუდას მხილების სცენის გადმოცემისას მათეს სახარებისეული ვერსიაა გადმოტანილი. ბოლო სტროფში ისევ უბრუნდება ამ ეპიზოდს თეიმურაზი და ამჯერად იოანეს სახარებაში მოთხრობილ ამბავს ასხენებს.

სამი მახარებლის მიხედვით, იუდას უკვე აღებული ჰქონდა ქრთამი, ეს იყო მხოლოდ, რომ ხელსაყრელ მომენტს ეძებდა. (მათე, 26, 14-16, გვ. 36; მარკოზი, 14, 10-11, გვ. 62; ლუკა, 22, 1-6, გვ. 102), თეიმურაზი კი, იოანეს სახარებაზე დაყრდნობით, ამას შემდეგ მომხდარ ფაქტად ასახელებს.

ჯვარცმის გადმოცემას დავით წინასწარმეტყველის მეორე ფსალმუნის მოშველიებით იწყებს თეიმურაზ მეორე. აღნიშნული ფსალმუნის სტროფები მათეს, მარკოზის, ლუკას, იოანეს სახარებებში მეორდება, პარალელურად, პოემაშიც არის გადმოსული. ლუკას სახარებიდან აქვს ავაზაკებთან დიალოგი აღებული (ლუკა, 24, 39-43, გვ. 236), დედასთან გამოლაპარაკების ეპიზოდი – იოანეს სახარებიდან (იოანე, 19, 26-27, გვ. 137), ხოლო პილატეს სცენა – მარკოზის სახარებიდან (მარკოზი, 15, 15, გვ. 141).

მათეს თხრობის მიხედვით, გააშოლტვინა და მერე ჩააბარა ბრბოს იესო პილატემ, მარკოზი ამბობს, რომ თვითონ გააშოლტა და მერე ჩააბარა. თეიმურაზ მეორე ბოლო ვერსიას ემხრობა.

ძმრის დაღვეის სცენასთან დავითის ფსალმუნის განხიანებაც იოანეს სახარებიდან მომდინარეობს: „და მცეს მე საჭმელად ჩემდა ნაღველი და წყურვილსა ჩემსა მასუეს მე ძმარი“ (ფსალმ. 68, 22, გვ. 205). ასევე, გვხვდება იგი მარკოზთან, დანარჩენებთან ფაქტი არის მოხმობილი, მაგრამ ფსალმუნიდან სათანადო ადგილები არ არის დამოწმებული.

როგორც ჩანს, ისევ იმავე პრინციპით მოქმედებს თეიმურაზი.

მისი მიზანი ხომ საღვთო სჯულის საინტერესო ფორმით გადმოცემა

იყო, ეტყობა, სურვილი ჰქონდა, თხრობა სრულყოფილი ყოფილიყო, ამიტომაც შეჯერებული ვარიანტი აირჩია.

გარდამოხსნისა და დაფლვის ეპიზოდის უშუალო წყაროც იოანეს სახარებაა. ავაზაკთა ნეკნის ჩამტერების, იესოს მახვილის ცემის და მკვდარი მაცხოვრის გულ-მკერდიდან სისხლის გადმოდერის ამბის ამოკითხვა მხოლოდ იოანეს სახარებაშია შესაძლებელი. იოანეს სახარების გარდა, არ იხსენიება არსად ნიკოდიმოსი, რომელიც ესმარებოდა იოსებ არიმათიელს ქრისტეს დაფლვაში.

წმინდა პასქის ეპიზოდს მათეს სახარებიდან აცოცხლებს ავტორი, უთითებს კიდევაც. მართლაც, სხვებთან კი გვხვდება, მაგრამ სრულყოფილად არა. მაგალითად, მარკოზთან პირდაპირ მენელსაცხებლედ დედების სცენით იხსნება; ვარიაციულ სახესხვაობას გვაძლევს ლუკას სახარება, აქ პეტრე თავისი ნებით მიდის ქალების მიერ მოტანილი ამბის გადასამოწმებლად. მარკოზთან კი სპეტაკი სამოსლით მორთული ახალგაზრდა მამაკაცი (ანგელოზი) ავზანის მენელსაცხებლედ დედებს თერთმეტ მოციქულთან და კონკრეტულად პეტრესთან. თან ეს ჭაბუკი ერთია. ლუკასთან ორი კაცი ხვდება დედებს. ლუკა-მარკოზის მიხედვით, მარიამ მაგდალინელთან ერთად არიან იაკობის და მარიამი, ასევე, სალომე და სხვა ქალები. იოანესთან კი მხოლოდ მარიამმა იხილა უფლის ცარიელი საფლავი, თან გაიქცა და პირველმა ამცნო სიმონ-პეტრეს და სხვა მოწაფეებს (აქ სპეტაკი სამოსლით მოსილი ჭაბუკი თუ ჭაბუკები არ ფიგურირებენ).

ამდენად, როგორც თავიდანვე უთითებს, მათეს სახარებიდან აქვს გაღეჟილი ეს ადგილები ავტორს. ჩვენ გვქონდა შემთხვევა, როცა მითითებული იყო ერთი მახარებელი და სხვა საკითხავების კვალიც აჩნდა თხზულებას. ამჯერად ეს ასე არ არის.

თავებში: „გვერდის განხილვა“, „განრღვეულის განკურნება“, „შობითგან ბრმისა განკურნება“ საუბარია ქრისტეს სასწაულებზე. აქ ახალაღთქმისეული ქრონოლოგია დარღვეულია. თომას რწმუნების სცენის შემდეგ მაცხოვრის ამქვეყნიურ ყოფაში ჩადენილი სასწაულებია მოთხრობილი.

საინტერესოა, ასევე, თავებში: „ამაღლება“ და „მოსვლა სულისა წმიდისა“. ამ ადგილების გაღეჟისას „მოციქულთა საქმეებს“ ეყრდნობა და დეტალურად აღწერს ამაღლებისა და სულთმოფენის სცენებს, წინასწარმეტყველთა ქადგებებსაც იშველიებს უფლის სასწაულის ნათელსაყოფად.

შენიშნეთ, რომ ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებისადმი მწერლის თავისებური დამოკიდებულება გამოიკვეთა. თეიმურაზ მეორე თუი „ძველი სჯულის“ ისტორიას ერთი წყაროდან აშუქებს, ამჯერად, ოთხი სხვადასხვა ვერსიის თხრობა უნდა შეაჯეროს.

ძველი აღთქმა „ცხოვრების წიგნია“, გაჯერებული ამქვეყნიური სიბრძნით და გამოცდილებით. ბიბლიის ზოგად სახელად ზემოხსენებული სახელწოდებაც ხომ ამ ნაწილის მიხედვით იქცა. აქ

მოცემულია, როგორ ვიცხოვროთ, რას ვუფრთხოდეთ... მისით საზრდოობა ყველას ვაღია. ადამიანი ვალდებულია ღმრთის დარად იქცეოდეს. ძველი აღთქმის გალექსვისას თეიმურაზ მეორემ ბიბლიურ პატრიარქებზე და სიკეთისა და ბოროტების გამოვლენაზე გაამახვილა ყურადღება, ამით კი რელიგიისა და ღვთიური ცხოვრებისკენ სწრაფვისადმი საზოგადოებაში არსებული ინდიფერენტიზმი ამხილა.

ახალი აღთქმის სიუჟეტების გადმოღებისას საგანგებოდ, საგულდაგულოდ შეუჯერებია ბიბლიის საკითხავები პოეტს. იგი, როგორც ჩანს, ცდილა ამოეხსნა ის დანაკლისი, რაც ქრისტეს ცხოვრების ვარიაციებში არსებობდა. ამდენად, როგორც უკვე მივუთითეთ, ლექსავს ან სინთეზურად, ან კიდევ იმ სახარებიდან, რომელშიც ესა თუ ის ფაქტი უფრო დეტალურად არის აღწერილი. იგი პირდაპირ იმეორებს ბიბლიის ტექსტს, მცირეოდენი ჩამატებები თუ გვხვდება, რომლებშიც მწერლურ ფანტაზიასა და ინდივიდუალობასთან ერთად პატრისტიკული და ჰიმნოგრაფიული ლიტერატურის დრმა ცოდნას ავლენს. ამდენად, ახალი აღთქმის ტექსტების გალექსვისას მისი საზრუნავი, როგორც ჩანს, იყო სახარების გარკვეული ეპიზოდების სრულყოფილი გადმოცემა. თან, თუკი ვივარაუდებთ, რომ მის ნაშრომს სასწავლო დანიშნულება ჰქონდა, დაინტერესებული მკითხველისთვის უფრო მისაღები იქნებოდა ახალი აღთქმის ტექსტების შერწყმულად მიწოდება. უდავოა, თეიმურაზ მეორეს მეტი რუდუნებით გაულექსავს ახალი აღთქმის საკითხავები. მინიშნებებს მორალსა და მრწამსზე აქაც ვხვდებით. ამ ნაწილში ათი მცნების, შვიდი საიდუმლოს, ცხრა ნეტარების ხსენება სხვა არაფერია, თუ არა სახელმძღვანელო წყაროს მითითება, რას წარმოადგენს ქრისტიანული რელიგია და რა უნდა გვახსოვდეს ჩვენ მასზე.

კონკრეტულად, მაინც უდიდეს საუფლო დღესასწაულებზე გაამახვილა ყურადღება ავტორმა, რითაც კიდევ ერთხელ შეახსენა თანამედროვეთ მრწამსი და მისი დაცვის აუცილებლობა.

თეიმურაზ მეორე „ღღისა და ღამის გაბაასების“ საერო ნაწილს საეკლესიო თემატიკითვე ამთავრებს. დღე ყველა მეორედ მოსვლის ამბავს.

გამოცხადების შეგონებას ზედმიწევნით ემთხვევა თეიმურაზ მეორის თხზულების მორალი. ადამიანმა სააქაოში უნდა იზრუნოს სულის გადარჩენისთვის. იგი მუდმივად უნდა ისწრაფოდეს სრულყოფისკენ, რათა უფლის სამსჯავროზე შემოქმედის მარჯვენა მხარეს აღმოჩნდეს.

სახელწოდება „ღღისა და ღამის გაბაასება“ და ნაწარმოების გამართვის ფორმა მიგვანიშნებს, რომ თხზულების მთავარი თემა დღე-ღამის უმჯობეს-უღარესობის დადგენაა. თუმცა, ნაწარმოების, უფრო კი ფინალის წაკითხვა საეჭვოს ხდის ამ დებულებას. თეიმურაზმა თავისი პოემის გაბაასების ჟანრს მორგებითა და დღე-ღამის პერსონაჟებად შემოყვანით ფაქტიურად ერთგვარი ლიტერატურული

ხერხით შენიღბა ნაწარმოები, რათა სათქმელი ორიგინალურად სრულეყო.

პოემის აპოკალიფსის სცენით დახურვა ამყარებს ამ დებულებას.

ნაწარმოებზე მუშაობისას ნაწარმოების იდეური ჩანაფიქრის გადმოცემასთან ერთად, გვიანტერესებდა რა მიმართებაა თეიმურაზ მეორის ძეგლსა და ბიბლიას შორის, რამდენად მისდევს ბიბლიის ტექსტს ავტორი, კონკრეტული ეპიზოდების გადმოღებისას გეხვედება თუ არა ჩამატებები სხვა საკითხავებიდან, რამდენადაა შესისხლხორცებული პოემაში ბიბლიური სიუჟეტი, რა ცვლილებებს განიცდის იგი, რა არის საერთო „საღვთო სჯულისა“ და თეიმურაზ მეორის პოემას შორის, რა ინოვაციას გეხვედებით ბიბლიის პერიფრაზირებისას, გამოიკვეთა თუ არა ბიბლიასთან თეიმურაზ მეორის შემოქმედებითი მიმართების ასპექტები.

აღინიშნა, რომ თხზულებაში უჩვეულო სიზუსტით და გარკვეული მიზანსწრაფვით არის გადმოტანილი ბიბლიური ეპიზოდები. ამ აზრს ამყარებს ის ფაქტი, რომ თეიმურაზი ლექსავს არა მარტო ბიბლიის მსოფლიო ეკლესიის მიერ აღიარებული ვარიანტებიდან, არამედ ცალკეული საკითხავებიდანაც. ამდენად, წყაროდ იყენებს როგორც კანონიკურ, ისე არაკანონიკურ ძეგლებს და იქ, სადაც „დაბეჭდული წიგნების“ მთხრობლები დუჰან, „დაუბეჭდველი წიგნების“ გამოყენებით ავსებს დანაკლისს. არაკანონიკური წიგნებიდან არის გალექსილი თავები: „აქა ლამექისაგან კაენის სიკვდილი“ და „ღვთისმშობლის მიცვალება“. ხალხური აპოკრიფების გავლენა იგრძნობა, ასევე, თავებში: „აქა კაენისაგან აბელის სიკვდილი“ და „იობის ამბავი“.

ბიბლიაში ლამექის ისტორია საკმაოდ ბუნდოვნად არის წარმოდგენილი. იგი პირველია, ვინც მრავალცოლიანობა დააკანონა. ლამექისგან კაენის მოკვლის ფაქტზე არ მახვილდება ყურადღება. უფლის სასჯელისა და კაენისგან ადგილსამყოფლის შეცვლის ხსენების შემდეგ თხრობა უშუალოდ ლამექზე გადადის. მართალია, მის მიმართებაში ცოლებისადმი („დაბ“ 4,23-24; გვ. 54) არის მინიშნება მოხუცისა და ყმაწვილის მკვლელობაზე, მაგრამ ვარაუდის დაშვება, რომ მოხუცში აუცილებლად კაენი იგულისხმება, ძნელია.

კაენის სიკვდილის შემცველ ამბავს ვკითხულობთ ალ. ხახანაშვილის მიერ აღწერილ ერთ-ერთ აპოკრიფულ ძეგლში, რომელსაც მკვლევარი „ქალ-ვაჟიანის“ სახელით მოიხსენიებს. აქ ლამექის ისტორია სრულყოფილად არ არის წარმოდგენილი. ამდენად, თეიმურაზ მეორისთვის ეს ტექსტი ვერ იქნებოდა წყარო. როგორც „ანბანთქება III-იდან“ მოტანილი სტროფით, ისე მთელი თავის „აქა ლამექისაგან კაენის სიკვდილის“ შინაარსით, უდავოა, თეიმურაზი ერთ-ერთ აპოკრიფულ ლიტერატურას ეყრდნობა, რომელშიც ვრცლად არის ეს ისტორია მოთხრობილი.

აღამის ცხობრებაზე შექმნილი აპოკრიფული ძეგლების ორი ვერსია არსებობს:

ა) „საკითხავი ადამ და ევასი სამოთხით გამოსვლისა“ და ბ) „განძობა ქვაბი“.

ორივე აპოკრიფის გაცნობის შემდეგ აღნიშნული თავის ლიტერატურულ წყაროდ „განძობა ქვაბი“ დასახელდა.

ღვთისმშობელზე შექმნილი აპოკრიფული ტექსტებიდან ჩვენამდე მოაღწია შვიდიოდე დასახელების ძეგლმა. X საუკუნეში ექვთიმე ათონელს უთარგმნია მაქსიმე აღმსარებლის „ღვთისმშობლის ცხოვრება“, რომელიც მარიამზე შექმნილი მოთხრობების კრებულს წარმოადგენს. კ. კეკელიძის მოსაზრებით, ამ აპოკრიფთა კრებულის წყაროა იაკობ მოციქულის პირველსახარება. აქ, ასევე, შესულა გრიგოლ ნოსელის, დიონისე არეოპაგელის, ათანასე ალექსანდრიელის, გრიგოლ ნეოკესარიელის შრომები.

მეათე საუკუნეშივე შედგენილ კლარჯულ მრავალთავში სხვა ძეგლებთან ერთად შეუტანიათ „საკითხავი საიდუმლოთა დაფარულთაგანი გარდაცვალებისათჳს წმიდისა ღმრთისმშობლისა...“.

თეიმურაზ მეორე, ეჭვგარეშეა, კლარჯულ მრავალთავზე დაყრდნობით ლექსავს ღვთისმშობლის მიძინების სცენებს, კონკრეტულად კი ზემოთ დასახელებული საკითხავით უსარგებლია.

აპოკრიფული წიგნების გავლენას განიცდის კაენისაგან აბელის სიკვდილის ისტორიის შემცველი ტაყები. მათ წყაროდ, „დაბადების“ მეოთხე თავთან ერთად აპოკრიფული საკითხავები: „ქალ-ვაჟიანი“ და „ადამის ცხოვრება“ დასახელდა.

უნდა ითქვას, ბიბლიაში, საგანგებო ყურადღება არ ეთმობა აბელის სიკვდილის დეტალებს. აპოკრიფულ ძეგლებში კი არაერთი ვერსია არსებობს კაენისაგან აბელის მოკვლისა და შედეგად კაენზე დაწესებული სასჯელისა. შესაბამისად, პოემის აღნიშნულ ადგილებსა და „ანბანთქება III-ის“ მეორე სტროფში, აპოკრიფული ძეგლების მსგავსად, აბელის მოკვლის იარაღად ქვა სახელდება.

იობის განსაცდელის სცენაშიც იგრძნობა ხალხური აპოკრიფის გავლენა. ბიბლიის ხალხური ვერსია შეიცავს იობის საკითხავებს, თანაც ორგვარი სახით – როგორც ლექსად, ისე პროზაულად. ამ ტექსტებში ვარიაციებს ვაწყდებით.

„სადვთო წიგნში“ საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა იობის სატანჯველის გადმოცემას. თეიმურაზის თხზულებაში კი, ამ ვრცელი ისტორიიდან მხოლოდ ნაწილია გადმოღებული.

მთელი დილემა, რაც სასოწარკვეთილი, განადგურებული იობის წინაშე წარმოიშვა, ის დიალოგი, რომელიც ელიფაზ თემანელს, ბილდად ხუშელს, ცოფარ ნაყამათელსა და იობს შორის წარიმართა, გამოტოვებულია. არც უფალოთან საუბრის სცენა გვხვდება.

როგორც „იობის წიგნიდან“ ვიცით, ეს უკანასკნელიც რაღაც დოზით გატყდა, თუმცა, მთელი ამ ვრცელი დისკუსიის მანძილზე უფლის სამღვრავი არ დასცდენია. ცოლიც კი აქეზებს, დაგმოს ღმერთი და მოწეული სასჯელისგან დაისვენოს, მაგრამ იგი არ დრკება. ჭირთამთმენი იობის გვერდით მისი ცოლი სულმოკლედ და ნაკლები სიმტკიცის მქონედ მოჩანს.

ნ. გულუას დაკვირვებით, ბიბლიაში იობის ცოლი უფრო აგრესიული ჩანს. ის პირდაპირ მოუწოდებს გამწარებულ და გაქცეიანებულ იობს, დაგმოს უფალი და მოკედეს, ლექსში კი სულ სხვა ტიპის ქალთან გვაქვს საქმე. იობის მხეთუნახავ ცოლს სულით ხორცამდე აქვს გააზრებული ქმრის უბედურება, რაც ნათლად შედგენდება მის საყვედურიან სიტყვებში. სატანჯველში ცოლ-ქმარი თანასწორნი არიან. ბიბლიაში კი შეიღების და ქონების დაკარგვა, თითქოს, მხოლოდ იობის სატკივარია. ცოლი ისე აყვედრის ქმარს ღმერთისადმი მორჩილებას, ვითომც იობის მართლად გზაზე სიარული და უფლის მიმართ სასოება ყოფილიყოს ოჯახის უბედურების მიზეზი, – აღნიშნავს მკვლევარი.

როგორც ჩანს, ცოლის სახე ქართულ ფოლკლორში საკმაოდ განსხვავებული ფორმით არის მოწვდილი.

ნ. გულუას მოსაზრებით, ხალხური იობის ცოლი ერთი ნაბიჯით მაღლა დგას ქმარზე.

აქ მოცემული მსჯელობის თანახმად, ხალხური იობის ცოლის უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან სხნა სიკვდილში დაინახა.

ბიბლიური პერსონაჟის იდენტური სახე დაგვიხატა თეიმურაზ მეორემაც თავის „დღისა და ღამის გაბაასებაში“, მხოლოდ მცირეოდენი ვარიაციული სახესხვაობით. მან სიტყვა-სიტყვით გალექსა იობისა და მისი ცოლის დიალოგის შემცველი სტროფები და შეეცადა აეხსნა ქალის მდგომარეობა. იგი თანაუგრძნობს პირმშობელს დახოცილ მშობელს და, შეიღების გაჩენასა თუ აღზრდაში მისი როლის გათვალისწინებით, დასაშვებად მიიჩნევს ქალის ასეთ საქციელს. ეს, მართალია, სიტყვიერად არ ჩანს, მაგრამ ცოლის მიერ მოტანილი მართებული არგუმენტებით იგრძნობა. მან შექმნა საწუთროს ამოებით გამწარებული დედის სახე. საოცარი სიმძაფრით გამოძერწა მისი პორტრეტი. იგი, აქ, თუმცა, ბიბლიის დარად, მოუწოდებს ქმარს ღვთის გამობისკენ, მისი მოტივი მისაღებია.

პოემის მიხედვით, ქალს სიკვდილი ურჩევნია ასეთ ყოფას. უნდა ჭირთავან დაისვენოს, გაერიდოს საწუთროს და შევება მიღმურ სამყაროში აოვოს.

ბიბლიაში, როგორც ვიცით, ამას ქმრისგან ითხოვს ცოლი. თავის გარდასხეულებაზე კი არაფერს ამბობს.

იობის ხალხურ ვერსიაშიც, როგორც ზემოთ უკვე მივუთითეთ, იობის ცოლი ქმრის გასაჭირის მოზიარეა.

ამდენად, იობის ცოლის სახის განხილვისას მითითებულ იქნა თეიმურაზ მეორის მიერ შექმნილი პერსონაჟის კავშირი იობის ისტორიის შემცველ ხალხურ აპოკრიფულ ძეგლთან. მსგავსად ხალხური აპოკრიფისა, პოემის მიხედვით, იობის ცოლი თანამოზიარეა მეუღლის გასაჭირისა. ამის საფუძველზე, ვფიქრობთ, რომ იობის განსაცდელის ხალხური ვერსიის გავლენის კვალი იგრძნობა თხზულებაში, თუმცა ცოლის მიერ საწუთროს დატოვების სურვილი აშკარად ინდივიდუალურია.

უნდა ითქვას, რომ თეიმურაზი ამ პოემას წერს ყანდაარში, საპატიო ტყვეობაში ყოფნისას. მისი ორივე შვილი განსაცდელშია. მხეთუნხაზი ქალიშვილი, ქეთევანი, შაჰის ამისწულის ჰარემის სამკაული გახდა. ტახტის მემკვიდრე, ბატონიშვილი ერეკლე, კი შაჰმა ჰუსეინმა იახლა ინდოეთში წარმოებულ ბრძოლებში.

იობის განსაცდელისა და ცოლის სიტყვების სცენაში, თითქოს, პოეტის ბიოგრაფიული შტრიხების აღუზია იგრძნობა.

საინტერესოა, ერთ პარალელზეც გაგამახვილოთ ყურადღება.

ბიბლიის თანახმად, „უთხრა უფალმა სატანას: „აჰა, შენს ხელთ იყოს მთელი მისი საბადებელი! ოღონდ თავად მას ნუ შეეხები“ (იობი, 1,12, გვ.472); „უთხრა:,, აჰა, შენს ხელთ იყოს, ოღონდ მის სიცოცხლეს გაუფრთხილდი“ (იობი, 2, 6, გვ.473).

ამ მუხლებს „იობის ლექსის“ მრავალ ვარიანტში აქვს შესატყვისი, თან „სული“ სიცოცხლის სინონიმად არის ჩათვლილი, რაც უცვლელად მეორდება თეიმურაზ მეორისეულ ტაეპებში. შესაბამისად, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ იობის ამბის ხალხური ვარიანტის ქლერადობა იგრძნობა ამ სტროფებში.

ნათელია, მიზეზი ბიბლიის ამ საკითხავზე პოეტის ყურადღების შეჩერებისა. თეიმურაზს სურდა რწმენაშერყეულ, გულგატეხილ ქართველებში უფლის სამღურავის თემა შეემცირებინა. იობის სიტყვები ბიბლიიდან: „უკუეთუ კეთილი იგი მოვიდეთ ჳელისაგან უფლისა, ბოროტი ესე ვერ მოვითმინოთა?“ (იობი, 2,10,გვ.102) ნათლად გვიჩვენებს ჩვენს მოვალეობას. პოეტი თანამედროვეთ მოძღვრავდა: რაც არ უნდა სატანჯველი მოგაწიოს განგებამ, უფლის გმობა არ უნდა დაგცდეს და იობის თვალითა და მოთმინებით შეხედო მოვლენას: „მე შიშუელი გამოვედ დედისა ჩემისა, შიშველივე მივიქცე მუნვე ქუეყანად, უფალმანცა მომცა, უფალმანცა მიმიღო, ვითარცა უნდა, ვგრეცა ქმნა. იყავ სახელი უფლისაჲ კურთხეულ“ (იობი,1,21,გვ.101)- ამბობს განადგურებული, საარსებოწართმეული, შვილებდახოცილი, სასომხილი, დაავადებული (მას მატლები დაესია მთელს ტანზე) იობი და თუმცა ცოლი აქეზებს: „აწ თქუ ნურად სიტყუა უფლისა მიმართ და მოჰკუდე“ (იობი,2,9,გვ.102), პირადი სატანჯველის მოწვევის შემდეგაც არ დრეკბა.

თეიმურაზ მეორე ამა თუ იმ თავის გაღეჟვისას, კონტექსტის მიხედვით, თავად ურთავს ეპიზოდებს ბიბლიის სხვა წიგნებიდან. ამ მხრივ ჩვენი ყურადღება მიიპყრო შემდეგმა ადგილებმა: „ხარება ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლისა“; „წინადაცვეთა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“; „ნათლისღება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“, „აქა ქალთან დაწოლა“.

თავი „ხარება ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლისა“ იწყება ღვთისმშობლის წინაწარმეტყველის ერთ-ერთი ფსალმუნის გართმევით, რომელშიც ვხვდებით მინიშნებას ქალწულ მარიამის საშოში მაცხოვრის ჩასახვაზე. უფლის წინადაცვეთის გადმოცემისას ამ რიტუალის წარმოშობის ისტორიას ლექსავს, შესაბამისად, „დაბადების“ მე-17 თავის მე-11-მე-14 მუხლებს იშველიებს. ნათლისღების სცენაში კი იხსენიებიან ღვთისმშობლის

წინასწარმეტყველი, მოსე, ელისე, ასურეთის მეფე ნემანი. ეპიზოდები მათი მონაწილეობით მოხმობილია ნათლისღების სასწაულის მანიშნებლად. თეიმურაზ მეორე საერო ნაწილშიც არაერთხელ უბრუნდება ბიბლიურ თემატიკას. თავში „აქა ქალთან დაწოლა“ ერთ-ერთი საიდუმლოს, ქორწინების, დეითურობის დასამტკიცებლად გალილეის კანაში მომხდარ ფაქტს ასხენებს და მიანიშნებს, რომ მაცხოვარმა ორგზის აკურთხა ქორწინება.

ხარებისა და ნათლისღების გადმოღებისას გამოვლინდა პოეტის ინდივიდუალობა და მწერლური ფანტაზია. ჩანს, ავტორმა ბიბლია თავისებურად გაიაზრა. მხედველობაში გვაქვს დავით წინასწარმეტყველის ქადაგების, ელიას მიერ წყლის დატკობის, კეთროვანი ნემანის განკურნების, მოსეს კვერთხის კერის დაკავშირება ღვთისმშობლის ხარებასთან და უფლის ნათლისღებასთან. ამით კი გამოავლინა არა მარტო „სადვითო სჯულის“, არამედ მთელი საღვთისმეტყველო ლიტურატურის საფუძვლიანი ცოდნა, პარადელურად, ქართულ ჰიმნოგრაფიაში დრმაგანსწავლულობა.

პოემაში ნახსენებ ბიბლიის იდენტურ პერსონაჟთაგან განსხვავებულ, ინოვაციურ სახეებზეც გამახვილდა ყურადღება. თავებში: „აქა ლამეკის ამბავი“, „აქა ისაკის ამბავი“, „აქა იობის ამბავი“ კაენის სიკვდილის ვერსია, იობის ცოლისა და ისაკის სახე თავისებურად აქვს წარმოდგენილი ავტორს. თუკი „განძთა ქვაბის“ მიხედვით ლამეკი ქეთ კლავს კაენს, თეიმურაზ მეორე მოკვლის იარაღად ისარს ასახელებს. მსხვერპლად შესაწირად გამზადებული ისაკი შემინებული და უსუსური დაგვიხატა, შვილების დახოცვით გამწარებული და გულდამწვარი იობის ცოლი კი სიკვდილის მონატრული.

ამდენად, თეიმურაზ მეორეს, თუმცა ძირითადად უშუალოდ, უცვლელად გადმოაქვს ბიბლიის თავები, ხშირად შინაგან თავისუფლებას იჩენს თხზვის პროცესში. წარმოაჩენს საღვთო ისტორიის დრმა და საფუძვლიან ცოდნას; ეპიზოდებს სიმბოლურ-ალეგორიულად იაზრებს; გარკვეული მოსაზრებით ლექსავს ეპოქის შესაბამისად მისთვის საინტერესო თემებს.

ნაშრომის III თავში – „დღისა და ღამის გაბაასების სახისმეტყველება“ – გამოკვლეულ იქნა თხზულების ნათლისა და ბნელის სიმბოლიკისა და ურთიერთმიმართების საკითხი. გამახვილდა, ასევე, ყურადღება სახეობრივი აზროვნების სხვა ნიმუშებზეც, შეგვხვთ პოეტის მიერ ბიბლიურ წინასწარმეტყველთა ქადაგებების საჭიროებისამებრ გამოყენების ფაქტს.

თეიმურაზ მეორის პოემა ფიზიკურ ნათელსა და ბნელს შორის არსებულ სხვაობას ეხება. აქ მათ, გარდა ცალკეული შემთხვევისა, სიმბოლური დატვირთვა არ ახლავს. ისინი პერსონაჟებად არიან გამოკვანილნი. დღე-ღამეს გადაუწყვეტია, ბიბლიის საინტერესო პასაჟების, თუ ქართულ ზნე-ჩვეულებათა მოხმობის ფონზე გამოერკვია საკუთარი უმეტეს-უდარესობა. თხზულების შესავალში ავტორი იმეორებს შესაქმის ფრაზებს და ბიბლიური კოსმოგონიის პირველ დღეს აღწერს. დანარჩენ ხუთ დღეს პერსონაჟები იხილავენ. მე-16 სტროფ-

ში ნათლის სულიერ ასპექტს ახსენებს პოეტი. აქ პირველ დღეს შექმნილ ნათელზეა საუბარი. მისი აზრით, მწუხრიც უფალმა დააწესა, მაგრამ ხილული ნათლისა და ბნელის გამოცდაკეპებით ზღვარი დასდო მათ შორის. ავტორის თქმით, რადგან დროც არის და მოსაყოლიც საკმაოდ ბევრია, ამიტომაც, უმჯობესია, დღე-ღამის გაბაასების ფონზე გადაიჭრას მათი უკეთეს-უდარესობის პრობლემა.

საკითხის გაანალიზებისას ჩვენ გვაინტერესებდა, თუ არის სიმბოლურად გააზრებული პოემაში ნათელი და ბნელი და განსხვავდება თუ არა თეიმურაზის კონცეფცია ზოგადად დღისა და ღამის ანუ ნათლისა და ბნელის, სიკეთისა და ბოროტების ნორმირებული შეხედულებებისგან.

„დღისა და ღამის გაბაასების“ მიხედვითაც, მზე უფალმა შექმნა, ანუ მასზე დაბლა დგას და ღვთიურობის ელემენტს არ შეიცავს. მნათობებიც ასტრალური ცთომილები არიან მხოლოდ, რომლებიც ესმარებიან დღესა და ღამეს (ნათელსა და ბნელს) საკუთარი თავის გამოხატვაში. თხზულების პერსონაჟის სიტყვებით, მზეს–ნათელს უპირისპირდება ღამე იმით, რომ მას იმავე ყოვლისშემოქმედმა ღმერთმა მისცა ექვსი და. ანუ თუკი ნათელს მხოლოდ ერთი ჰყავს მზის სახით, ღამეს–ბნელს 6 და უმშვენებს გვერდს, თუმცა იქვე ურთავს, რომ ისინი მზეს დატყვევებული ჰყავს. ამაზე დღე პასუხობს, ექვსი დის ყოლა არაფერს ნიშნავს, თუკი მზის სურვილზეა დამოკიდებული ცთომილების ხილვადობა.

დღე ღამეს უმტკიცებს, რომ მზე, როგორც უდიდესი ცთომილი, უპირატესია. იგი ბრძენთა და ფილოსოფოსთა ხოტბის საგანია. მზის ქება, როგორც „უხესთაესი მნათობისა“ რიტორებისა და ფილოსოფოსებისაგან, გვაფიქრებინებს, რომ აქ მზეში იგულისხმება არა ხილული, არამედ უხილავი მზე. ამდენად, თეიმურაზი იზიარებს აზრს იმის თაობაზე, რომ მზე უფლის მეტაფორაა.

აღნიშნული ეპითეტი „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთ სტროფშიც გვხვდება, თუმცა „უკეთესის“ მნიშვნელობით. „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფისგან განსხვავებით, ჩვენ მიერ განსახილველ ტექსტში მზის „უხესთაესობა“ ნიშნავს, რომ მზე უწინარესია ყოველივე არსებულზე.

ცნება „უხესთესზე“ ვ. ნოზაძის მსჯელობის საფუძველზე შეიძლება ვივარაუდოთ: თეიმურაზი, მართალია, ფიზიკურ ნათელს და მის მატერიალურ სახეს – მზეს ახსენებს თავის პოემაში და ფიზიკურ ნათელსა და ბნელს შორის არსებული სხვაობის დადგენას ცდილობს, კონკრეტულ შემთხვევაში სცილდება ცთომილს მატერიალური საბურველი და სახე-სიმბოლოდ აღიქმება. ეპითეტ „უხესთაესის“ სმარება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ალოგიკური იქნებოდა.

ზემოთ ვახსენეთ, რომ ნათელს თეიმურაზ მეორის თხზულებაში სიმბოლური გაგება არ ახლავს, მზე კი ერთ ადგილას ღვთის მეტაფორად გვევლინება.

ცნობილია, წარმართ ფილოსოფოსთა მოძღვრებები მზის, როგორც უპირველესი ღვთაების შესახებ, მაგრამ, ბუნებრივია, თეიმურაზის ყურადღება ამ ფილოსოფოსთა ნააზრვეისადმი არ არის მიმართუ-

ლი, იგი ქრისტიან მამათა შრომებში გაცხადებულ ჭეშმარიტებას გულისხმობს. პლოტინი, ნეტარი ავგუსტინე, პროკლე დიადოხოსი თუ ნეოპლატონიზმის მამამთავარი წმ. დიონისე არეოპაგელი (პეტრე იბერიელი) სწორედ მხეხატვან გერფიან და ასხამენ ხორბას.

ამ ვერაულის განმტკიცების საშუალებას ვვაძლევს პოემის სტროფი, რომელშიც ფიზიკური მზე ჩათვლილია უფალზე უდარესად, რადგანაც მის მიერ არის შექმნილი.

ამდენად, თეიმურაზი მზის სიმბოლიკის აღქმისას ნეოპლატონური მოძღვრებიდან ამოდის, მათი პირველწყარო კი, ბუნებრივია, ბიბლიაა.

თხზულება გაბაასების ჟანრისაა. ავტორი, შესაბამისად, უკანა პლანზე დგება, რემარკასა თუ ლირიკულ გადახვევას, ნაკლებად უნდა ველოდეთ. თუმცა, მკვლევართა თქმით, თეიმურაზი ბოლომდე ვერ იცავს ამ პრინციპს და საკუთარ პოზიციას აფიქსირებს. შენიშნულია, რომ კამათის მსვლელობისას სასწორი დღის სასარგებლოდ იხრება, შესაბამისად, თხზულება სინათლის აპოლოგიად არის ჩათვლილი.

აღ. ბარამიძის აზრით, დღეს თითქოს საგანგებოდ შემოუნახავს თავისი უპირატესობის დამადასტურებელი არგუმენტი. ლ. მენაბდის მოსაზრებით, კამათის მთავარი თეზაა: „დღეს დაეწეა ნათელი, დამეს – სიბნელის წესობა.“ დღე თავს გამარჯვებულად თვლის და სიამაყით აცხადებს: „მე ნათელი ვარ, შენ – ბნელი, – ეს ჩემად ქებად კმანია.“ ბ. ქიქოძე თვლის, რომ თეიმურაზი მიუდგომლობს ბოლომდე ვერ იცავს. დაკვირვებული მკითხველი უდავოდ შენიშნავს, რომ პოეტი, სრულიად სამართლიანად, უპირატესობას დღეს ანიჭებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებაც არსებობს. აკ. ბაქრაძის მიხედვით, „თეიმურაზ მეორის „დღისა და ღამის გაბაასებაში“ მკაფიოდ ვერ გამოიკვეთა, რა სჯობს – ბნელი თუ ნათელი. ღამემ არსებითად იმდენივე ქველობა დაასახელა თავის სასარგებლოდ, რამდენიც – დღემ.

აკ. ბაქრაძის შეხედულება დაფიქრების ღირსია. აღნიშნული მოსაზრების საფუძველი თხზულებაში სხვაგანაც გვხვდება. უნდა მიექცეს ყურადღება ერთ გარემოებას. დღე თავის სასარგებლო არგუმენტად იყენებს იმას, რომ იგი უფლის განწესებით იწოდა „ნათლად“, ხოლო ბნელზე უფლის ხელდასხმა არ ყოფილა და მის შექმნაში ღვთის ხელი არ ურევია.

ამ განაცხადით დღე ძალაუნებურად უპირატესობას ანიჭებს ღამეს. ეს უკანასკნელი უფლისგან განცალკევებით დგება, რადგან „ღვთისაგან არაარსებით“ ანუ ღვთის ჩარევის გარეშე არსებულა. დღის სიტყვებში, „თვით მისგან დაბადებული, შენზე ვარ ბევრ-გზის მეტობით“, თითქოს ნეოპლატონური მოძღვრების კვადრი იგრძნობა. (ნეოპლატონური შეხედულებით, ნათელი უფალმა დაბადა, ბნელის უფლისგან წარმოშობა კი გამორიცხულია, იგი სიკეთის „მოკლებას“ წარმოადგენს, ოღონდ ამჯერად ბნელში იგულისხმება ბოროტი საწყისი). ნაკლებად დასაშვებია, თეიმურაზი ბნელში გულისხმობდეს მის მეტაფორულ სახეს-ბოროტს, რადგანაც ჩვენ ბნელის ამგვარი გააზრე-

ბა თხზულების სხვა ადგილებში თითქმის არსად გვხვდება. ისე, რაკი დღე დაპირისპირებისას ყველა ღონეს ხმარობს ღამის უდარესობის და საკუთარი უპირატესობის გამოსამჟღავნებლად, შესაძლოა, გესლიანად ესეც მიეთითონია.

ამდენად, ცალკე საკითხია, რომელ ბნელს გულისხმობს ავტორი. თუმცა, ნეოპლატონური შეხედულების გადახვევასაც ვაწყდებით. სხვა პასაჟითაც ვლინდება, რომ პოეტი არეოპაგელის მოძღვრების ლოგიკას ბოლომდე არ მიჰყვება. პოემის მიხედვით, ბნელს ნათელი იმით ჯობს, რომ ეს უკანასკნელი უფალმა შექმნა. სამაგიეროდ, პოეტი იქვე უთითებს მის ნათლამდეც არსებობას. არეოპაგელის მოძღვრების მიხედვით კი, რასაც კეთილი საწყისი არა აქვს, არც არსებობს უკვე ითქვა, რომ ამ თხზულებაში ბნელი ზოგადად ბოროტი საწყისის სინონიმად არ გამოიყენება. ამდენად, ზემომოტანილი სტროფის გაგებისას ჭეშმარიტებასთან უფრო ახლოს ვიქნებით, თუკი ვიტყვი, რომ აქ ბნელში იგულისხმება არა ბოროტი საწყისი, არამედ დღის აპოფატისტიკური ატრიბუტი—ღვთაებრივი წყვილია. შესაბამისად, დღის მიერ გამოთქმული მოსაზრება ბნელის ნათელზე ადრე არსებობაზე ნიშნავს მბრწყინავი წყვილიადის, უხილავი წყვილიადის არსებობას, და იგი უფლის მეტაფორაა, როგორც ნათელი, დღე ან მზე.

საბოლოოდ, დაკვირვების შედეგები ჩამოვყავალიბეთ შემდეგი სახით:

მიუხედავად ცალკეულ ეპიზოდებში სიმბოლურად გააზრებისა, პოემის ნათელი და ბნელი არის ფიზიკური ნათელი და ბნელი. მათ შორის დაპირისპირების ჩვენება ლიტერატურული ხერხია მხოლოდ პოეტის მთავარი სათქმელის ორიგინალური ფორმით გადმოსაცემად. უმჯობეს-უდარესობის გამოვლენის მიზნით წამოწყებული კამათი, მაღევე, ახალ ფაზაში გადადის. ისინი თავიდან თითქოს ნაკლის გამო-სავლენად ერთმანეთს უნხრევენ უარყოფით ამბებს, მაგრამ აერევათ პოზიციები, დღე მომხდარ ფაქტს ღამე აშუქებს და პირიქით. ამას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგან მწერლის უმთავრესი მიზანი დისკუსიის წესების ზედმიწევნით დაცვა კი არ არის, არამედ, ქრისტიანული დოგმატის თუ მამა-პაპათა ზნეობის შესვენება. თხზულების ბოლო თავში საეკლესიო თემატიკის შემოღებით ავტორმა ნათლად გამოკვეთა თავისი სათქმელი.

მკვლევრები დღის უპირატესობის მანიშნებლად მიიჩნევენ იმას, რომ თხზულებას ის ამთავრებს. ბოლო სიტყვა დღეს რომ ეკუთვნის ეს მართალია, მაგრამ მეორედმოსვლის სცენის შესვენებისას იგი თავად აღნიშნავს, რომ გარკვეული არ არის თუ რომელ დროში გამო-ეცხადება და განიკითხავს უფალი ხალხს, თანაც მუდმივი მზადყოფნისკენ მოუწოდებს მათ. ამით დღის სხვა საზრუნავი იკვეთება, ვიდრე საკუთარი უპირატესობის წარმოჩენა.

რაკილა ნაწარმოები “გაბაასების“ ჟანრისაა, ავტორის პოზიცია გამოკვეთილია თხზულების ბოლოს. დღე თუკი თავის სასარგებლო ფაქტებს ახსენებს, ღამეც საპირისპიროს ახვედრებს, დღის ინიციატივა: „მოკვვეთ რაც დღისიგან კეთილი მომხდარა დღით თუ ღამითო“,

წესების სრული დაცვით ვერ სრულდება. აღმოჩნდება, რომ კეთილთან ერთად ბოროტიც ბევრი მოხდა ორივე ქაშში. ავტორი კი მთელი ამ კამათის მანძილზე განცხადებებით დგას. დამე მედგრად უპირისპირებს საწინააღმდეგო მოსაზრებებს დღეს და, მართალია, ეს უკანასკნელი უფრო ენერგიულად და აქტიურად მოიხანს, მისი აბსოლუტური უპირატესობა მაინც საეჭვოა. ამდენად, შესაძლოა, სინათლის აპოლოგიად ჩაითვალოს პოემა, მაგრამ იქვე გარკვევით უნდა მიეთითოს, რომ ღირსებით არც დამე ჩამოუვარდება მას. ერთ-ერთის უმეტესობაც ხაზგასმით არ გამოკვეთილა. თხზულების თხრობის გათვალისწინებით შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ დამე (ბნელი) დღის თანასწორია.

ამიტომაც, როცა საკითხი ეხება ამ ორი ცნების თანაფარდობის გამორკვევას, თეიმურაზ მეორის „დღისა და ღამის გაბაასებაში“, ქრისტიანულ მწერლობაში არსებული ზოგადი კანონზომიერებისგან განსხვავებით, ნათლისა და ბნელის ანტინომია უნდა გავივოთ, როგორც ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო დებულების ტოლფარდობა.

თეიმურაზ მეორე ნათლისა და ბნელის ცნების სიმბოლურად გააზრებისას მიჰყვება ბიბლიის თუ საღვთისმეტყველო ლიტერატურის ხაზს. ასხვავებს შესაქმის პირველსა და მეოთხე დღეს განენილ ნათელს ერთმანეთისგან; ნეოპლატონური მოძღვრების შესაბამისად, მხეს აღიარებს ღვთის (ნათლის) მეტაფორად. რიგ შემთხვევაში ბნელში ღვთის აპოფატეკურ ატრიბუტს – საღვთო წყვილიაღ – მოიაზრებს. ამიტომაც იგი ზოგან ნათლის ტოლფას ცნებად გვევლინება და ისეთივე მეტაფორული სახეა, როგორიც ნათელი, დღე ან მზე.

ამდენად, თეიმურაზ მეორის „დღისა და ღამის გაბაასებაში“ ნათლისა და ბნელის სიმბოლიკა ბიბლიური, პატრისტიკული და ჰიმნოგრაფიულია.

თეიმურაზ მეორის პოემაში ტროპული მეტყველების სიმცირის მიუხედავად, კვლევის პროცესში რამდენიმე საინტერესო სახე გამოიკვეთა. განხილულ იქნა პოემაში გამოვლენილი სახეობრივი აზროვნების ნიმუშები, როგორებიცაა: „მაყვალი მეზებარე“, „სიტყვა ღვთისა“, „სიბრძნე და სიტყვა მამისა“, „დღე“, „სიტყვა“. ასევე, სინტაგმა „ძე ქუხილისა“.

ამ სახე-სიმბოლოების გააზრებისას მეფე-პოეტის მეტაფორულ აზროვნებას სასულიერო მწერლობის ხელწერის კვალი ემჩნევა. მიუხედავად ამისა, მისი უმთავრესი წყარო მაინც ბიბლიაა.

გამოიყო აღვილები, რომლებშიც წინასწარმეტყველთა ქადაგებები უშუალოდ ბიბლიის სათანადო ტექსტის ინერციით არის გადმოსული. ხარების, ქრისტეს შობის, ნათლისღების, იერუსალიმს შესვლის, ჯვარცმის, ამაღლების, სული წმიდის მოსვლის ეპიზოდების გართიმისას ასხენებს მიქიას, ესაიას, ზაქარიას, იოველს, დავითს. მათი წინასწარმეტყველებები, ჩვეულებრივ, ახალი აღქმიდან არის გადმოსული პოემაში. მივუთითეთ, ასევე, რომ ზოგან ინდივიდუალურად აქვს გამოტანილი ძველადქმისეული მინიშნებები. თავებში: „ამაღლება“, „ხარება ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისა“, „ნათლისღება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“ დავით ფსალმუნთმგალობლის, მოსეს, ელისეს

წინასწარმეტყველებები იხსენიება. თეიმურაზ მეორე ნათლისღების ამბის გადმოცემამდე ურთავს ადგილებს დავითის ფსალმუნიდან, ასევე, ახსენებს მოსესა და ელისეს სასწაულებს, რომელთაც უფლის ნათლისღების არქტიპად თვლის.

როდესაც თეიმურაზ მეორე იხმობს წინასწარმეტყველთა მინიშნებების შემცველ ტაეპებს და ამას ახალაღმოჩენილი პარადიგმების საფუძველზე აკეთებს, ბუნებრივია მისი ქმედება. თუმცა, აქაც მიზანმიმართულად თხზავს ბიბლიის ტექსტს, რადგანაც ყურადღებას ამახვილებს კონკრეტულად იმ წინასწარმეტყველებებზე, რომლებიც უფლის განკაცებას ანუ მის ხორციელად შობასა და, შესაბამისად, ორბუნებიანობაზე მეტყველებს, ხოლო ხარებისა და ნათლისღების სცენების გადმოცემისას შემოქმედებითად უდგება საკითხს.

მიუხედავად გამოვლენილი ორიოდე ნიმუშისა, პოემის ფსალმუნებთან მიმართება უფრო წყაროთმცოდნეობითი პრობლემაა, ვიდრე სახეობრივი.

ჩატარებული ლიტერატურათმცოდნეობითი კვლევის საფუძველზე სადისერტაციო ნაშრომში გაკეთდა ზოგადი დასკვნები.

დისერტაციის ძირითადი დებულებები ასახულია შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. თეიმურაზ მეორის „სარკე თქმულთას“ ბიბლიური წყაროს ზოგიერთი ასპექტისათვის, შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა, თბ., 2006, გვ. 41-49.

2. თეიმურაზ მეორის „ზმიანი“ ლირიკა, ქართველური მეგკვიდრეობა, აკ. წერეთლის სახელობის ქუთაისის უნივერსიტეტის შრომები, თბ., 2006, გვ.259-262.

3. „სარკე თქმულთა“ ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზუგდიდის ფილიალი, შრომები, II, საგამომცემლო სახლი „ინოვაცია“, თბ., 2006, გვ. 389-396.

4. თეიმურაზ მეორის „სარკე თქმულთას“ ტექსტის დადგენისათვის, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზუგდიდის ფილიალი, ფილოლოგიის მიმართულება, მოამბე (შრომების კრებული), I, თბ., 2007. გვ. 32-39.

Тамга Рогава

Теймураз Второй и Библия

Реферат диссертационного исследования

Общая характеристика работы

Актуальность работы. Библией интересовались с давних времен. Множество христианских народов имеют истоком своей письменности переводы богословской литературы, и Грузия не исключение. Для прояснения отношения грузин к Библии достаточно упомянуть хранящиеся в Оксфорде древнейшие палимпсесты, библейскую парадигму, прослеживающуюся в агиографических или гимнографических сочинениях, деятельность Эквтиме и Георгия Мтацминдских.

Параллельно с переводами Священного Писания в грузинской литературе прослеживается метафорически-аллегорическое осмысление Закона Божьего и перевод его в стихи. Авторы этих произведений передавали людям мудрость, чтобы утвердить сакральные знания в народе, проповедовали в обществе с учетом важнейших аспектов христианской этики,

Интерес грузинских писателей к библейским темам в эпоху Возрождения, помимо средневековой культурно-литературной традиции, имел и иную нагрузку. Литература решила укрепить православие, ослабленное в результате распространения влияния персидской культуры, религиозного индифферентизма части общества, проведения в жизнь европейских просветительских идей, пропаганды «Регулы фиде» или усиление унии капуцинов, путем передачи Священного писания в стихотворной форме. Давид Гурамишвили, Дмитрий Орбелиани, Теймураз II переложили стихами главы Библии. Масштабностью обращения к библейским темам отличается творчество Теймураза II

Тема данного исследования актуальна, потому что представляет собой первую попытку монографического исследования литературного наследия Теймураза II в аспекте его отношения к Библии.

Объект исследования. Религиозные воззрения поэта четко выделяются в следующих произведениях: «Беседа дня и ночи», «Похвала дворца», «Похвала алфавита III», «Похвала алфавита IV», «Помыслы и моления».

Опираясь на главнейшее произведение поэта «Беседу дня и ночи», мы пытаемся осветить проблемы творческого отношения Теймураза к Библии. Параллельно с поэмой мы также анализируем строфы религиозного содержания «Восхваления алфавита», которые, фактически, за исключением некоторых небольших вставок, содержат ту же историю, что и первая часть повествования.

Цель исследования. Цель диссертационного исследования – изучения того, какое место занимают библейские сюжеты и мотивы в «Беседе дня и ночи» Теймураза II; установить отношение поэта к Библии; выделить актуальность каждого использованного пассажа с учетом требований эпохи; рассмотреть в общих чертах творчество писателя с указанием на соответствующие параллели из Священного Писания, патристическую, гимнографическую или средневековую духовную и светскую литературу. Определить скромный вклад Теймураза II в дело морально-нравственного совершенствования нации наряду с другими творцами Средневековья.

Целью исследования мы наметили освещение отдельных аспектов «Беседы дня и ночи».

В объекте исследования выделяются следующие вопросы:

а) каково соотношение между произведением Теймураза II и Библией;

б) насколько точно следует автор тексту Библии;

в) встречаются ли вставки (дополнения) из других глав;

г) насколько сращены в поэме отдельные библейские сюжеты;

д) какие изменения претерпевает в сочинении текст определенных библейских фраз;

е) что общего между произведением Теймураза II и Библией;

ж) с какими инновациями мы встречаемся в произведении при перефразировании Библии;

з) выделяется ли отношение Теймураза II к Закону Божьему в отдельный аспект творчества.

Задачи исследования: показать творчество Теймураза II, произрастающее из Библии, в соответствии со своей эпохой, выявление творческого подхода автора по отношению к отдельным библейским главам и, вообще, выяснение библейских источников произведений Теймураза II.

Научная новизна работы. Древняя грузинская литература давно является для ученых предметом изучения, соответственно все четыре ее периода основательно изучены, хотя советские исследователи в силу многих причин избегали изучения некоторых аспектов творчества писателей этого периода. При изучении гимнографии, агиографии, писателей классического периода и эпохи Возрождения ученые находились под определенным прессом, поэтому полноценное прочтение многих писателей стало возможным только в недавнее время. Некоторые произведения не изучены до сих пор. Из-за вышеперечисленных причин неизученными остаются и религиозные воззрения Теймураза II. Для него, как и для абсолютного большинства средневековых авторов, исходной точкой творчества являются культурно-литературные традиции, ориентиром которых, в первую очередь, является Библия.

Нашей целью было заполнить имеющийся в научной литературе пробел, который касается изучения библейской тематики творчества Теймураза II. В данном исследовании впервые ставится вопрос об анализе библейских мотивов творчества поэта в связи с требованиями эпохи, а также текстологический анализ и рассмотрение произведения на основе текста Библии.

Интерес Теймураза II к библейской тематике определен одной общей для той эпохи идеей. Он создал обязательное руководство для пошатнувшихся в вере грузин и попытался выразить этим свой гражданский долг. Идейный замысел «Беседы дня и ночи» не исчерпывается заглавием. Спор, устроенный для выявления преимуществ и недостатков дня и ночи, всего лишь своеобразный литературный прием, который используется как средство утверждения догматов, христианской веры и качеств истинного грузина.

В работе по-новому поставлен вопрос о символической нагрузке света и тьмы в поэме. Мы считаем, что свет и тьма в поэме это физические понятия, хотя в ряде случаев поэт отходит от их материальной оболочки, и они

воспринимаются как образы-символы, кроме того в обоих образах подразумевается Бог. Следовательно, оба образа представляют собой катафатическо-апофатические атрибуты.

Антиномия света и тьмы в поэме в отличие от существующей в христианской литературе общих закономерностей надо понимать как противоречие двух тождественных понятий

Методологическая основа исследования. Диссертационное исследование основывается на следующих научных принципах: литературный, историко-хронологическом, структурно-функциональном, системном и оценочном.

Исходя из специфики исследования, мы избрали различные методологические пути исследования: филологический, историко-хронологический, историко-системный. В основном мы опирались на сравнительный метод и метод общенаучного наблюдения.

Логическая последовательность повествования. В диссертационном исследовании соблюдается логическая последовательность – проблема рассматривается хронологически. Определенная часть работы посвящена истории изучения творчества поэта. В следующей главе рассматриваются причины господствования библейской тематики в средневековой литературе, в особенности в литературе эпохи Возрождения, и ее основные мотивы. Далее последовательно проанализированы сюжеты Ветхого и Нового Заветов, использованные в поэме, приведены примеры творческого отношения автора к Библии. Это историко-хронологическая и логическая последовательность конкретно отражается в структуре работы и названиях глав.

Источниковедческая база работы. Источниковедческая база данной работы представляет собой главы Ветхого и Нового Заветов, а также апокрифы как народного, так и печатного характера.

Научная и практическая значимость работы. Научная ценность работы заключается в следующем: работа представляет собой первую попытку монографического изучения одного неизученного аспекта творчества Теймураза II. Работа может быть полезна лицам, интересующимся историей древней грузинской литературой, а также специалистам, студентам и диссертантам.

Современный уровень изученности проблемы. Основной вопрос данного исследования, фактически, до сих пор не исследован. Отдельные аспекты творчества Теймураза II – морально-дидактический, этнографическая значимость, натуралистический окрас, оптимистический характер – основательно изучены в грузинском литературоведении. Вопрос же отношения поэта к библейским сюжетам пока не изучен. Часть исследователей касается библейских сюжетов «Беседы дня и ночи», а их введение в произведение рассматривают как «шаблон эпохи» (К.Кекелидзе), зеркалом эпохи (Б.Кикодзе), либо малоинтересным для современности фактом (Л.Менабде).

Структура диссертации. Диссертация выполнена на 165 страницах компьютерного набора и состоит из введения и 3 глав (1. «Теймураз II в грузинском литературоведении», 2. «Теймураз II и Библия», 3. «Образная

система «Беседы дня и ночи»)), выводов и библиографии, включающей 146 названий источников на грузинском и русском языках.

Краткое содержание работы

Во введении работы указан объект исследования, методологическая и источниковедческая база, цели и научная новизна работы, аргументирована актуальность избранной темы; обоснован выбор главного произведения Теймураза II «Беседы дня и ночи» в качестве основного материала для исследования соотношения его творчества и Библии несмотря на то, что религиозные воззрения поэта четко выделяются и в других произведениях («Похвала дворца», «Восхваления алфавита III», «Похвала алфавита IV», а также в сборнике молитв седмицы «Помыслы и моления».

Для пояснения отдельных мест поэмы местами привлекаются и анализируются строфы «Похвал» религиозного содержания.

В первой главе диссертационного исследования – «Теймураз II в грузинском литературоведении» - дан критический обзор мнений относительно жизни и творчества Теймураза II.

Интерес к творчеству этого автора, как видно, был велик уже среди его современников. Об этом свидетельствуют те списки, которые содержат поэму автора или его отдельные произведения (издатель полного собрания сочинений Теймураза II Г. Джакобия использовал до 40 рукописей для определения текста только «Беседы дня и ночи»). В грузинской литературной критике более или менее полно изучены почти все произведения поэта. Хотя, надо сказать, что исследователи, как правило, чаще всего анализируют «Беседу», что вполне естественно, т.к. это одно из главнейших произведений Теймураза II.

Поэма состоит из духовной и мирской частей. Соответственно, в первой части переложены стихами библейские сюжеты и акты Вселенских церковных соборов, а во второй - содержится попытка фотографического изображения быта грузин, где явно чувствуется поток реализма, разумеется, в средневековом его понимании.

Очень интересна форма организации поэмы. По жанровой принадлежности её относят к «беседам». Этот жанр пришел к нам из Персии и пользовался большой популярностью особенно среди поэтов эпохи Возрождения.

В «Беседе» Теймураза II передаются эпизоды Божественной истории. Как библейская мудрость, так и правовые нормы и этнографический материал преподнесены им в определенной форме – с позиций дня и ночи. Именно их спор создает сюжетную канву произведения. День вспоминает и приводит в качестве доводов те важные явления или факты, которые происходят днем, а ночь, в свою очередь, приводит ночные сцены из Библии или из повседневной жизни. Ясно, что перевес на стороне одного из персонажей, но это с первого взгляда не заметно. Оба твердо стоят на своих позициях, нигде не встречаются и авторские ремарки, таким образом, использовать в качестве судьбы поэта нельзя, выводы должен сделать сам читатель.

В разное время это произведение рассматривалось учеными с разных ракурсов – Э. Лорткипанидзе касается дидактических мотивов, Т. Бегиашвили – рассматривает его с историко-этнографических позиций, В. Сидамонидзе – характеризует спортивные игры, Л. Менабде останавливает свое внимание на обычаях высших слоев феодального общества, Б. Кикодзе рассматривает произведение с точки зрения жанровых особенностей, Ал. Барамидзе считает поэму апологией света, Шота Чиджавадзе сопоставил список рукописей с текстом под редакцией Г. Джакобия и приложил текстологические комментарии, Нино Созанашвили попыталась исследовать фольклорные источники этого сочинения, но монографического труда, касающегося этого произведения или литературного наследия Теймураза II вообще, до сих пор нет.

Дж. Афциаури написал публицистический роман о жизни и творчестве Теймураза II. Он художественно оживляет эпоху, в которой жил автор, перефразирует его сочинения, сопровождая анализом. Соответственно, мы получаем новый «перевод» отрывков Библии, однажды уже переложенных стихами. Часто он украшает эпизоды, исходя из собственной фантазии. Действительно, публицистический роман читается с большим интересом, но материала для научного исследования не дает.

В данной главе в той или иной степени очерчиваются те точки зрения, которые существуют относительно основных произведений царя-поэта.

В научной литературе высказаны неоднозначные мнения по поводу даты написания произведения, его полноты, авторстве и названии, акцент делается на литературные параллели.

Концепция К.Кекелидзе относительно датирования произведения и принадлежности эпилога произведения кажется нам более вероятной, чем воззрения Г.Джакобия, Л.Менабде и Ал.Барамиа. Соответственно, надо согласиться с мнением о создании произведения в 1736-38 гг. В начале сочинения автор говорит, что хочет раскрыть читателю глубины своего сердца, если успеет и найдет на это время. Л.Джакобия условно назвал эпилог «приключением» и поместил его отдельно. Он считает, что эпилог по существу никак не связан с текстом «Беседы». Ту же точку зрения разделяют и Ал.Барамиа и Л.Менабде. По мнению же К.Кекелидзе, в кандагарском плену Теймураз не мог создать такую объемную поэму, в период «почетного плена» он мог ее только закончить.

С учетом полной тревог жизни царя именно занятостью можно объяснить проволочку с окончанием поэмы и только в Кандагаре, будучи свободным от дел, он мог закончить работу над сочинением. В финале эпилога речь именно о «завершении» «Беседы», а 14 строфному стихотворению приключенческого характера подобное замечание не требуется.

В научной литературе существует некоторая путаница сочинений Теймураза I и Теймураза II, их произведения иногда путают. Э.Такаишвили авторство «Беседы» приписывает Теймуразу I, а «К семи собраниям» считал частью поэмы Теймураза II.

Второе название произведения, по мнению исследователей (К.Кекелидзе, Ал.Менабде), озаглавлено переписчиками, хотя по другим источникам (Ал.Цагарели, Гр.Коркиев) оба названия авторские.

«Сарке ткмულტა» расшифровывается как отражение ранее сказанного (библейские сюжеты, этнографический материал). Описание мирской жизни и церковных тем с фотографической точностью придало произведению окрас реалистичного описания, поэтому мы не исключаем предположения о том, что оба названия поэмы авторские.

Акцент в главе делается и на литературных параллелях. Основанием для проведения параллелей служит то обстоятельство, что авторство произведения с подобным названием приписывают персидскому поэту XI века Асади Туси. На это обращают внимания следующие исследователи: К. Кекелидзе, Л.Менабде, Б. Кикодзе, хотя там же отмечают, что это сходство ни малым образом не влияет на оригинальности произведения.

Б. Кикодзе для установления идентичности этого сочинения провел специальное исследование, на основании которого приходит к выводу о том, что древняя грузинская литература по своим мотивам, жанровым и литературным формам возникла не под влиянием иностранной, в частности, иранской литературы, а наоборот, ее зарождение и возрождение непосредственно связано с тогдашней социально-политической и культурной ситуацией в нашей стране. Она национального характера и отражает характерные особенности жизни грузинского народа.

Г.Джакобия снабдил рукописи условными обозначениями. Среди них под обозначением М₁ упоминается и хранящийся в историко-архитектурном музее Зугдиди список «Беседы» с указанием на то, что он принадлежит к группе текстов В, хотя данный список более полный, чем текст рукописи В, использованный для установления окончательного варианта.

Примечательно, что в зугдидском историко-архитектурном музее по сей день хранятся рукописи, содержащие сочинения Теймураза II, это «Беседа дня и ночи», «Похвала алфавита III и IV», вошедшие в сборник «Сарке (Зеркало)». Анализ исследуемого текста из сборника «Сарке» показал, что этот текст вариативен по отношению к другим рукописям и текстам, установленным издателем.

Если рукопись М₁ принадлежит к группе текстов В, то чем объяснить то, что некоторые строфы рукописей М₁ отличаются от строф рукописей самой группы В. Возможно предположить, что эти варианты специфичны именно для упомянутой рукописи.

В первой части «Беседы» стихами переложены темы из Ветхого и Нового Заветов, это, по сути дела, пересказ Божественной истории другими словами, поэтому для установления правильного варианта текста лучшим источником является Библия. Сопоставление рукописи М₁ с текстом Библии и исправление некоторых строф было бы полезным.

При работе над материалом в ряде случаев мы попытались обосновать правильность рукописи М₁ по отношению к другим рукописям и тексту, установленному редактором. В качестве источника для установления логической правильности текста была использована Библия.

Мы считаем необходимым считать данную рукопись приоритетной при установлении окончательного варианта текста. Кроме того, в результате сопоставления поэмы с текстом Библии было высказано предложение еще раз пересмотреть текст поэмы, установленный редактором.

Уже отмечалось, что в ряде исследований внимание было заострено на фольклорных источниках творчества Теймураза II, упоминалось мнение Н. Созанишвили. При анализе структуры «Похвалы алфавита» исследователь отмечает, что Теймураз строит загадки по тем же принципам, которые характерны для народного творчества, соответственно, для него характерна и функция наставления.

Заметим, что в первой части «Беседы дня и ночи» Теймураз II в качестве источника использует как канонический вариант Библии, так и неканонические главы, так что при рассмотрении отношения творчества Теймураза II к фольклору нельзя не выделить отношение поэта к народным апокрифам.

В параграфе «Литературно-эстетические воззрения Теймураза II» рассматривается морально-дидактическое значение, историко-этнографический характер, примеры авторского понимания любви, религиозные тенденции «Беседы дня и ночи».

Как уже отмечалось, творчество Теймураза II основательно изучено в ряде аспектов. Ученые констатируют, что он работал в разных жанрах, у его произведений есть морально-дидактическая нагрузка. Теймураз II считается новатором в становлении акростиха и использовании жанра восхвалений алфавита в мирской и любовной литературе. Исследователи касаются фольклорных источников его творчества, указывают на реализм и натурализм (в средневековом понимании) в его творчестве. На основании рассмотрения «Беседы дня и ночи» считают его поэтом-оптимистом и апологетом света, а в ряде вопросов и новатором (конкретные аспекты развития акростиха, первое восхваление русской женщины).

В первой главе были рассмотрены основные направления исследования. Мы уже упоминали, что до сих пор не существует монографической работы по жизни и творчеству Теймураза II, мы считаем, что и то, что сделано для изучения и популяризации писателя не достаточно для исчерпания проблемы.

Были выявлены причины, мешавшие научным исследователям, был подчеркнут коммунистический след, оставленный в деле полноценного изучения творчества Теймураза II, были названы причины незаинтересованности исследователей рядом вопросов. Исследователи советского периода при анализе представителей древней грузинской литературы избегали религиозных тем в их творчестве. Детально изучая некоторые аспекты их творчества, они сознательно не касались религиозных воззрений и библейских пассажей в произведениях, как не представляющих интереса и ничего не говорящих. Все это носило характер принуждения, т.к. принцип «партийности литературы» предусматривал игнорирование общехристианской морали и тематики «Святой книги». Поскольку религиозные темы долгое время были табуированы, исследователи были

вынуждены объявить неинтересными учения о Законе Божьем, хотя Библия веками идейно кормила творцов.

Естественно, исследователи хорошо знали о значении анализа библейской парадигмы в литературном наследии писателей того периода, а также и то, какую морально-нравственную нагрузку несли для общества в каждую эпоху библейские темы. Но принцип «укрощения писателей» требовал насильственного зомбирования исследователей.

Это ограничение коснулось и творчества Теймураза II, поэтому произведения религиозной тематики царя-поэта под влиянием коммунистической идеологии были объявлены малоинтересными, что и стало причиной их малой изученности. В работах ученых особенный интерес Теймураза II к религиозным темам был объявлен «шаблоном эпохи» (К.Кекелидзе), «данью клерикализму» (Т.Бегиашвили), а его произведения, содержащие религиозную тематику, – лишены ценности и интереса для современного читателя (Г.Джакобия), тематически и идейно неинтересными (Л.Менабде). Они пытались утверждать, что переложение стихами Писания в первой части не умаляет некоторых достоинств сочинения (Б.Кикодзе).

Была отмечена одна интересная деталь. В позднем (1997 года) издании статей Л.Менабде исправлен следующий отрывок: «ее первая часть (божественная) тематически и идейно не содержит ничего нового и неизвестного», - пишет автор, и в этом с ним можно частично согласиться. В открытом утверждении этого факта прослеживается насильственность ранних убеждений этого исследователя.

Так, с учетом препятствий существовавших в грузинском литературоведении, была обоснована необходимость изучения одного из важнейших аспектов творчества поэта – отношения автора к Библии, и, соответственно, актуальность темы нашего исследования.

В первой главе особое внимание уделено характеру произведения, а также религиозным устремлениям автора.

Заметим, что «Беседа дня и ночи» - своеобразная смесь религиозного и светского образа жизни. Поэт сочетает в своей поэме духовные и необходимые подлинному христианину положения, не забыты им и упоминания догматического богословия. Каждая фраза Теймураза II рассчитана на утверждение и усиление христианской веры. Он энергично поддерживает деятелей своей эпохи, основной заботой которых было искоренить изобилием произведений духовной тематики в литературе тот индифферентизм, который существовал в грузинском обществе по отношению к христианству.

Большой интерес Теймураза II к духовной литературе кроме оригинальных произведений подтверждают рукописи, которые были переписаны для царя. Широкое распространение уже переведенных и переписанных духовных памятников в период его царствования объясняется именно вышеуказанными причинами.

Отдельный параграф данной главы посвящен произведению богословского характера «Помыслы и моления» Теймураза II. Мотивом для его создания подобно «Покаянному канону» Давида Агмашенебели и «Слову на крещение» Арчила послужили широко распространенные в средние века

покаяния. Высказывалось мнение, что поскольку предыдущие цари-поэты создавали свои произведения как исповеди, то и Теймураз собрал молитвы и таким образом исполнил свой долг христианина. Выделяется вопрос отношения сборника к Библии. Он заключается в следующем: хотя сборник состоит из небольших молитв, которые созданы достойными отцами и святыми и разбросаны по разным местам, поскольку первичный источник их теологических воззрений – Библия, парадигма закона Божьего автоматически переходит в молитвенник. Соответственно, Библия как непосредственный источник сборника исключается.

Во второй главе диссертационного исследования «Теймураз II и Библия» мы касаемся причин необходимости напоминания со стороны писателей эпохи Возрождения читателям библейских мотивов.

Как видно, «стихотворные книги» и сочинения, т.е. светские произведения, имели большее влияние на общество, чем Святое Писание и церковная литература, поэтому писатели пытались напомнить читателям некоторые библейские главы.

Интересно и то, что поэты эпохи Возрождения преподносили главы Библии в характерной (стихотворной) форме. Особенно масштабный характер приобрел этот процесс в XVIII веке. Это большей частью, естественно, обусловлено тенденциями, характерными для эпохи, по которым стихотворные произведения пользуются большей популярностью, чем прозаические.

Д.Гурамишвили, Д.Орбелиани, Теймураз II переложили стихами отдельные главы священного Писания с учетом вышеназванных тенденций. Среди них масштабностью «орифмованных» сюжетов выделяется именно царь-поэт.

Надо сказать, что, если писатели предоставляли нам библейские сюжеты, интерпретированными и переработанными в собственной творческой лаборатории, то Теймураз II прямо перефразирует главы Священного Писания и по количеству переложённых сюжетов не может сравниться ни с кем в грузинской литературе. В двух своих «Похвалах» библейские стихи и главы представлены читающей общественности в виде загадок и требуют детального знания Библии, автор даже посылает своеобразное проклятие тому, кто проявит невежество и не сможет указать загаданное место. Но до этого он создал «Беседу дня и ночи», которая фактически представляет собой зарифмованный вариант текста Библии.

Грузинская культура постоянно синтетически развивалась. В рассматриваемую же эпоху Грузия находится в своеобразном вакууме. Мусульманский мир мешает грузинам восстановить прерванные века назад отношения с Европой. Не одна попытка подружиться с европейскими странами закончилась крахом. Несмотря на это с точки зрения культурно-творческой наша страна всегда стояла рядом с передовыми европейцами и, соответственно, питалась их идеями.

Интересно, каковы религиозные воззрения в этот период в Европе. Европейские просветители пытались разграничить религию и науку. Французские материалисты противопоставляли религиозной вере разум и силу

знаний. Они считали, что образование само собой уничтожит предрассудки, что наука поможет людям познать законы природы, и это приведет нас к отрицанию религии. Именно поэтому, по мнению французских просветителей, в школах изучение религии не должно иметь места (Дж Локк, Ж.-Ж.. Руссо).

Что касается Вольтера, в его произведениях четче всего проявляются антирелигиозные воззрения. У него появились множество последователей и единомышленников в том числе в XVIII веке и в Грузии (Давид Батонишвили).

Параллельно с этим грузинские писатели решили создать своеобразную форму напоминания христианского учения подросткам. Грузинские писатели переняли от европейских просветителей дидактические воззрения и органически сочетали их с христианским учением. В этом проявилось и существенная новизна грузинского Просветительства.

Действительно, отношение грузинских писателей эпохи Возрождения к европейским просветителям – отдельный вопрос. Акцент дидактических воззрений Арчила, Сулхан-Сабы, Вахтанга VI в основном приходится на основательное изучение христианской теологии.

Цель у писателей одна – углубить интерес подрастающего поколения к Библии, а в какой форме это будет делаться – существенного значения не имеет, т.к. это связано с индивидуальностью творческой личности. Если Д.Гурамишвили для этого призвал представителей двух поколений (отец передает знания сыну), Теймураз II, именно исходя из дидактических соображений, в своих «Похвалах» подчеркнул особо важные пассажи из Библии и придал им вид загадок. А до того написал «Беседу дня и ночи», в которую необходимые эпизоды перенес прямо из Библии.

Религиозные воззрения поэта выявляются в первых же строках поэмы. Он указывает на свое желание украсить «треблеском» единосущного Бога, т.е. принимает тезу об одной сущности Всевышнего и трех ипостасях (Бог-отец, Бог-сын и Святой дух), которые создают единую и неделимую Троицу.

Понятию Троицы Теймураз II уделяет особое внимание в поэме. Кроме Ветхого и Нового Заветов он пользовался и материалами догматического богословия, а именно актами Вселенских церковных соборов. Поэт большей частью касается схизмы, напоминает факты принятия схимы святыми и строго указывает на верховность Троицы. Этот шаг также просчитан заранее. Теймураз II не был первым, кто решил напомнить акты Соборов.

Естественно, Грузия, как древнейшая христианская страна, издавна пользовалась церковными канонами свитых отцов. Ясно, что ни тогда ни в следующие века канонические памятники и материалы Соборов не были чужды грузинским священнослужителям, кроме того, как становиться известно, они были знакомы с сочинениями большинства участвовавших там лиц. Интерес к установленным догматам никогда не ослабевал. В последующие века идеи византийских богословов и акты Соборов не единожды переводились. И деятели эпохи Возрождения не отставали от предшественников по заимствованию догматических сочинений.

Цари-поэты Теймураз I и Теймураз II переложили стихами «Деяния» Соборов.

К.Кекелидзе считает, что причиной новых (повторных) переводов Библии и догматического богословия писателями классического периода был неудовлетворенность ранними переводами этих текстов.

Интересно, почему писатели эпохи Возрождения снова вернулись к теме, которая была разработана ранее. Хотя, если вспомним исторические события в Грузии этого периода, мы полагаем, найти причины этому будет не трудно. Никогда еще так остро не стоял вопрос быть или не быть грузинскому государству, как в XVII-XVIII веках. Влияние турок и персов с одной стороны и миссия итальянских капуцинов с другой, подрывали основы православия. По словам А.Джапаридзе, в тот период сильно было понижено национальное самосознание, предпочтение отдавалось не христианскому, а ирано-мусульманскому праву, что запугивало христиан.

Известно, что итальянские миссионеры не встретили сопротивления со стороны грузинских правителей, если не считать действий Теймураза II, хотя позже, по совету своего сына – царя Эрекле, он сменил тактику и оказал помощь католическим миссионерам.

Благосклонность царей к итальянским миссионерам была обусловлена, прежде всего, тем, что их появление давало Грузии шанс восстановить те отношения с Европой, которые существовали раньше и были искусственно разорваны мусульманскими завоевателями. Кроме того их деятельность способствовала возрождению науки. Естественно, от их внимания не ускользнула та опасность, которой грозила православию пропаганда «Регулы фиде» и миссионерство капуцинов, поэтому параллельно с этим они содействуют напоминанию догматов и созданию литературы религиозной тематики. Именно поэтому заново были переведены акты Соборов, Теймураз I написал стихотворение «К семи собраниям», а Теймураз II в поэме «Беседа дня и ночи» особое внимание уделил описанию «деяний» Соборов.

Оба царя-поэта подчеркнута отмежевываются от католицизма декларированием основного православного тезиса об исхождении Святого Духа от Бога-отца.

Надо сказать, что эти сочинения не отличаются оригинальностью, но это не существенно. Главное, что оба произведения созданы с одной и той же целью – напомнить догматы, установленные столетия назад святыми отцами. Формат произведения не дает Теймуразу II возможности непосредственно выразить свои религиозные убеждения, поэтому авторская позиция видна не очень явно, но и по тем темам, на которые рассуждают персонажи видно стремление поэта. В скромном замечании, а также в описании собора, в акцентировании внимания на определенных вопросах видно, какую цель преследует автор. Бесспорно, этим он хочет напомнить и внушить читателю религиозный долг и показать результаты отхода от православия.

Зато абсолютно свободен в этом отношении Теймураз I, поэтому он объясняет, зачем ему понадобилось писать на эту тему. По его словам, законы, принятые всеми семью Вселенскими церковными Соборами, должны быть церковными книгами для всех. Он даже запугивает адом тех, кто усомниться в верховности Троицы и отречется от какой-либо ее ипостаси.

Авторы идеи «спасения» и «воскресения» заботились о физическом выживании грузин. Эти идеи сподвигали осуществлять вышеупомянутую внешнюю политику по отношению стран Европы и Азии. Но поскольку они ясно видели исходящие оттуда угрозы, пытались напомнить библейские темы и догматы и таким образом остановить надвигающуюся опасность.

В итоге основными причинами интереса писателей к библейским темам являлись следующие:

- а) индифферентизм определенной части грузинского общества к христианству и Священному Писанию;
- б) невольное проникновение персидской культуры в Грузию;
- в) усиление влияния итальянской унии;
- г) распространение в части общества идей европейского просветительства.

В данной главе уже было заострено внимание на существенной новизне грузинского просветительства, которая проявилась в слиянии морально-дидактических идей с христианскими воззрениями. Естественно, в эпоху Возрождения Библия получила новую нагрузку. После эпохи падения, названной «длинной ночью», грузинскому народу требовалось духовно проснуться и ободриться. Метафорически-аллегорическим переосмыслением библейских сюжетов и приданием им новой формы писатели пытались поставить сынов отечества на путь истинный.

Было высказано предположение, что царь-поэт создал руководство для ориентации истинного христианина и полноценного гражданина после анализа сложившейся обстановки, чем исполнил свой долг перед народом.

Из 51 книги Ветхого Завета Теймураз в своей поэме использовал сюжеты из 5, при этом в некоторых местах использованы только отдельные стихи, а местами целые главы. Это: «Бытие», «Исход», «Книга Иова», Третья и Четвертая книги Царств. А из Нового Завета – «Евангелие», несколько писем из «Деяний Апостолов», и «Откровения Иоанна Богослова».

Первая часть повествования - непосредственное перефразирование Священного Писания. Там переложены стихами следующие эпизоды: сотворение Адама, Великий потоп, жертва Исаака, благословение Иакова, исход израильтян, приключения Иова, Вознесении Ильи, онемение Захарии, Благовещение, Рождество, обрезание, сретенье, Преображение, воскрешение Лазаря, вход в Иерусалим, страсти Христовы, Крещение, вечеря, распятие, снятие с креста, Св.Пасха, излечение прокаженного, исцеление слепого от рождения, вознесение, Сошествие Святого Духа на апостолов, успение Богородицы, семь таинств, десять заповедей, девять блаженств.

Поэт проявляет большие познания в христианской догматике и вопросах божественной истории. В поэме передаются те истории, которые прозаически изложены в Библии. Можно привести не один пример этой точности в последовательности: сотворение мира, сцены распределения Богом функций, прегрешения первого человека, гнев божий, вывод израильского народа в землю обетованную, испытания Иова, - все это передано с абсолютной точностью. «Вознесение Илии» слово в слово соответствует библейскому эпизоду (Четвероцарствие, 2), предсказания Михея о рождении

Христа (Мих. 5, 2; Матф. 3, 6), видение Исаии (Исаия 5, 7) – перифразированы с необыкновенным мастерством.

Надо сказать, что Теймураз акцентирует внимание на тех эпизодах, которые рассказаны только одним из Евангелистов: сретение и обрезание, онемение Захарии в Евангелии от Луки, чудеса Господа – от Марка, уверование неверующего Фомы – от Иоанна. В Евангелии от Луки много отрывков из псалмов, но Теймураза интересуют те места, где речь идет о вочеловечении Иисуса. В начале повествования он подчеркивает воззрение о двух природах Христа. В процессе повествования автор сохраняет точность, а также проявляет основательное знание библейских легенд, хотя он не избежал и ляпсусов, хотя то, что Ламех, который по Библии – 5 колено Каина, здесь назван 5 сыном (возможно, Теймураз здесь под «сыном» подразумевал потомка вообще).

В «Сказании о прегрешении Адама и Евы» Ева обманута змеем «поженски». После соблазнения Адама Ева признает, что до того его свойства не были известны. Тот факт, что «История Иосифа» в действительности содержит историю многострадального Иова, можно считать корректорской ошибкой (в последующих изданиях произведения эта ошибка исправлена).

Из «Книги исхода» автор использовал только сцену исхода из Египта, хотя в других местах он не раз возвращается к приключениям Моисея и преподносит их в разных контекстах. К примеру, в рассказ о Благовещении вплетается рассказ о видении Моисея, при упоминании о 10 заповедях поэт указывает на то, что без внимания не остается ни один значительный эпизод из жизни библейских персонажей. Каждый переложенный стихами эпизод приведен после соответствующего осмысления.

Как мы отмечали выше, в «Беседе дня и ночи» даны отрывки из Библии, встречается непоследовательность событий, анахронизм. Для переклада стихами выбраны те сюжеты из Нового Завета, которые присутствуют только у одного евангелиста. В некоторых местах автор указывает, какое Евангелие используется, а местами – нет.

Надо сказать, что Теймураз, хотя и называет себя невежей в божественной истории, подбирает эпизоды с большой тщательностью подбирает эпизоды из Священного Писания и располагает их в соответствии со своими интересами и вкусом. Такое расположение эпизодов, естественно, служит определенным целям. Передача божественной истории в такой лаконичной и запоминающейся форме способствовало лучшему их осмыслению и изучению. Как видно, Теймураз зарифмовал те эпизоды, которые считал наиболее нужными и соответствующими требованиям времени, т.к. этот мастер парафразирования с легкостью мог переложить и другие эпизоды, в которых упоминается день и ночь.

Спор дня и ночи развивается на фоне библейских сюжетов. Персонажи повествуют о различных событиях не только со своих позиций, но и упрекают друг друга за не очень приятные факты, которые произошли в тот или иной астрономический отрезок времени. Например, ночь вспоминает убийство Авеля и добавляет, что этот страшный грех произошел днем.

Они часто путают роли, ночь рассказывает о событиях, которые явно произошли днем, например: Преображение Господа нашего Иисуса Христа, и наоборот, день описывает сцену вечера, которая происходила ночью.

Оживление библейских пассажей служит гораздо более великой задаче, чем сбор данных о том, в какое время суток произошел тот или иной факт. Наказание молчанием Захарии, испытания Иова, принесение в жертву Исаака и использование других сюжетов в этом произведении, вероятно, было обусловлено одной идеей – автор хочет заставить задуматься читателя над верой, религией, чтобы он не отворачивался от Бога. А угроза этого в ту эпоху действительно была. Выше мы упоминали, с одной стороны, мусульман, с другой – влияние католической унии. Это был тот период, когда сынам Отечества приходится говорить: «Не отатарьтесь!». Произведения Теймураза на фоне всего этого служат большей частью для останковки сотрясений основ веры и сохранению грузинских обычаев и традиций.

Таким образом, Теймураз, подобно своим предшественникам, использует в первой части поэмы библейские сюжеты для того, чтобы напомнить и утвердить догматы.

В исследовании разделяются главы Ветхого и Нового Заветов, использованные в поэме, охарактеризованы все эпизоды с указанием источника, тематики и актуальности. На фоне рассмотрения библейских сюжетов обосновано назначение перифраз Закона Божьего.

В сочинении особое внимание уделяется взглядам на равенство человека и Бога. В эпоху Возрождения остро стояла проблема человека, поэтому Теймураз подчеркивает факт создания человека «по образу и подобию божьему» («История создания Адама»).

В поэме ярко показаны результаты уклонения от заповедей божьих. В главах «История грехопадения Адама и Евы», «Ответ ночи об убийстве Абея Каином», «Об убийстве Каина Ламехом» показано, что отказ от пути истинного не обещает ничего хорошего.

В эпоху поэта актуальнее всего был мотив братоубийства. Призрак Каина бродил в обществе, особенно активно плелись интриги при царском дворе. Это прекрасно было известно Теймуразу, поэтому он и заострил внимание на эпизодах убийства Авеля Каином и благословения Иакова.

Теймураз специально касается роли синдрома розни между братьями.

Библейский Иаков – особенная фигура. Он, как известно, был назван Богом Израилем, так как боролся с ним. (Бытие. 32, 28, с. 106)

Стихи из длинной истории Иакова Теймураз II переложил в пунктах 1 – 40 главы 27. Соответственно подобрано и название – «Благословение Иакова».

Действительно, на протяжении веков в научной литературе и в частности в эзегетических сочинениях высказывается не одно предположение об этом вопросе. Отыскивается причина выбора Господом Иакова, почему он был любим матерью особенно, каковы были его убеждения и т.д. Одним словом, дан достаточно глубокий анализ. Даже при беглом обзоре можно заметить, что и здесь розни братьев уделено особое внимание.

Раздоры между братьями, кто бы из них ни был прав или виноват, не допустимы. Мы видим, что несмотря на ссоры и рознь в конечном итоге

братья мирятся. Их примирение и истинное братство возможно на почве взаимопонимания и уступок, и так и должно быть.

Естественно, и этот эпизод не был выбран Теймуразом стихийно, т.к. здесь переложена только часть длинной истории Иакова, возможно, понять, что имел в виду поэт, на чем он заостряет здесь внимание, затруднительно. Действительно, в других главах бывает трудно понять, почему автор избрал ту или иную тему, однако, стоит дочитать главу до конца, и замысел Теймураза становится понятным.

В этот раз поэт ставит своей целью остановить раздор между братьями.

В Грузии XVII-XVIII веков с этой точки зрения, действительно, было прискорбное положение. Внутренние беспорядки, постоянные конфликты между феодалами или наследниками престола подрывают и без того покачнувшуюся государственность. Иран же использует политику «разделяй и властвуй».

Без преувеличения можно сказать, что в сцене «Благословение Иакова», поэт отражает современный ему грузинский быт. Хотя, возможно, современник Теймураза Д.Гурамишвили боле образно и проникновенно донес до читателя «беду Грузии».

Использование испытаний Иова носит проповеднический характер. Теймураз хотел внушить веру разочарованным и отошедшим от православия грузинам. Слова Иова из Библии: «Неужели доброе мы будем принимать от Бога, а злого не будем принимать» (Иов 2:10, с. 102), - ясно показывают нам наши обязанности. Поэт нас наставляет: какие бы мучения не приготовила тебе судьба, не должно роптать на Бога, нужно взглянуть на события глазами Иова.

Переложены автором и эпизоды, демонстрирующие твердую веру и бескорыстную слепую верность Богу из истории библейского патриарха Авраама.

Этот эпизод основательно разработан в мировой литературе, популярен он и в фольклоре. Образы отца и сына становились источником вдохновения Святых отцов и гимнографов.

В средневековом богословии поведение Авраама считается прообразом бескорыстного жертвоприношения, соответственно, Авраама и Исаака отождествляют с Богом-отцом и Христом (Иоанн Златоуст).

М.Тодуа при изучении библейской парадигмы грузинской гимнографии X века отмечает, что грузинские гимнографы, под влиянием патристической литературы, видели в образе Исаака Христа, а жертвование Авраамом единокровным сыном считали архетипом распятия.

В устном народном творчестве есть не один образец, содержащий библейские сюжеты. Стихи о приключениях Авраама включают в себя и историю жертвоприношения Исаака. Этот сюжет был широко распространен в народе, существуют несколько его версий.

Библейские мотивы, сюжеты и их варианты, сохранившиеся в грузинском фольклоре, исследованы Э.Инцкирвели и Н.Гулуа. По мнению Э. Инцкирвели их источником является образец талмудической литературы -

обширная книга, содержащая религиозно-этические воззрения и известная под названием Агады.

Опираясь на народную версию Библии, оба исследователя выделяют, хотя и с малозначительными видоизменениями, активный образ подготовленного к жертвоприношению Исаака. Н.Гулуа сравнивает народного Исаака с другими библейскими персонажами. Э.Инцирвели же пытается провести параллель с текстом Агады и указывает, что в народных текстах чувствуется инерция или воздействие Талмуда.

Без сомнения, Теймураз хорошо знал патристическую и гимнографическую литературу. Несмотря на то, что Исаак в поэме совершенно не похож ни на библейского Исаака, ни на патристически-гимнографического, ни на народного нельзя исключать и того, что Теймуразу была доступна как народная версия жертвоприношения Авраама, так и Агада. К сожалению, у Исаака в поэме нет того эмоционального заряда, он не слился с той ролью, которую ему уготовил Господь. У него нет сил даже сопротивляться, не говоря уже о сожречестве, он испуган и ошарашен происходящим, на протяжении всего повествования Исаак едва ли произносит несколько слов.

Из Библии мы знаем, как испытал Господь Авраама, и он без роптаний пошел на жертву, подготовил почву для восхождения на гору, взял с собой двух слуг и подготовил сына в качестве жертвы. На третий день Авраам, взшедший по велению Господа на гору, готовится к совершению обряда, в это время сын ему говорит: «И начал Исаак говорить Аврааму, отцу своему, и сказал: отец мой! Он отвечал: вот я, сын мой. Он сказал: вот огонь и дрова, где же агнец для всесожжения?» (Бытие. 22, 7, с. 81)

Вероятно, эти слова и дали основание царю-поэту создать образ удивленного и немного испуганного Исаака, к тому же в достаточно видоизменной форме. Автор пытался создать психологический портрет безгрешного юноши, приносимого в жертву, и вставить в произведение строфы, описывающие удивленного решением отца Исаака.

В ту эпоху в Грузии реально существовала угроза вырождения и морального падения. Дети не были на высоте наследия, оставленного отцами. Возможно, именно это хотел показать поэт, когда создавал образ Исаака. Здесь словно проступает образ его поколения. По-другому истолковать этот отличный от других и не очень лицеприятный образ просто невозможно.

При упоминании библейских персонажей (Ноя, Елисея, Моисея, Иова) поэт пытается показать образы достойных людей. На свете есть и праведные люди, и Господь никогда не забывает их. Соответственно, смертные всегда должны благодарить Бога, выполнять назначенное им, ведь человек создан «по образу и подобию божьему».

Таким образом, хотя в «Беседе дня и ночи» сюжеты Ветхого Завета даются последовательно, но цель этого далека от простой хронологии, эпизоды подбираются поэтом в соответствии с потребностями его эпохи.

Отдельная часть главы посвящена сюжетам Нового Завета. Отмечена разница в подходах поэта к сюжетам Нового и Ветхого Заветов.

Теймураз II перекладывает только те эпизоды Нового Завета, которые упоминаются лишь одним евангелистом, либо описаны и другими, но не в

совершенстве. Поэт в основном опирается на то Евангелие, в котором содержится наиболее подробное описание того или иного эпизода жизни Христа. Соответственно, он создает комбинированный вариант Евангелия. Теймураз сравнивает все четыре Евангелия, и далее, если у одного из евангелистов этот эпизод приведен недостаточно полно, сам дополняет его с помощью других евангелистов. А местами, для большей точности, сам включает эпизоды (предсказания пророков и др.).

Первой рассказана история зачатия Иоанна Крестителя в чреве Елизаветы и наказание Захарии. При повествовании Теймураз, как обычно, приводит библейский текст, и даже указывает, что эту историю можно прочесть в Евангелии от Луки. При рассказе о Благовещении Богородицы он также опирается на это Евангелие.

В этой главе наше внимание привлёк один интересный образ.

В разгар спора ночь приводит эпизод, который в применении к Богородице не встречается ни в одном Евангелии. Здесь явление Бога Моисею на горе Хориб в виде неопалимой купины рассматривается как архетип зарождения Христа в чреве Богоматери.

Метафорический образ купины был популярен в богословской литературе, за ним закрепилась символика Богоматери.

М.Тоду отмечает, что купина – самое популярное из растительного мира метафорическое название для обозначения Богоматери, символическо-аллегорически обозначающее Приснодеву-мать и непорочное зачатие.

В анализируемой поэме «купина» символ Богоматери. В сцене Благовещения упоминание видения Моисея проявляет те же интенции, которые были характерны для богословской литературы.

По Теймуразу II, на горе Синай - это одна из вершин горной цепи, известной под именем Хорибы - Моисей увидел Господа. На этой горе у Моисея было и другое видение, когда Всевышний продиктовал ему Заповеди. На сей раз в словах поэта чувствуется влияние глав Иоанна Златоуста, т.к. именно он называет гору Синай местом видений Моисея.

В книгах Нового Завета ничего не говорится о видениях Моисея. Естественно, эти вставки сделал сам Теймураз. Надо сказать, что в этой строфе чувствуется влияние патристической, гимнографической литературы и современных поэту религиозных воззрений.

Историю рождения Христа автор рассказывает синтетически. Здесь собраны детали из всех четырех Евангелий. В Евангелии от Матфея мы читаем: «А все сие произошло, да сбудется реченное Господом через пророка, который говорит: се, Дева во чреве примет и родит Сына, и нарекут имя Ему Еммануил, что значит: с нами Бог.» (Матф, 1, 22-23, с. 2)

После привлечения проповедей пророков Теймураз II переходит непосредственно к изложению событий.

Как мы знаем, причиной ухода Иосифа и Марии из Вифлеема перед рождением Христа было следующее: император Август издал указ о переписи населения. Это была первая перепись в Сирии в правление Квириния. Все должны были вернуться в свои города, чтобы пройти перепись. И Иосиф, так

как был рода Давидова, из галилейского города Назарета отправился в Вифлеем – город Давида. (Лука, 2, 1-4, с. 151-152).

В правление Ирода тысячи детей были уничтожены в поисках Мессии. Иосиф переправил младенца в Египет: „И там был до смерти Ирода, да сбудется реченное Господом через пророка, который говорит: из Египта воззвал Я Сына Моего» (Матф., 2,15 с. 4). А после смерти Ирода, по велению Господа вернулся в Израиль, хотя, когда узнал, что там правит Архелай – сын Ирода, испугался и предупрежденный видением, направился в сторону Галилеи, снова вернулся в тот город, который когда-то покинул.

В последних двух катренах 228 строфы речь идет о том, как уничтожил Ирод младенцев в Вифлееме. До того Иосиф перевез младенца Иисуса вместе с матерью в Назарет, и произошло все это по видению.

Здесь имеет место своеобразное смешение. Причина переезда Божественного семейства в Назарет, названа неправильно. К моменту переезда родителей Христа в Назарет, Ирод уже был мертв, и семья переезжает, опасаясь Архелая. Ранее же, спасаясь от Ирода, они уехали в Египет, т.е. автор, вместо событий, описанных в стихе 23 первой главы Евангелия от Матфея, должен был указать на события стиха 15 главы второй.

Также интересен еще один момент. По Матфею, о рождении Спасителя первым узнали волхвы: «где родившийся Царь Иудейский? ибо мы видели звезду Его на востоке и пришли поклониться Ему», - спрашивают они (Матф, 2,2, с. 3). В Евангелии от Луки первым видение было пастухам, и именно они поклонились первыми младенцу Иисусу (Лука, 2, 8 _ 14, с. 152).

При перекладе момента входа волхвов в Иерусалим и поклонения младенцу Иисусу чувствуется, что автору известно как количество волхвов, так и их родственные связи, род занятий и умственные возможности. Образ волхвов проявляется и в «Похвале алфавита IV». Ничего подобного нам не встречается в Библии.

По наблюдениям М.Гугушвили, английский богослов 8 века Беда Достопочтенный в своих трудах описывает сцену поклонения трех братьев младенцу Иисусу. Божественным вдохновением подсказаны и имена этих братьев, их упоминают следующим образом: Гаспар, Мельхиор и Бальтазар. Возможно, Теймураз вычитал историю братьев в каком-нибудь патристическом произведении.

В Евангелии от Луки ничего не сказано о переселении Святого семейства в Египет до смерти Ирода. Там после сцены Сретения дается эпизод перехода в Назарет, не описывается и сцена избияния младенцев.

Теймураз пользуется Евангелием Матфея, но поскольку Матфей описывает историю рождения полно, хотя и слащаво, для полноты использует и другие главы, а так же проявляет основательное знание патристической литературы.

Ритуалу обрезания Господа в Евангелии от Луки уделяется один стих. Стиль повествования Иоанна вообще отличен от других. В его Евангелии больше места уделяется проповедям и чудесам Христа, а история рождения Христа не излагается. И другими евангелистами эта сцена не дается подробно.

Теймураз же обогащает ее привлечением материала Ветхого Завета: рассказывает о происхождении традиции обрезания.

По словам поэта, «воплощение» Христа, т.е. его воочеловечение, было возведено человечеству Симеоном. Он с трепетом ждал явления Господа, т.к. возведено было ему Духом Святым, что до тех пор не расстанется его душа с телом, пока не увидит он Сына Божья. Разумеется, источник здесь – Новый Завет.

О Крещении все три евангелиста (Матфей, Марк, Лука) рассказывают одинаково, но Теймураз в качестве источника называет только Марка. При описании крещения Иисуса все трое евангелистов привлекают проповедь Исайи. А Теймураз привлекает еще и несколько предсказаний. После прочтения 242 строфы создается впечатление, что об этих предсказаниях говорил сам Марк в своем Евангелии, но это не так.

Ни один Евангелист не называет на какой горе произошло Преображение Господне. В «Беседе дня и ночи» же встречается маленькое отступление от Библии: здесь местом преобразования Иисуса сначала называется гора Табор, потом - Масличная гора. Очевидно, Теймураз считает их одним и тем же местом.

Сцену воскрешения Лазаря в Библии мы находим только у Иоанна. Теймураз, указывая, что «свидетелем этого достаточно Иоанна Богослова», рассказывает означенную историю.

Историю о входе Господнем в Иерусалим рассказывают все четыре евангелиста, Иоанн касается его в меньшей степени, но все равно упоминает. Теймураз опирается на Евангелие от Матфея, а повествование начинает с упоминания пророка Захарии.

Везд Господа в Иерусалим на осле кроме Захарии предсказали и другие пророки (Исайя, Даниил, Софония). Теймураз же ограничился Захарией. «Ликуй от радости, дочь Сиона, торжествуй, дочь Иерусалима: се Царь твой грядет к тебе, праведный и спасающий, кроткий, сидящий на ослице и на молодом осле, сыне подъяремной» (Захария, 9, 9, с. 103).

Теймураз на этот раз отмечает, что этот вариант был наиболее совершенен по сравнению с другими и соответственно, более оправдан. Другие пророки упоминают «дочь Сиона», но сцена восседания на ослице описана только Захарией. Очевидно, Теймураз упоминает все это после специального исследования.. Действительно, у предсказания Захарии была специфическая нагрузка, т.к. когда пророк Захария говорил о приходе будущего царя, он говорил, что тот будет миротворцем и приедет не на боевом коне, а спокойно восседая на осле.

Как уже неоднократно отмечалось, Теймураз II предлагает читателю или сверенный вариант, или перекладывает стихами то Евангелие, в котором больше всего внимания уделяется избранному отрывку. Сцену Вечери рассказывают все четыре евангелиста, но поэт опирается на Евангелие от Иоанна.

Сцена Преображения в Евангелии от Матфея не встречается. Как видно, Теймураз взял ее из Евангелия Иоанна. А сцена предательства Иисуса Иудой, переложена стихами в соответствии с Евангелием Луки.

Автор предлагает нам две версии избрания Иуды.

По версии Евангелия от Матфея: «Он же сказал в ответ: опустивший со Мною руку в блюдо, этот предаст Меня; впрочем Сын Человеческий идет, как писано о Нем, но горе тому человеку, которым Сын Человеческий предается: лучше было бы этому человеку не родиться. При сем и Иуда, предающий Его, сказал: не я ли, Равви? Иисус говорит ему: ты сказал» (Матф. 26, 23-25, с. 78).

Потом Иисус раздал по куску хлеба каждому и учил, что хлеб и вино отныне будут символам его плоти и крови.

В Евангелии от Иоанна имеется другая версия обличения Иуды: «Иисус отвечал: тот, кому Я, обмакнув кусок хлеба, подам. И, обмакнув кусок, подал Иуде Симонову Искарриоту» (Иоанн, 13, 26, с. 290).

При описании сцены разоблачения Иуды в строфах 285-287 используется версия Матфея. В последней строфе Теймураз снова возвращается к этому эпизоду и на сей раз упоминает эпизод, рассказанный Иоанном. Согласно трем евангелистам, Иуда к тому времени уже взял деньги за предательство Иисуса и ждал только подходящего момента (Матф., 26, 14-16, с. 36; Марк, 14, 10-11, с., 62; Лука, 22, 1-6, с. 102), а Теймураз, опираясь на Евангелие Иоанна, описывает это как факт, произошедший позже.

Из Евангелия Луки взят диалог с разбойниками (Лука, 24, 39-43, с. 236), эпизод разговора с матерью – из Евангелия от Иоанна (Иоанн, 19, 26-27, с. 137), а сцена с участием Пилата – из Евангелия от Марка (Марк, 15, 15, с. 141).

Согласно рассказу Матфея, Пилат сначала приказал казнить Иисуса плетью, а затем отдал толпе, Марк же говорит, что он сам высек его, а потом отдал. Теймураз опирается на вторую версию.

Упоминание псалма Давида в сцене питья уксуса идет из Евангелия Иоанна: «И дали мне в пишу желчь, и в жажде моей напоили меня уксусом» (Псалтырь. 68, 22, с. 205). Также встречается оно и у Марка, у остальных факт упоминается, но соответствующее место не подкрепляется псалмом.

Как видно, Теймураз опять руководствуется тем же принципом. Его цель – передать Закон Божий интересным образом, вероятно, у него было желание, чтобы повествование было совершенным, поэтому он и избрал сверенный вариант.

Источники эпизодов снятия с креста и похорон Иисуса также Евангелие Иоанна. Ломание ребер разбойникам, прокалывание Иисуса копьем и истекание кровью имеется только в Евангелии от Иоанна. Кроме этого Евангелия нигде не упоминается Никодим, который помогает Иосифу Аримафейскому похоронить Христа.

Сцену Великой Пасхи автор оживляет по Евангелию Матфея, на что и указывает. Действительно, эта сцена, хотя и встречается у других, но не полностью. Например, у Марка этот момент открывается прямо сценой с Женами-мироносицами; вариативные образы дает Евангелие Луки, здесь Петр по своей воле идет проверить сказанное женщинами. По Марку же Женам-мироносицам, одиннадцати апостолам и конкретно к Петру Господь посылает молодого мужчину (ангела) в белоснежном одеянии. К тому же этот юноша один. У Луки женщинам встречаются два человека. По Луке и Марку, Мария

Магдалена находится вместе с Иаковом и Марией, а также Саломеей и другими женщинами, а по Иоанну, пустую могилу Спасителя узрела лишь Мария (здесь юноша или юноши в белоснежной одежде не фигурируют). Как указывается в начале, автор взял эти места из Евангелия Матфея.

У нас был случай, когда был указан один евангелист, но было заметно и влияние других глав или сочинений. На этот раз это не так.

В главах «Исцеление прокаженного», «Исцеление слепого от рождения» речь идет о чудесах Христа. Новозаветная хронология здесь нарушена. После сцены уверования Фомы рассказаны чудеса, совершенные Спасителем во время его земной жизни.

Интересны также главы «Вознесение», «Явление Духа Святого». В перекладе этих мест автором активно использовались «Деяния» апостолов. Теймураз детально рассказывает о Вознесении и Схождении Духа Святого, для большего эффекта используя предсказания пророков.

Мы заметили, что выделяется разница в отношении автора к книгам Ветхого и Нового Заветов. Если Теймураз II освещает старозаветные истории лишь по одному источнику, для историй Нового Завета сверяются четыре версии.

Ветхий Завет – «Книга жизни»- проникнут земной мудростью и опытом. Не случайно название этой части закрепилось как общее название всей Библии. Здесь дана информация как жить, чего остерегаться. Человек обязан стать служителем Бога. При перекладе Ветхого Завета автором заостряется внимание на библейских патриархах и выявлении добра и зла, этим он обличил индифферентизм общества к проблемам религии и божественной жизни.

Поэт специально тщательно сверяет библейские главы из Нового Завета. Он, как видно, пытается восполнить тот пробел, который существовал в вариациях описания жизни Христа. Как мы уже отмечали, он перекладывает или синтетически, или из того Евангелия, в котором тот или иной факт описан более детально. Он прямо повторяет библейский текст, лишь иногда встречаются маленькие добавления, где вместе с фантазией и индивидуальностью поэта проявляется глубокое знание патристической и гимнографической литературы, т.е. при перекладе текстов Нового Завета, его целью, как видно, было полноценно передать определенные эпизоды. При этом, если предположить, что у его произведения была учебная функция, для заинтересованного читателя подача текста Нового Завета в таком виде была бы более приемлема. Бесспорно, Теймураз II переложил Новый завет с большим старанием. Указания на мораль и веру мы видим и здесь. В этой части упоминание десяти заповедей, семи таинств, девяти блаженств ничто иное, как указание на руководящий источник, на то, что такое христианская религия, и что мы должны помнить о ней.

Автор конкретно останавливает свое внимание на главнейших духовных праздниках, чем еще раз напомнил современникам веру и обязательность ее соблюдения.

В «Беседе дня и ночи» церковной тематикой Теймураз II заканчивает и мирскую часть. День рассказывает о втором пришествии.

С описание этого явления полностью совпадает мораль сочинения Теймураза II. Человек должен еще в этом мире заботиться о спасении своей души. Он постоянно должен стремиться к совершенству, чтобы на Божьих весах оказаться на правой от Творца стороне.

Само название «Беседы дня и ночи» и форма разделения произведения указывают, что главная тема сочинения – установление недостатков и преимуществ дня и ночи. Хотя прочтение произведения, а вернее, его финала, вселяет сомнения в этом утверждении. Фактически применением к своей поэме жанра «прений» и вводом персонажей дня и ночи Теймураз прибег к своеобразному литературному методу: замаскировал произведение, чтобы облечь содержание в оригинальную форму.

Сцена апокалипсиса в финале произведения подкрепляет это утверждение.

При работе над данным исследованием вместе с изучением идейного замысла произведения нас интересовало каково же соотношение между Теймуразом II и его сочинением и Библией, насколько следует автор тексту Библии, встречаются ли при передаче конкретных эпизодов добавления из других глав, насколько срослись в произведении библейские сюжеты, какие изменения они претерпевают, что общего у поэмы Теймураза со Святым Писанием, с какими инновациями встречаемся мы при перифразировании Библии, выделяются ли аспекты творческого отношения Теймураза к Библии.

Отмечалось, что библейские эпизоды перенесены в сочинение с необычной точностью и определенной целеустремленностью. Эту мысль подтверждает тот факт, что Теймураз рифмует не только библейские варианты, канонизированные вселенской церковью, но и отдельные неканонические главы. Таким образом, источниками являются как канонические, так и неканонические памятники, и там, где, молчат «печатные книги», он пополняет пробел из «непечатных книг». Из неканонических книг дополнены главы «Смерть Каина от руки Ламеха» и «Успение Богородицы». Влияние народных апокрифов чувствуется также в главах «Смерть Авеля от руки Каина» и «История Иова».

В Библии история Ламеха представлена довольно смутно. Он был первым, кто узаконил многоженство. На факте гибели Каина от руки Ламеха внимание не заостряется. После кары господней и упоминания изгнания Каина повествование переходит непосредственно к Ламеху. Правда, в его обращении к женам (Бытие 4, 23-24; с. 54) есть указание на убийство старика и мальчика. Но допустить предположение, что под стариком подразумевается именно Каин, трудно.

Историю убийства Каина мы обнаружили и в одном из апокрифов, известным под названием «Калважиани» и описанном Ал.Хаханашвили. Но там история Ламеха не представлена в полном виде, поэтому данный текст не мог служить руководством для Теймураза. Судя по содержанию, строфа, взятая из «Похвалы алфавита III», и вся глава «Смерть Каина от руки Ламеха», безусловно, написана по мотивам одного из памятников апокрифической литературы, где эта история рассказана полностью.

Существует две версии апокрифической литературы о жизни Адама:

а) «Глава об изгнании Адама и Евы из рая» и б) «Сосуд сокровищ».

После знакомства с обоими апокрифами, можно утверждать, что литературным источником этой главы является «Сосуд сокровищ».

Из апокрифов, созданных о жизни Богоматери, до нас дошли семь памятников. В X веке Эвтиме Афонский перевел «Житие Богородицы» Максима Исповедника, которое представляет собой сборник рассказов о жизни Марии. По мнению К.Кекелидзе, источником этого сборника апокрифов является Первоевангелие апостола Иакова. Сюда также вошли труды Григория Нисского, Дионисия Арепагита, Афонасия Александрийского, Григория Неокесарийского.

Опираясь на Кларджетское Многоглавие, созданное в X веке, Теймураз перекладывает сцены ушения Богородицы, конкретно же он использует вышеназванные главы.

Влияние апокрифов испытывают главы, посвященные убийству Абея Каином. Их источниками вместе с четвертой главой «Бытия» можно назвать апокрифические произведения «Калважиани» и «Житие Адама».

Надо сказать, что в Библии деталям сцены убийства Абея не уделяется особого внимания. А в апокрифических памятниках существуют несколько версий убийства Абея Каином, как и наказания, возложенного на него за это. Соответственно, в указанных местах поэмы и во второй строфе третьей «Похвалы алфавита», подобно апокрифическим памятникам, орудием убийства Авеля называется камень.

Влияние народных апокрифов чувствуется и в сценах испытаний Иова. Народная версия Библии содержит главы Иова, к тому же в двух видах – как в стихах, так и в прозе. В этих текстах мы встречаемся с вариациями.

В божественной книге испытаниям Иова уделяется достаточно большое внимание, а в сочинении Теймураза передается только часть из этой длинной истории.

Вся дилемма, которая стоит перед разбитым и отчаявшимся Иовом, тот диалог который произошел между ним и Елифазом Теманелом, Софаром Нахамателом, Вилдатом Хушелом – опущен, не встречается нам и сцена разговора с Богом.

Как мы знаем из «Книги Иова», Иов в какой-то степени сломался, хотя на протяжении обширной дискуссии не проронил ни слова гнева на Бога. Даже жена подстрекает его проклясть Бога и освободиться от наложенного наказания, но он не уступает. Рядом с Иовом, терпящим несчастья, его жена в Библии выглядит беспомощной и слабой.

По наблюдениям Н.Гулуа, в Библии жена Иова более агрессивна. Она напрямую призывает несчастного и больного Иова проклясть Бога и умереть. В стихотворении же мы имеем дело с женщиной совсем иного типа. Красивейшая жена Иова всей душой прочувствовала несчастье мужа, что явно видно из ее упреков. Здесь муж и жена равны в испытаниях. В Библии же потеря детей и имущества словно страдание только Иова. Жена так упрекает Иова за послушание Богу, будто причиной всех несчастий их семьи является праведная жизнь Иова и его покорность воле Божьей, отмечает исследователь.

Как видно, образ жены Иова в грузинском фольклоре представлен в достаточно отличающейся форме. По мнению Н.Гулуа, жена здесь стоит на ступеньку выше мужа.

Согласно представленному здесь суждению, преимущество народного варианта жены Иова состоит в том, что она увидела избавление в смерти.

Теймураз II в своей поэме «Беседа дня и ночи» нарисовал с маленькими вариационными отличиями образ идентичный библейскому. Он слово в слово переложил строки, содержащие диалог Иова с женой и попытался объяснить состояние жены. Он сочувствует родителям, потерявшим детей, и с учетом их роли в рождении и воспитании детей, считает допустимым такое поведение женщины. Это, правда, не выражено четко, но чувствуется в обоснованных аргументах, приводимых ею. Он создал образ матери, убитой тщетностью земного бытия. Ее портрет нарисован с потрясающей остротой. Она здесь призывает мужа заклеить Бога, но ее мотивы приемлемы.

Согласно поэме, женщина предпочитает смерть такой жизни. Она хочет отдохнуть от бед, отдохнуть от мимолетности бытия и получить успокоение в вечном мире. В Библии, как мы знаем, жена этого требует от мужа, а о своем перевоплощении ничего не говорит. В народной версии страданий Иова, как уже говорилось выше, жена Иова делит несчастья мужа.

Поэтому при рассмотрении образа жены Иова было указано на связь персонажа, созданного Теймуразом II, с народными апокрифическими памятниками. Подобно народным апокрифам, в поэме жена Иова разделяет все беды и страдания мужа. На основании этого, мы думаем, что в произведении Теймураза II чувствуется влияние народной версии испытаний Иова, хотя желание жены Иова покинуть земной мир явно индивидуальное.

Надо сказать, что Теймураз пишет эту поэму в Кандагаре во время пребывания в почетном плену. Оба его сына в тяжелом положении. Красавица дочка стала украшением гарема племянника шаха, а наследника престола Эрекле Батонишвили шах Гуссейн взял с собой для участия в индийском походе.

В описании испытаний Иова и сцене беседы с женой чувствуется аллюзия на его биографические штрихи.

Интересно обратить внимание на одну параллель.

Согласно Библии: «И сказал Господь сатане: вот, все, что у него, в руке твоей; только на него не простирай руки твоей. И отошел сатана от лица Господня» (Иов, 1, 12, с. 472). «И сказал Господь сатане: вот, он в руке твоей, только душу его сбереги» (Иов, 2, 6, с. 473).

В поэме Теймураза существует множество вариативных соответствий этим библейским стихам, при этом «душа» сочтена синонимом жизни, что неизменно повторяется в строках Теймураза. Соответственно, можно предположить, что и в описании истории Иова чувствуется звучание народных вариантов.

Ясна причина того, что поэт обратил внимание именно на эти главы Библии. Теймураз хотел уменьшить тему роптания на Бога среди разочарованных и потерявших веру грузин. Слова Иова из Библии: «Но он

сказал ей: ты говоришь как одна из безумных: неужели доброе мы будем принимать от Бога, а злое не будем принимать? Во всем этом не согрешил Иов устами своими» (Иов, 2,10, с. 102), - ясно показывают наши обязанности. Поэт снова руководствуется современностью: какие бы испытания не были уготовлены судьбой, не надо роптать на Всевышнего. Надо посмотреть на события глазами Иова и руководствоваться его терпением: «И сказал: наг я вышел из чрева матери моей, наг и возвращусь. Господь дал, Господь и взял; [как угодно было Господу, так и сделалось;] да будет имя Господне благословенно!» (Иов, 1, 21,с. 101), - говорит оставшийся без детей, средств к существованию, больной Иов, хотя жена его подстрекает: «И сказала ему жена его: ты все еще тверд в непорочности твоей! похули Бога и умри» (Иов, 2,9,с. 102), несмотря на личные страдания не сломлен.

Теймураз II при перекладе той или иной главы сам включает в повествование эпизоды из других библейских книг, исходя из контекста. В этом плане наше внимание привлекли следующие места: «Благовещение Пресвятой Богородицы», «Обрезание Господа нашего Иисуса Христа», «Крещение Господа нашего Иисуса Христа», «Возлежание с женщиной».

В главе «Благовещение Пресвятой Богородицы» до описания сцены благовещения автор упоминает один из псалмов пророка Давида, в котором мы встречаем указание на зачатие Иисуса в чреве Девы Марии. При описании обрезания Иисуса автор включает историю происхождения этого обряда и, соответственно, обращается к стихам 11-14 главы 17 «Бытия». А при описании сцены крещения вспоминает пророков Давида, Моисея, Елисея, ассирийского царя Немеана. Эпизоды с их участием указывают на чудесность происходящего. Теймураз II и в мирской части поэмы не раз возвращается к библейской тематике. В главе «Возлежание с женщиной» для подтверждения одного из таинств – брака – поэт приводит факт произошедший в Канне Галилейской и указывает, что Спаситель дважды благословил брак.

При перекладе Благовещения и Крещения выявлена индивидуальность поэта и его фантазия. Видно, что автор по своему осмыслил Библию. Мы имеем в виду проповедь пророка Давида, опреснение воды Ильей, излечение прокаженного Немана, ассоциация видений Моисея с благовещением Богородицы и Крещением Христа. Этим он проявил не только основательное знание Библии, но и богословской литературы и грузинской гимнографии.

В главах «История Ламеха», «История Исаака», «История Иова» внимание останавливается на персонажах, которые идентичны библейским, но представлены в отличном, инновационном виде. Версия смерти Каина, образы жены Иова и Исаака автором представлены своеобразно. Если по версии «Сосуда мудрости» Ламех убивает Каина камнем, Теймураз называет орудием убийства стрелу. Исаак приготовленный в жертву, изображен испуганным и беспомощным, а несчастная жена Иова, оплакивающая потерю детей, желающей смерти.

Хотя Теймураз II в основном непосредственно и неизменно переносит из Библии, он часто проявляет внутреннюю свободу в процессе повествования, проявляет глубокое знание божественной истории, осмысляет эпизоды

аллегорически и символически, с определенным умыслом перекладывает темы, интересные для его эпохи.

В третьей главе «Образная система «Беседы дня и ночи» исследована символика света и тьмы и вопрос их взаимоотношения, обращается внимание и на другие примеры образного мышления, затронуты факты использования поэтом библейских предсказаний.

Поэма Теймураза II касается различий физических света и тьмы. Здесь, за редким исключением, они не несут символической нагрузки. День и ночь представлены в виде персонажей, которые решили выяснить свои достоинства и недостатки на фоне интересных пассажей из Библии, а так же грузинских обычаев и традиций. В начале повествования поэт повторяет вступительные фразы и описывает библейскую космогонию первого дня. Оставшиеся пять дней рассматривают персонажи. В 16-ой строфе автор касается духовных аспектов света. Здесь речь идет о свете, созданном в первый день. По его мнению и тьма была учреждена Всевышним, но разделением видимого света и тьмы между ними была создана граница. По словам автора, поскольку есть и время, и что рассказать, вопрос о преимуществах дня и ночи лучше решить на фоне их спора.

При анализе вопроса нас интересовало: осмыслены ли в поэме свет и тьма символически, и отличается ли концепция Теймураза от нормированных воззрений на день и ночь, т.е. свет и тьму, добро и зло.

По «Беседе дня и ночи», солнце создал Господь, т.е. оно стоит ниже него и не содержит божественного элемента. И светила представляют собой только астральные тела, которые помогают ночи и дню (свету и тьме) в самовыражении. По словам персонажа произведения, ночь превосходит солнце-свет тем, что Создатель дал ей шесть сестер, т.е. Если у света только одна – солнце, то ночь украшают шесть сестер, хотя там же добавляет, что они пленены солнцем. На это день отвечает, что шесть сестер ничего не означают, если их видимость зависит от солнца.

День доказывает ночи, что солнце, как самое большое светило, пользуется приоритетом, оно предмет восхищения мудрецов и философов.

Факт, приведенный в этой главе, похвала солнцу как «верховному светилу» у риториков и философов, заставляет думать, что здесь под солнцем подразумевается материальное, а не видимое солнце, поскольку Теймураз разделяет мнение о том, что солнце – метафора Бога.

Означенный эпитет встречается и в одной из строф «Витязя в тигровой шкуре», хотя в значении «лучшего». В отличии от строфы «Витязя» в рассматриваемом нами тексте «верховенство» означает, что солнце создано ранее всего сущего.

На основании суждений В.Нозадзе о понятии «верховное» можно предположить, что Теймураз упоминает в своей поэме и физический свет и его материальный образ – солнце и пытается установить разницу между светом и тьмой. В противном случае употребление этого эпитета было бы алогичным.

Выше мы упоминали, что у света в произведении Теймураза нет символической нагрузки, солнце же в одном месте становится метафорой Бога.

Известны языческие философские учения о солнце как о верховном божестве, но, естественно, внимание Теймураза не обращено на воззрения этих философов, он имеет в виду истину, которая возведена в трудах святых отцов. Плотин, Блаженный Августин, Прокл Диадок и отец неоплатонизма Псевдо-Дионисий Ареопагит (Петр Иберийский) поклоняются образу солнца и восхваляют именно его.

Утвердить это предположение нам позволяет строка поэмы, где физическое солнце сочтено ниже Бога, т.к. создано им.

Таким образом, при восприятии солнечной символики Теймураз исходит из учения неоплатоников, а их первоисточником является, естественно, Библия.

Сочинение принадлежит жанру прений. Автор, соответственно, отходит на второй план, трудно ожидать от него ремарок или лирических отступлений, хотя, по словам исследователей, Теймураз не соблюдает этот принцип до конца и все-таки фиксирует свою позицию. Замечено, что именно в ходе спора весы перевешивают в сторону дня, соответственно произведение считается апологией света.

По мнению Ал.Барамидзе, день словно специально приберегает аргументы, подтверждающие его главные достоинства. По мнению Л.Менабде, главная теза спора: день установил свет, ночь – порядок тьмы. День считает себя победителем и гордо заявляет: «Я свет, а ты тьма, и этого достаточно мне для похвалы». Б.Кикодзе считает, что Теймураз не соблюдает беспристрастность до конца. Наблюдательный читатель бесспорно заметит, что поэт, совершенно справедливо, отдает преимущество дню.

В научной литературе существует и противоположное мнение. По мнению Ак. Бакрадзе, «Теймураз II в «Беседе дня и ночи» четко не выделяет, что лучше – тьма или свет. По существу, ночь назвала столько же аргументов в свою пользу, что и день».

Воззрения Ак.Бакрадзе достойно размышления. Основания для подобного суждения встречаются в нескольких местах произведения. Надо обратить внимание на следующее обстоятельство: день использует в качестве аргумента в свою пользу то, что оно названо «светлым» по божественному установлению, а в создании тьмы Господь участия не принимал.

Этим заявлением день невольно дает преимущество ночи, которая, таким образом, становится отдельно от Бога, т.к. она «не была от Бога», т.е. существовала без божественного вмешательства. В словах дня «от самого него рожденный, я во много раз лучше тебя» словно чувствуется след неоплатонизма. (По убеждениям неоплатоников, свет порожден Богом, а происхождение тьмы от Бога исключается, она представляет собой «недостаток» добра, но под тьмой здесь подразумевается злое начало). Менее вероятно, чтобы Теймураз под тьмой подразумевал метафорический образ тьма-зло, т.к. подобное осмысление тьмы в произведении нигде больше не встречается. Хотя, если уж день использует все уровни противопоставления, чтобы доказать свои преимущества, то, возможно, указание и на этот аргумент.

Отдельный вопрос о том, какую тьму имеет в виду автор. Хотя мы встречаемся и с отклонением от учения неоплатоников. Из других пассажей выясняется, что поэт не следует до конца логике Ареопагита. В поэме свет тем лучше тьмы, что он создан Господом. Зато поэт там же указывает на существование тьмы до света. А по учению Ареопагита, то что не имеет доброго начала, не существует. Уже говорилось, что в этом произведении тьма не используется как синоним злого начала, поэтому при осмыслении вышеупомянутой строфы мы будем ближе к истине, если скажем, что здесь под тьмой разумеется не злое начало, а апокрифический атрибут Бога – божественный мрак. Соответственно, мнение, высказанное днем о существовании тьмы до света означает блестящий мрак, существование невидимого мрака и это метафора Бога как и свет, день или солнце.

В конечном итоге, результаты исследования сформулированы следующим образом.

1. Несмотря на символическое осмысление в отдельных эпизодах, свет и тьма в поэме - это физические свет и тьма. Показ противостояния между ними – это всего лишь литературный прием, используемый поэтом для оригинального оформления главной мысли. Спор, начатый с целью выявления преимуществ и недостатков, скоро переходит в новую фазу. Сначала они, словно для выявления недостатков, подкалывают друг друга отрицательными историями, но вскоре меняются позициями и день освещает события, произошедшие ночью и наоборот. Но это не имеет существенного значения, т.к. главнейшая цель писателя не детальное соблюдение правил дискурса, а напоминание христианских догматов и морали предков. Автор явно выразил свои устремления вводом церковной тематики в последнюю главу произведения.

Показателем преимуществ дня в произведении исследователи считают и то, как он заканчивает произведение. Действительно, последнее слово принадлежит дню, но при упоминании сцены второго пришествия он сам отмечает, что еще не установлено, в какое время явиться и будет судить Господь народ свой, и призывает быть в постоянной готовности. Этим выявляется более серьезная, нежели утверждение собственных преимуществ, цель дня.

2. Поскольку произведение принадлежит жанру споров, позиция автора вычленяется только в конце произведения. Если день упоминает факты в свою пользу, то ночь перечит ему. Инициатива дня: «Расскажем, что доброго от Бога произошло днем или ночью», - не исполняется с полным соблюдением правил. Оказывается, что вместе с хорошим в это время суток произошло и много плохого. Автор же на протяжении всего спора стоит в стороне. Ночь твердо противопоставляет свои аргументы дню и, хотя это последний выглядит более энергичным и активным, его абсолютное преимущество все-таки сомнительно. Постольку, возможно, поэму можно считать апологией света, там же надо четко указать, что по своим достоинствам ночь не отстает от дня. Преимущество одного из них явно так и не было выявлено. С учетом повествования произведения можно предположить, что ночь (тьма) равна дню. Поэтому, когда вопрос касается выяснению соотношения этих двух понятий в

«Беседе дня и ночи» Теймураза II в отличии от основных закономерностей, антиномию света и тьмы надо понимать, как тождество двух взаимоисключающих понятий.

3. При символическом осмыслении света и тьмы Теймураз II следует Библии или линии богословской литературы. Разделяет друг от друга свет, созданный в первый и четвертый дни творения, в соответствии с учением неоплатоников признает солнце метафорой Бога. В ряде случаев под тьмой подразумевает апокрифический атрибут Бога – божественную тьму, поэтому она является перед нами понятием по сути равноценным свету, и таким же метафорическим образом как свет, день или солнце.

Следовательно, символика света и тьмы в «Прениях дня и ночи» библейская, патристическая и гимнографическая.

Несмотря на малое количество тропических оборотов в поэме, в процессе исследования были выделены несколько интересных образов. Были выявлены и другие примеры образного мышления в поэме, каковыми являются: «неопалимая купина», «Слово Божье», «мудрость и слово отца», «день», «слово», а также синтагма «сын грома».

При осмыслении этих образов-символов в метафорическом мышлении царя-поэта прослеживается след духовной литературы. Но главным источником все-таки остается Библия.

Нами выделены места, где текст проповедей пророков передан непосредственно по инерции библейского текста. При перекладе в стихи эпизодов Благовещения, Рождества, Крещения, Входа в Иерусалим, Распятия, Вознесения, Явления Духа Святого автор упоминает Михея, Исаяю, Захарию, Иова, Давида. Их пророчества, обычно, переносятся в поэму из Нового Завета. Укажем также на то, что поэтом индивидуально используются указания на Ветхий Завет. В главах «Вознесение», «Благовещение Пресвятой Богородицы», «Крещение Господа нашего Иисуса Христа» упоминаются пророчества Давида Псалмопевца, Моисея, Елисея. При передаче истории крещения Теймураз II включает места из Давида Псалмопевца, а также упоминает чудеса Моисея и Елисея, которые считает архетипом крещения Господа.

Когда Теймураз II приводит строфы, содержащие предсказания пророков, и делает это на основании новозаветной парадигмы, его действия естественны. Хотя и здесь он целенаправленно пересказывает библейский текст, т.к. конкретно заостряет внимание на тех предсказаниях, которые говорят о вочеловечении Господа, его рождении во плоти и, соответственно, говорят о двух его природах, а при передаче сцен Благовещения и Крещения подходит к вопросу творчески.

Несмотря на несколько выявленных примеров, отношение поэмы к псалмам более источниковедческое нежели образное.

Выводы диссертационного исследования были сделаны на основании литературоведческого исследования.

Основные положения работы отражены в следующих публикациях:

1. К некоторым аспектам библейских источников «Сарке ткмულта». Институт грузинской литературы им. Ш.Руставели, классическая и современная литература. Тб. 2006, с. 41-49.
2. «Омофоническая» лирика Теймураза П. Труды Кутаисского университета им. Ак.Церетели. Тб. 2006, с. 259-262.
3. «Сарке ткмულта» в грузинской литературной критике. Зугдидский филиал Тбилисского государственного университета им. Ив. Джавахишвили. Труды, П. Издательский дом «Иновация». Тб., 2006, с. 389-396.
4. К установлению текста «Сарке ткмулта» Теймураза П. Зугдидский филиал Тбилисского государственного университета им. Ив. Джавахишвили, направление «Филология», Моамбе (Сборник трудов), I, Тб., 2007. С. 32-39.
5. Тропика света и тьмы в «Беседе дня и ночи» Теймураза П. Труды Сухумского университета. II (в печати)